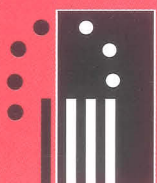

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

DWTC

**DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT VAN
DE BEVOLKING**

Monografie nr. 2

2002

**Ministerie van Economische Zaken
Nationaal Instituut voor de Statistiek**

**Federale Diensten voor Wetenschappelijke,
Technische en Culturele Aangelegenheden**

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT VAN
DE BEVOLKING**

T. Eggerickx, M. Poulain, B. Schoumaker

**met medewerking van
L. Dal, M. Debuissou, M. Foulon en J.-P. Hermia**

**GÉDAP – Centre d'étude de Gestion Démographique pour les
Administrations Publiques
Université Catholique de Louvain**

**Algemene coördinatie volkstellingsmonografieën:
R. Lesthaeghe, H. Van der Haegen, B. Van doninck, E. Wiliquet**

**Verkrijgbaar bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Leuvenseweg 44, 1000 Brussel**

**Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
Coupure Rechts 620, 9000 Gent**

België : 14,87 €

**Postrekening nr 000-2005886-23 van het NIS,
Leuvenseweg 44 – 1000 Brussel
Internet-site: <http://statbel.fgov.be>**

Nr. 2

Auteursrecht voorbehouden.

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de auteur en de bron duidelijk en nauwkeurig worden vermeld.

De auteur(s) is (zijn) verantwoordelijk voor de analyse van de basisgegevens alsook de commentaren.

Verantwoordelijke uitgever: Claude CHERUY, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel.

WOORD VOORAF

Al meer dan een eeuw betekenen de volkstellingen om de tien jaar een omvangrijke administratieve operatie, maar ook de gelegenheid een echte socio-economische balans van de bevolking op te maken op het niveau van al de administratieve eenheden in het Rijk. De telling is een erg belangrijk werktuig om de kenschetsende elementen van onze bevolking te kennen. Het is een momentopname van de demografische, economische, sociale en culturele realiteit in het land. Doordat ze exhaustief is, biedt de telling aan de professionele en wetenschappelijke wereld vele mogelijkheden voor de exploitatie van de gegevens.

In die optiek vond het Nationaal Instituut voor de Statistiek het bijzonder nuttig om de gegevens uit de telling van 1991 te integreren in het door de Diensten van de Eerste Minister - Diensten voor Wetenschap, Techniek en Cultuur (D.W.T.C.) - ontwikkelde "Valoriseringsprogramma voor de federale socio-economische databanken". Er werd dus een budget vrijgemaakt voor de uitwerking van een coherent programma om te komen tot een geheel van Monografieën van de telling. Er werden een veertigtal ontwerpen ingediend, die door een college van Belgische en buitenlandse experts werden getoetst aan criteria van kwaliteit en conformiteit aan de doelstellingen van het "Programma".

Uiteindelijk werden elf monografieën uitgekozen, die in deze verzameling zijn opgenomen. Zij is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de D.W.T.C., het N.I.S., de auteurs en de professoren R. Lesthaeghe (VUB) en H. Van der Haegen (KUL), die instonden voor de wetenschappelijke coördinatie van het project.

Een atlas van de telling zal eveneens gerealiseerd worden in het kader van dit project.

Lijst van de monografieën (publicatie in 1997, in volgorde van beschikbaarheid van de studies)

- 1 De bevolkingsevolutie. De bevolking naar leeftijd en geslacht.
- 2 Bevolkingsmigraties
- 3 De allochtone bevolking van België
- 4 Huishoudens en gezinnen
- 5 Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- 6 Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren
- 8 Werkgelegenheid voor vrouwen en segregatie
- 9 Scholarisatie, onderwijsniveau en tewerkstelling
- 10 Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief
- 11 Verstedelijking en pendel

Op het einde van elk boekdeel komt een abstract in het Engels.

NB Monografie nr.7 (Ruimtelijke dimensie van de werkgelegenheid) wordt niet uitgegeven. De inhoud ervan komt in andere monografieën aan bod, zoals nr. 6 over werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren.

De promotoren danken alle personen die het op welke wijze ook mogelijk hebben gemaakt dit project te verwezenlijken. In het bijzonder gaat hun dank naar Roger Vanrenterghem (N.I.S.), en Patrick Deboosere (Steunpunt Demografie) voor hun beschikbaarheid en efficiëntie bij het leveren van de basisgegevens.

INHOUD

INLEIDING	8
1. VAN DE BASISCONCEPTEN NAAR DE GEGEVENSBRONNEN	10
1.1. De begrippen "migratie" en "migrant"	10
1.2. Bevolkingsregister en volkstelling: de twee belangrijkste manieren om gegevens over de ruimtelijke mobiliteit te verzamelen	12
1.2.1. Het bevolkingsregister: een eersterangsdatabank voor de studie van de ruimtelijke mobiliteit	12
1.2.2. De volkstelling: een weinig geschikt instrument voor de meting van migraties... maar toch een aanvulling op het Rijksregister	13
1.2.3. Ontwikkeling op het gebied van de verzameling van gegevens over de ruimtelijke mobiliteit in België	15
1.2.4. Betrouwbaarheid van de antwoorden op de vraag naar de verblijfplaats één jaar voordien die bij de volkstelling in 1981 werd gesteld	16
1.2.5. Rijksregister en volkstelling: de koppeling van de gegevens	18
2. RUIMTELIJKE MOBILITEIT IN BELGIË VAN 1948 TOT 1995: DE GROTE TENDENSEN	19
2.1. Hoe kleiner en talrijker de administratieve referentie-eenheden, hoe groter het jaarvolume van migraties	19
2.2. Effect van de afstand op de intensiteit van de mobiliteit	21
2.3. Evolutie van de mobiliteit tussen de arrondissementen en de gemeenten	23
2.4. Evolutie van de mobiliteit tussen de drie gewesten in België	25
2.4.1. Migratiestromen tussen Vlaanderen en Wallonië: een steeds frappanter grenseffect	25
2.4.2. Evolutie van de intergewestelijke migrantenuitwisseling met Brussel	32
3. ANALYSE VAN DE DEMOGRAFISCHE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE KENMERKEN VAN DE MIGRANTEN GEÏDENTIFICEERD OP BASIS VAN HET RIJKSREGISTER, VOOR DE VIJFJARENPERIODE 1986-1991	36
3.1. Migranten en sedentairen volgens gewest van verblijf en geslacht	37
3.1.1. Bijna een derde van de bevolking van België is tussen 1986 en 1991 verhuisd	37
3.1.2. Verschillende categorieën migranten	39
3.2. Leeftijd van sedentairen en migranten	40
3.2.1. Verhoudingen tussen sedentairen en migranten volgens leeftijd en geslacht	40
3.2.2. Comparatieve index van niveau van mobiliteit	43
3.2.3. Aandelen van de migranten volgens leeftijd en gewest	44

3.2.4.	Leeftijdspiramides van migranten en sedentairen	46
3.2.5.	Leeftijdstructuur van de verschillende categorieën migranten	48
3.2.6.	Leeftijdstructuur van de migranten tussen Brussel en de twee andere gewesten	49
3.3.	Burgerlijke staat van sedentairen en migranten	50
3.3.1.	Aandelen van sedentairen en migranten volgens burgerlijke staat en geslacht	50
3.3.2.	Aandeel van de migranten bij de ongehuwden, volgens leeftijd en geslacht	51
3.3.3.	Aandeel van de migranten bij gehuwden en de ongehuwden, volgens leeftijd en geslacht	53
3.3.4.	Aandeel van de migranten bij uit de echt gescheidenen en gehuwden, volgens leeftijd en geslacht	54
3.3.5.	Aandeel van de migranten bij weduwnaars en weduwen en bij gehuwden, volgens leeftijd en geslacht	54
3.3.6.	Mobiliteitsniveaus volgens burgerlijke staat en gewest van verblijf	56
3.4.	Nationaliteit van sedentairen en migranten	59
3.4.1.	Aandelen van de migranten volgens nationaliteit	59
3.4.2.	Aandelen van de migranten volgens leeftijd, geslacht en nationaliteit	62
3.4.3.	Mobiliteitsniveau volgens nationaliteit en gewest van verblijf	65
3.5.	Opleidingsniveau van sedentairen en migranten	67
3.5.1.	Aandelen van de migranten volgens opleidingsniveau	67
3.5.2.	Aandelen van de migranten volgens leeftijd, geslacht en opleidingsniveau	70
3.5.3.	Mobiliteitsniveau volgens opleidingsniveau, geslacht en gewest van verblijf	72
3.6.	Activiteitsstatus van de migranten	74
3.6.1.	Aandelen van de migranten volgens activiteitsstatus	75
3.6.2.	Mobiliteitsniveau volgens activiteitsstatus, geslacht en gewest van verblijf	78
3.7.	Beroep van sedentairen en migranten	80
3.7.1.	Aandelen van de migranten volgens beroep	80
3.7.2.	Aandelen van de migranten volgens leeftijd, geslacht en beroep	81
3.7.3.	Mobiliteitsniveau volgens beroep, geslacht en gewest van verblijf	86
4.	LONGITUDINALE ANALYSE VAN DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT	88
4.1.	Autochtonen en niet-autochtonen	88
4.1.1.	Autochtonen en niet-autochtonen van een gemeente of land sedert het einde van de 19e eeuw	89
4.1.2.	Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement	90
4.1.3.	Autochtonen en niet-autochtonen volgens gewest van verblijf	91
4.1.4.	Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement in 1991 volgens leeftijd en geslacht	93
4.2.	Vertrek uit en terugkeer naar het arrondissement van geboorte tussen 1981 en 1991	97
4.3.	Vertrek uit en terugkeer naar de gemeente van verblijf tussen 1981 en 1991	101
4.4.	Zal iemand die eenmaal is gemigreerd, nog migreren?	106
4.4.1.	Evolutie van het aantal migranten en migraties tussen 1981-1986 en 1986-1991	106

4.4.2.	Vergelijking, per leeftijdsgroep, tussen het aantal migranten en het aantal migraties tussen 1981-1986 en 1986-1991	109
4.4.3.	Leidt migreren tot migreren? Analyse van de aandelen van de migranten en van het gemiddelde aantal migraties per migrant in 1986-1991, volgens de gedragingen in 1981-1986	112
BESLUIT		118
BIBLIOGRAFIE		121
TABELLEN		123
FIGUREN		125
SUMMARY		127

INLEIDING

Tegen de achtergrond van de verstedelijking en van de verschillende fasen daarvan (suburbanisatie, peri-urbanisatie...) zijn de migraties de belangrijkste factor van ruimtelijke herverdeling van de bevolking en van de uitbreiding van de woonruimte. De migratiebewegingen bepalen in grote mate de evolutie van het bevolkingsaantal in de steden en dorpen, zorgen voor een constante verandering van hun demografisch uitzicht, wijzigen de samenstelling van de gezinnen en families en brengen daarenboven een geleidelijke verandering teweeg in de mentaliteit en specificiteit van elke plaats. In samenspel met de vastgoedmarkt kunnen de migraties ook aan de basis liggen van een maatschappelijke segregatie van de ruimte.

De migraties vormen de grootste demografische factor — jaarlijks zijn er bijna een miljoen veranderingen van woning tegenover ongeveer honderdduizend geboorten en evenveel overlijdens —, de meest dynamische, de meest conjuncturele... maar ook de minst bekende. Tegenover de overvloed aan publicaties over het geboorte- of sterftecijfer is de ruimtelijke mobiliteit een vrij marginaal onderwerp in de wetenschappelijke literatuur over demografie. Daarvoor zijn er verschillende redenen. De definitie van migratie is erg variabel en er bestaat daarover geen consensus. Het fenomeen impliceert ook een ruimtelijke dimensie — er wordt steeds gemigreerd van het ene punt naar het andere — en administratieve indelingen waarmee de demografen niet altijd vertrouwd zijn. Migraties zijn fenomenen die pas op een zeer verfijnd ruimtelijk niveau hun volle betekenis krijgen, want de meeste van die bewegingen hebben maar over een beperkte afstand plaats. Ten slotte is het grootste struikelblok vaak het ontbreken van adequate en betrouwbare gegevens. Dat geldt echter niet voor België, waar we met het Rijksregister over een instrument beschikken waarmee we de wijzigingen van verblijfplaats voortdurend kunnen observeren.

In deze monografie worden eerst de begrippen "migratie", "migranten" en "sedentairen" nader gedefinieerd. Tevens besteden we aandacht aan de kenmerken en beperkingen van de belangrijkste gegevensbronnen voor de studie van de mobiliteit, namelijk het Rijksregister en de volkstelling. Wij willen er meteen op wijzen dat deze studie voor een groot deel is gebaseerd op een nog nooit toegepaste methode voor de verzameling van gegevens: de koppeling van de gegevens van het Rijksregister en die van de volks en woningtelling van 1991. De eerste reeks gegevens biedt een overzicht van de migraties van personen tijdens een periode die de volkstelling voorafgaat of omspannt; de tweede reeks geeft een beeld van de kenmerken van diezelfde personen naargelang nationaliteit, huwelijkse staat, onderwijsniveau, activiteitsstatus en beroep.

Na deze methodologische inleiding analyseren we de grote tendensen inzake ruimtelijke mobiliteit in België sedert de Tweede Wereldoorlog. In dat hoofdstuk worden drie grote vragen behandeld:

- Hoe is de intensiteit van de mobiliteit tussen, enerzijds, de arrondissementen en, anderzijds, de gemeenten geëvolueerd?
- Hoe is de invloed van de afstand op de mobiliteit geëvolueerd?
- Hoe is het effect van de taalgrens op de mobiliteit geëvolueerd?

Vervolgens analyseren wij, op basis van de koppeling tussen de gegevens van het Rijksregister en die van de volkstelling, de demografische en sociaal-economische kenmerken van verschillende categorieën migranten (intragemeentelijke, intergemeentelijke, intergewestelijke en internationale migranten...) en van de sedentairen. Deze laatsten worden gedefinieerd aan de hand van de vergelijking van de verblijfplaatsen op 1 maart 1986 en 1 maart 1991 en van de adreswijzigingen tussen die twee data. Met behulp van een methode van indirecte standaardisering bepalen wij bijvoorbeeld of mannen dan wel vrouwen de grootste groep sedentairen vormen, of werklozen mobieler zijn dan mensen die een beroep uitoefenen of nog, of het onderwijsniveau een doorslaggevende rol speelt in de neiging tot migratie.

Aan het einde van deze studie wordt een longitudinale analyse van de mobiliteit gemaakt. Aan de hand van een vergelijking tussen de eerste verblijfplaats van een persoon (de verblijfplaats van de moeder bij de geboorte) en de verblijfplaatsen in 1981 en 1991 onderzoeken wij het probleem van de terugkeer naar de geboorteplaats. Ten slotte proberen wij na te gaan of de bewering "wie eenmaal is gemigreerd, zal nog migreren" juist is.

1. VAN DE BASISCONCEPTEN NAAR DE GEGEVENSBRONNEN

Migratie is het moeilijkst meetbare demografische verschijnsel. Enerzijds is de definitie van migratie uit ruimtelijk-temporeel oogpunt variabel en bestaat er daarover zelden eensgezindheid in de wetenschappelijke wereld. Anderzijds maakt de aard van de gegevensbron zelf het vaak alleen mogelijk het verschijnsel op gedeeltelijke en indirecte wijze in kaart te brengen. Wij zullen zien dat wij in België, dankzij de koppeling tussen de gegevens van het Rijksregister en de informatie uit de volkstelling van 1991, over een optimale databank beschikken om de ruimtelijke mobiliteit van de bevolking te onderzoeken.

1.1. DE BEGRIPPEN "MIGRATIE" EN "MIGRANT"

Wat is migratie? Migratie is moeilijker te omschrijven dan geboorte of overlijden, want ze heeft plaats in een ruimtelijk-temporeel kader dat noodzakelijkerwijze moet worden afgebakend opdat migratie meetbaar wordt. Moet een verhuizing van de eerste naar de derde verdieping in hetzelfde gebouw worden beschouwd als een voorbeeld van migratie, of wordt alleen rekening gehouden met bewegingen die impliceren dat een administratieve grens wordt overschreden? Ook rijst de vraag of een tijds-criterium op basis van een minimumverblijfsduur dient te worden gehanteerd, zodat een onderscheid kan worden gemaakt tussen tijdelijke migraties van korte duur en migraties die uitmonden in een langdurig verblijf in een andere woning? Het is echter mogelijk die conceptuele problemen uit de weg te gaan door te opteren voor een vrij ruime definitie van migratie, die toch voldoende houvast biedt.

Migratie wordt gedefinieerd als **een verandering van de gebruikelijke verblijfplaats**. De gebruikelijke verblijfplaats is de woning waar de persoon gewoonlijk leeft en meer bepaald die waarin hij het grootste deel van zijn dagelijkse rustperiodes doorbrengt. Die definitie komt overeen met de administratieve regels inzake de veranderingen van verblijfplaats en met de registratie van die gegevens in de bevolkingsregisters of in het Rijksregister. In het kader van deze studie wordt elke verandering van gebruikelijke verblijfplaats dus beschouwd als migratie, ook al vindt die plaats in dezelfde gemeente. Wel willen wij erop wijzen dat een verblijf in een ziekenhuis of in de gevangenis, "kotverblijf" van studenten of een verblijf in een occasionele woonst (zakenreis of vakantieverblijf) geen aanleiding geven tot een verandering van verblijfplaats en dus niet als migratie worden meegeteld.

Een **migrant** is iemand die is gemigreerd. Theoretisch gaat het om een vluchtige situatie die niet langer duurt dan de tijd van de verplaatsing, maar uit analytisch oogpunt spreken we van een "migrant in een bepaalde periode" waarmee wij een persoon bedoelen die minstens eenmaal is gemigreerd tijdens de observatieperiode. Wij kunnen dus een onderscheid maken tussen migranten en **sedentairen**, die tijdens de observatieperiode nooit van verblijfplaats zijn veranderd.

De migratiebeweging van de migranten tijdens een observatieperiode kan op twee complementaire wijzen worden beschouwd:

1. door het aantal migraties van één persoon, tijdens die periode, te tellen om de intensiteit van de ruimtelijke mobiliteit te beoordelen;
2. door een vergelijking te maken tussen de verblijfplaats in het begin en op het einde van de periode om het effect te bepalen van de verschillende veranderingen van verblijfplaats in de ruimte, ongeacht het aantal migraties.

Op die manier kunnen we verschillende soorten migranten onderscheiden:

- een internationale migrant is iemand van wie de verblijfplaats in het begin en op het einde van de periode niet in hetzelfde land is gelegen. In het laatste geval en om redenen die ver-

band houden met de verzameling van de gegevens, kunnen alleen internationale immigranten worden geïdentificeerd, want, in tegenstelling tot wat geldt voor internationale emigranten, bevindt hun verblijfplaats zich op het einde van de observatieperiode in het land;

- een intergewestelijke migrant is iemand van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in twee gemeenten in verschillende gewesten bevindt;
- een intragewestelijke migrant is iemand van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in twee gemeenten in het gewest bevindt.

Tot de intragewestelijke migranten behoren:

- de interarrondissementale migrant, van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in twee gemeenten van twee verschillende arrondissementen van hetzelfde gewest bevindt;
- de intra-arrondissementale migrant, van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in twee gemeenten van hetzelfde arrondissement bevindt.

Bij de intra-arrondissementale migranten kan een onderscheid worden gemaakt tussen:

- de intergemeentelijke migrant, van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in twee verschillende gemeenten van eenzelfde arrondissement bevindt;
- de intragemeentelijke migrant, van wie de verblijfplaats zich in het begin en op het einde van de periode in dezelfde gemeente bevindt.

Een bijzonder type van intragemeentelijke migrant is:

- de terugkerende migrant, van wie de verblijfplaats in het begin en op het einde van de periode dezelfde is, maar die minstens tweemaal is gemigreerd.

Ook al lijken ze dicht bij elkaar te liggen, toch zijn de begrippen migratie en migrant totaal verschillend: het eerste begrip heeft betrekking op een gebeurtenis op een bepaald ogenblik, het tweede heeft betrekking op een persoon en behelst een bepaalde periode. Nochtans bestaat er een nauw verband tussen beide begrippen en de daaraan verbonden metingen. Ongeacht de ruimtelijke dimensie van het verschijnsel ligt het aantal migraties voor een bepaalde periode steeds hoger dan het aantal migranten, want zoals blijkt uit tabel 1:

- kunnen personen tijdens die periode verschillende malen zijn gemigreerd, maar worden ze slechts éénmaal als migrant geteld;
- worden personen die tijdens de observatieperiode zijn overleden, niet als migranten beschouwd, omdat ze niet worden meegeteld. Wij kunnen hun dus geen verblijfplaats toewijzen op het einde van de periode, maar ze kunnen wel eenmaal of meermaals gemigreerd zijn tussen het begin van de observatieperiode en het ogenblik van hun overlijden;
- personen die tijdens de observatieperiode zijn geboren, kunnen eveneens eenmaal of meermaals zijn gemigreerd tussen het ogenblik van hun geboorte en de telling of het einde van de observatieperiode. Ze worden niet bij de migranten meegeteld, want ze hebben geen verblijfplaats in het begin van de periode. Als hun verblijfplaats bij de geboorte echter verschilt van die bij de telling, kunnen ze wel tot de groep van migranten worden gerekend.

Tabel 1. Migranten en niet-migranten volgens de vraag naar de verblijfplaats op een vaste vroegere datum ($t-x$)

Observatieperiode			Vergelijking tussen het aantal migraties, migranten, laatste migranten en sedentairen	
Verblijfplaats op t_1	Migraties tussen t_1 en t_2	Verblijfplaats op t_2	Migraties tussen t_1 en t_2	Migranten in de periode (t_1, t_2)
L_0		l_0	0	0
L_0	$(l_0, l_1)(\dots)(l_{n-1}, l_n)$	l_n	N	1
L_0	$(l_0, l_1)(\dots)(l_{n-1}, l_0)$	l_0	N	0
Ongeboren	$N(l_0)$	l_0	0	0(*)
Ongeboren	$N(l_0)(l_0, l_1)(\dots)$			
	(l_{n-1}, l_n)	l_n	N	1(*)
l_0	$D(l_0)$	Overleden	0	-
l_0	$(l_0, l_1)(\dots)D(l_n)$	Overleden	N	-

(*) Het gaat om migranten "tijdens" een kortere periode, namelijk van de geboorte tot de telling.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

1.2. BEVOLKINGSREGISTER EN VOLKSTELLING: DE TWEE BELANGRIJKSTE MANIEREN OM GEGEVENS OVER DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT TE VERZAMELEN

1.2.1. HET BEVOLKINGSREGISTER: EEN EERSTERANGSDATABANK VOOR DE STUDIE VAN DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT

In tegenstelling tot de volkstelling, die een statisch beeld geeft van de bevolking op een bepaald ogenblik, is een bevolkingsregister een dynamische gegevensbron waarin alle demografische gebeurtenissen in het leven van een persoon worden bijgehouden. Onder impuls van Adolphe Quetelet en de Centrale Commissie voor de Statistiek en met toepassing van het koninklijk besluit van 30 juni 1846 werden de bevolkingsregisters in elke Belgische gemeente vanaf 1 januari 1847 ingevoerd. Sedertdien moeten de gemeentebesturen die registers systematisch bijhouden en daarin alle wijzigingen in de bevolking als gevolg van geboorten, overlijdens en veranderingen van verblijfplaats optekenen. Volgens de thans geldende regels moet elke persoon binnen 8 dagen aan de administratie van de gemeente waar hij gaat wonen, aangifte doen van de verandering van gemeente van verblijf; een verandering van verblijfplaats in dezelfde gemeente moet bij de betrokken administratie worden gemeld, zij het op een enigszins andere manier. Aan de hand van het bevolkingsregister kunnen we ons dus op elk ogenblik een beeld vormen van de bevolking op een bepaalde plaats. In het kader van de studie over de ruimtelijke mobiliteit kunnen we daarin zien hoeveel personen in de gemeente zijn komen wonen of de gemeente hebben verlaten, alsook de veranderingen van verblijfplaats binnen de gemeente (ook "interne mutaties" genoemd). Als we terugkijken in het verleden kunnen wij ook zien wie de sedentairen zijn en wat de verschillende soorten migranten zijn. Het bevolkingsregister is dus een ideaal instrument om de ruimtelijke mobiliteit te meten.

Hoewel de gebeurtenissen inzake burgerlijke staat - geboorten, huwelijken en overlijdens - in principe correct worden geregistreerd, rijzen er problemen in verband met de betrouwbaarheid van de registratie van veranderingen van verblijfplaats. Door de slordigheid van de aangevers en/of de administratie, en rekening houdend met de voor- en nadelen, meestal van financiële aard, die daaruit voor beide par-

tijen voortvloeiën, vinden wij in de bevolkingsregisters vaak te weinig gegevens over personen die de gemeente hebben verlaten. Bepaalde gemeenten schrokken er niet voor terug hun bevolkingscijfer kunstmatig op te drijven, terwijl zij die vertrokken en geen aangifte hadden gedaan, de voordelen van de inschrijving in de gemeente behielden. Dat was onder meer het geval voor internationale emigranten, zowel Belgen als vreemdelingen. De nodige correcties konden alleen door controles na de telling worden aangebracht.

Sedert 1983 heeft België bij wet een Rijksregister. Die computergegevensbank kwam tot stand door alle gemeentelijke bevolkingsregisters te centraliseren. Alle demografische basisvariabelen worden in dat register opgeslagen en bijgewerkt. Het is bijgevolg de belangrijkste bron van demografische gegevens in België. Theoretisch is het mogelijk om zich te allen tijde een beeld te vormen van de situatie en evolutie van de bevolking in België en van de bestuurlijke onderverdelingen ervan, en zelfs van zones op kleinere schaal dan die van de gemeenten.

De gegevens zijn voorhanden, maar de vraag is hoe het met de betrouwbaarheid ervan staat. Tijdens de eerste jaren van het bestaan van het Rijksregister was één van de grootste problemen dat van de dubbele tellingen voor ongeveer 1% van de bevolking. Bij de vernieuwing van de identiteitskaarten werden nagenoeg alle dubbele tellingen uit het Rijksregister gehaald. Door de centralisatie en digitalisering van de gegevens stijgt de betrouwbaarheid van de informatie en worden de gegevens bij elke opvraging gecontroleerd. Wat de interne mobiliteit betreft, bestaat er thans een exacte berekening van het aantal personen die vertrekken en zich komen vestigen, want elke inschrijving in een nieuwe gemeente brengt automatisch mee dat in de gemeente van vertrek een schrapping plaatsvindt. Het gevaar voor fouten wordt op die manier aanzienlijk kleiner. Toch worden nog niet alle emigraties in het kader van de internationale mobiliteit aangegeven, omdat bepaalde personen nalaten aangifte te doen van hun vertrek of bepaalde administraties "vergeten" de betrokkenen te schrappen. We hoeven er wellicht niet op te wijzen dat er in België, net zoals in andere landen, "absolute" drempels qua bevolkingsaantal bestaan waaronder de gemeenten niet mogen gaan, omdat ze anders bepaalde voordelen verliezen.

Het andere zwakke punt van het Rijksregister houdt verband met personen die verschillende mogelijke verblijfplaatsen hebben. Het gaat om een dubbelzinnigheid die verband houdt met het begrip "administratieve verblijfplaats" als zodanig. Dat geldt bijvoorbeeld voor geëmancipeerde jongeren die administratief nog steeds bij hun ouders wonen, een gezin met twee verblijfplaatsen dat om fiscale redenen de voorkeur geeft aan één van beide, ongeacht de duur van het verblijf in deze of gene verblijfplaats, of ouderen die in een rusthuis verblijven of bij hun kinderen wonen, maar hun administratieve verblijfplaats elders behouden.

Ondanks die enkele problemen kunnen wij zeggen dat het Rijksregister erg betrouwbaar is geworden en een voortreffelijke gegevensbron voor de studie van migratieverschijnselen is.

1.2.2. DE VOLKSTELLING: EEN WEINIG GESCHIKT INSTRUMENT VOOR DE METING VAN MIGRATIES... MAAR TOCH EEN AANVULLING OP HET RIJKSREGISTER

Via de volkstelling kan men de migraties slechts indirect en gedeeltelijk in kaart brengen. De verscheidenheid en de omvang van de behandelde onderwerpen, de respons van het publiek, de behoefte aan betrouwbare gegevens, het prijskaartje van de operatie en de verwerking van de gegevens achteraf maken het ondoenbaar om elke ondervraagde te verzoeken een overzicht van al zijn migraties, en van de redenen en de omstandigheden van elke migratie te geven, met data en plaatsen als bewijs. De vragen over migraties zijn vaak beperkt tot de geboorteplaats, de laatste verblijfplaats of de verblijfplaats op een bepaalde datum in het verleden. Die vragen betreffende het verleden maken het mogelijk de ruimtelijke mobiliteit indirect te meten.

Hier volgt een kort overzicht van die vragen:

- Aan de hand van de vergelijking tussen de geboorteplaats en de verblijfplaats op het ogenblik van de telling, kunnen wij een onderscheid maken tussen **autochtonen** et **niet-autochtonen**. Een autochtoon is iemand die is geteld in de administratieve eenheid waar hij is geboren, een niet-autochtoon daarentegen is geteld in een andere administratieve eenheid dan die waar hij geboren is. Omdat de meeste kinderen thans in een kraaminrichting worden geboren, wordt de vraag naar de geboorteplaats sedert kort vervangen door de vraag naar de verblijfplaats van de moeder op het ogenblik van de geboorte van de betrokkene. Afgezien van de het gebrek aan kennis over de veelvoudige migraties en over het vertrekken van en terugkeren naar de geboorteplaats, is het ontbreken van een referentieperiode bij die vraag het grootste struikelblok. De observatieperiode verschilt van persoon tot persoon. Tot de groep van niet-autochtonen kunnen zowel recente migranten behoren als personen die reeds sedert tientallen jaren in hun gemeente zijn gevestigd. Toch mag worden aangenomen dat, zowel in tijd als in ruimte, dit de meest gebruikte vraag is om de ruimtelijke mobiliteit te meten.
- De vraag over de vroegere verblijfplaats maakt het mogelijk na te gaan wat de **jongste migratie** van de betrokkene is. Voor een goed begrip van de tijdsdimensie van de migratie is het nodig die informatie te koppelen aan een tweede vraag: die over de duur van de aanwezigheid in de verblijfplaats bij de telling. De betrokkenen, de **migranten**, gekarakteriseerd op basis van de vroegere verblijfplaats en de verblijfsduur, zijn dus alle personen die in leven zijn op het ogenblik van de telling en die minstens eenmaal in hun leven zijn gemigreerd. Door zich te beperken tot de jongste migraties in een bepaalde periode die bij de telling ten einde loopt (het voorbije jaar of de jongste vijf jaar), selecteert men de laatste migranten van die bewuste periode. Voor volledige informatie over de laatste migratie, waarbij de tijds- en ruimteaspecten van het verschijnsel worden gecombineerd, zijn dus twee vragen nodig, wat de verzameling en verwerking van gegevens duurder maakt.
- Met de vraag naar de verblijfplaats op een bepaalde datum in het verleden wordt een migratie niet meer als een gebeurtenis beschouwd, maar worden de getelde personen gekenmerkt door een vergelijking tussen hun verblijfplaatsen op de twee data (de datum van de telling ten opzichte van de verblijfplaats van één jaar, vijf jaar of tien jaar geleden). Als de verblijfplaats bij de telling en de verblijfplaats op een vorige datum verschillend zijn, kan men spreken van **resulterende migranten**. Als beide verblijfplaatsen gelijk zijn, dan gaat het om resulterende niet-migranten. Tot die laatste groep behoren zowel de sedentairen als de migranten die tijdens de bewuste periode terugkeren, zonder dat tussen hen een onderscheid kan worden gemaakt. Het aantal resulterende migranten is dus steeds kleiner dan of gelijk aan het aantal migranten. Wat dat probleem betreft, ligt de grootste moeilijkheid in de vaststelling van een betekenisvolle referentiedatum. De lengte van de referentieperiode moet kort zijn om het risico van een slecht geheugen te verminderen, en tegelijk voldoende lang opdat voldoende migraties kunnen plaatsvinden. Daarenboven zal, naarmate de referentieperiode korter is, het aantal personen dat als resulterende migranten wordt geteld, dichter bij het aantal migraties liggen.

Een volkstelling is zeker geen ideaal meetinstrument voor een studie van de ruimtelijke mobiliteit. Door de rijkdom aan sociaal-economische informatie (onderwijs, activiteitsstatus, beroep...) over elke persoon, vormt de volkstelling echter een onmisbare aanvulling op het Rijksregister in het kader van een studie van de ruimtelijke mobiliteit die zich niet wil beperken tot het louter meten van de intensiteit van de migratiestromen en tot de strikt demografische kenmerken zoals leeftijd, geslacht, huwelijks staat en nationaliteit van de migranten.

1.2.3. ONTWIKKELING OP HET GEBIED VAN DE VERZAMELING VAN GEGEVENS OVER DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT IN BELGIË

Sedert de eerste, door Adolphe Quetelet in 1829 uitgewerkte volkstelling is de geboorteplaats een sleutelvariabele die onmisbaar is om personen te identificeren. Ze is bepalend voor de gemeente die de geboorte van de betrokkene op een bepaalde datum zal bevestigen. Geboorteplaats en -datum zijn, samen met geslacht, religie en beroep, de belangrijkste variabelen die reeds van bij de eerste volkstellingen in kaart zijn gebracht.

Sedert de volkstelling van 1846 wordt er een verband gelegd tussen de geboorteplaats en de verblijfplaats om per gemeente het aantal autochtonen en niet-autochtonen vast te stellen. Het blijft wachten tot de volkstellingen van 1961 en 1970 voordat de vraag wordt gesteld naar de vorige verblijfplaats, in combinatie met de vraag naar de duur van de aanwezigheid op de verblijfplaats op het ogenblik van de telling. In 1961 werden alleen de statistische tabellen betreffende de autochtonen en niet-autochtonen gepubliceerd, waarbij een onderscheid werd gemaakt volgens geslacht, Belgen en vreemdelingen van elkaar werden onderscheiden en als ruimtelijke eenheden de gemeenten, de arrondissementen en de vreemde landen werden gebruikt¹. Bij de volkstelling van 1970 konden de migranten van het jaar 1970 worden gekarakteriseerd volgens leeftijd en geslacht; die gegevens betroffen alleen personen die in 1970 voor het laatst waren gemigreerd. Het onderscheid tussen, enerzijds, autochtonen niet-autochtonen en, anderzijds, tussen migranten van 1970 en sedentairen, werd belicht in een aparte publicatie (delen 3A en 3B)².

Om zich naar de internationale aanbevelingen te schikken en om de problemen in verband met de fusies van gemeenten van 1977 uit de weg te gaan, stelde men bij de volkstelling van 1981 de vraag naar de verblijfplaats een jaar voordien, namelijk op 1 maart 1980. Als die verblijfplaats en die op het ogenblik van de telling verschillend zijn, worden de betrokkenen beschouwd als resulterende migranten voor het bewuste observatiejaar. Deel 3 van de volkstelling van 1981 bevat tabellen over de autochtonen en de niet-autochtonen, alsook andere tabellen die een overzicht bieden van de residentiële mobiliteit in het jaar vóór de volkstelling. De samenstelling van die publicatie gelijkt op die van 1970, maar ze bevat aanzienlijk meer gedetailleerde statistische tabellen die beschikbaar zijn in de vorm van listings. Voor de vorige volkstelling heeft het NIS gezorgd voor een beschrijving van de personen die verkeerdelijk waren gedefinieerd als migranten van dat jaar³ volgens leeftijd en geslacht, waarbij ook een onderscheid tussen de Belgen en vreemdelingen werd gemaakt. Ten slotte kon ook een interarrondissementale matrix worden opgesteld en in de publicaties worden opgenomen.

Wij mogen ervan uitgaan dat het systeem van identificatie van migraties op basis van de bevolkingsregisters sedert 1856 operationeel is. Tot 1927 beschikte men echter alleen over het jaarlijkse totale aantal personen die zich op het grondgebied van elke gemeente hadden gevestigd of die gemeente hadden verlaten. Die naar geslacht uitgesplitste gegevens zijn onontbeerlijk om de beweging van de bevolking in elke gemeente tijdens de periode tussen twee tellingen te berekenen. Naast systematisch onderzoek van de bevolkingsregisters is er geen enkele andere statistische informatie om de migraties en de migranten te karakteriseren. Vanaf 1927 worden de gegevens op basis van de registers rijker; de in- en uitgaande bevolking wordt vanaf dan uitgesplitst volgens arrondissement en land van herkomst of bestemming. Die matrix, volgens geslacht en sedert 1982 opgesplitst voor Belgen en vreemdelingen,

¹ Er dient te worden opgemerkt dat een niet-gepubliceerde tabel (nr.8) "bevolking ingedeeld volgens de vorige gemeente van verblijf, geslacht en periode van vestiging in de gemeente" heette. De tabel is beschikbaar voor elke gemeente en voor elk arrondissement.

² Alleen met de arrondissementen van oorsprong van de laatste migranten wordt in de publicatie rekening gehouden, terwijl de meer gedetailleerde tabellen op het niveau van de gemeenten beschikbaar zijn in de vorm van listings.

³ De migranten van het jaar worden niet allemaal in aanmerking genomen omdat de terugkerende migranten van de categorie van de resulterende migranten zijn uitgesloten.

kan worden vergeleken met die welke beschikbaar zijn vanaf de volkstellingen van 1970 en 1981¹.

Tabel 2. Belangrijkste vragen in de volkstelling voor een beter inzicht in de ruimtelijke mobiliteit

Datum volkst.	Geboortedatum	Vorige verblijfplaats	Verblijfsduur	Verblijfplaats op een vroegere referentiedatum (1 jaar)
1846	*	-	-	-
1856	*	-	-	-
1866	*	-	-	-
1880	*	-	-	-
1890	*	-	-	-
1900	*	-	-	-
1910	*	-	-	-
1920	*	-	-	-
1930	*	-	-	-
1947	*	-	-	-
1961	*	*	*	-
1970	*	*	*	-
1981	*(a)	-	-	*
1991	*(a)	-	-	*

(a) Bij de volkstellingen van 1981 en 1991 komt bij de vraag naar de geboorteplaats ook nog een vraag naar de verblijfplaats van de moeder op het ogenblik van de geboorte.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Wat de verzameling en beschikbaarheid van de gegevens betreft, verandert er tot in 1988 niets. Vanaf die datum treedt het Rijksregister in werking. De inbreng ervan is belangrijk, maar in een eerste fase kan het register alleen in de vorm van listings of computerbestanden worden geraadpleegd. Pas vanaf 1993 wijdt het Nationaal Instituut voor de Statistiek een volledig boekdeel van de "Demografische statistieken" aan de ruimtelijke mobiliteit. Die statistieken hebben uitsluitend betrekking op de migraties en maken een onderscheid volgens leeftijd, geslacht, de Belgische of vreemde nationaliteit van de betrokkenen, en de plaats van herkomst en bestemming. Iemand die in de loop van hetzelfde jaar meer dan eens migreert, wordt dus verschillende keren meegeteld. Dat geldt ook als het om twee migraties heen en terug gaat en als de verblijfplaats op 1 januari gelijk is aan die op 31 december van het observatiejaar. Die gegevens, over de migraties in de jaren 1988 tot 1993, zullen als basis dienen voor de analyse van de intergemeentelijke mobiliteit, die in hoofdstuk 4 van deze monografie wordt behandeld.

1.2.4. BETROUWBAARHEID VAN DE ANTWOORDEN OP DE VRAAG NAAR DE VERBLIJFPLAATS ÉÉN JAAR VOORDIEN DIE BIJ DE VOLKSTELLING VAN 1981 WERD GESTELD

Zoals gezegd, werd bij de volkstelling in 1981 de vraag gesteld naar de verblijfplaats één jaar voordien. De betrouwbaarheid van de resultaten op basis van die vraag wordt grotendeels bepaald door het aantal personen dat de vraag niet beantwoordt, maar ook door het aandeel al dan niet gewild verkeerde antwoorden. Die betrouwbaarheid kan worden beïnvloed door een aantal factoren. In de eerste plaats wordt met de vraag naar de verblijfplaats één jaar voordien een precisie in de tijd geveerd die het geheugen van degenen die moeten antwoorden, meer op de proef stelt dan bijvoorbeeld de vraag naar de geboorteplaats. Alles hangt ook af van de manier waarop de ondervraagden een dubbelzinnig begrip zoals de "gebruikelijke verblijfplaats" interpreteren. Ten slotte kan ook de wijziging van de grenzen tussen de gemeenten de onnauwkeurigheid in de hand werken.

¹ Er moeten evenwel voorzorgsmaatregelen worden genomen omdat de gebruikte concepten verschillen. De resultaten van de volkstellingen betreffen niet alle in de loop van een jaar vastgestelde migraties, maar de laatste migraties in de loop van 1970 van de getelde personen en, voor 1981, de resulterende migranten in de loop van het jaar voor de volkstelling.

Meer dan 110.000 personen hebben deze vraag niet beantwoord, 9.000.000 personen hebben gezegd dat zij een jaar voordien in dezelfde woning woonden en 730.000 dat ze op een andere plaats woonden. Het aantal ontbrekende antwoorden op deze vraag is vrij laag (1,1 %), maar het zou verkeerd zijn die "onbekende antwoorden" proportioneel te spreiden over de aantallen effectief getelde resulterende migranten. Het aantal ontbrekende antwoorden verschilt bovendien weinig volgens geslacht, maar sterk volgens de gewesten. In Vlaanderen gaat het om 0,5%, in Wallonië om 0,9% en in Brussel om 5,5%. Er dient te worden op gewezen dat de invloed van de stedelijke omgeving op de gebrekkige registratie en op de slechte kwaliteit van de gegevens ook al met betrekking tot Londen en de grote Amerikaanse steden aan de kaak werd gesteld.

Tabel 3. *Vergelijking van de metingen van de mobiliteit op basis van de volkstelling van 1 maart 1981 (verblijfplaats op 1 maart 1980) en op basis van de bevolkingsregisters in de loop van 1980*

<ul style="list-style-type: none"> • Totale bevolking op het ogenblik van de volkstelling van 1 maart 1981: 9.848.647 personen • Niet-bekende woonplaatsen op 1 maart 1980: 112.150 personen¹ • Personen van wie de woonplaats op 1 maart 1980 gelijk is aan die op het ogenblik van de volkstelling van 1 maart 1981: 9.002.259 • Personen van wie de woonplaats op 1 maart 1980 verschillend is (resulterende migranten): 734.238 			
Type migranten of migraties	Volkstelling (A) (resulterende migranten) (*)	Jaarlijkse statistieken (B) (migraties)	Vershil (B-A)/B
Intrageeentelijk	421.505	-	-
Intergeeentelijk	312.733	443.454	+29,5 %
Intra-arrondissementeel	162.481	255.673	+36,4 %
Interarrondissementeel	119.502	187.781	+36,4 %
Intergewestelijk	41.235	66.832	+38,3 %
Internationaal	30.750	49.298	+37,6 %

(*) exclusief de terugkerende migranten

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

In België kan de betrouwbaarheid van de antwoorden op deze vraag worden beoordeeld aan de hand van de vergelijking tussen de cijfers uit de volkstelling en de jaarlijkse statistieken op basis van de bevolkingsregisters. Toch dienen vooraf een aantal opmerkingen te worden gemaakt. De cijfers uit de volkstelling hebben betrekking op de periode van 1 maart 1980 tot 1 maart 1981, terwijl de jaarlijkse statistieken betrekking hebben op het kalenderjaar 1980. De twee observatiejaren jaren vallen dus maar voor een periode van 10 maanden samen, maar we mogen ervan uitgaan dat er geen noemenswaardig verschil inzake mobiliteit is tussen de maanden januari en februari 1980 en dezelfde maanden in 1981. Voorts meten beide bronnen niet noodzakelijk hetzelfde verschijnsel. Bij een volkstelling worden alleen de nog levende migranten geteld. De veelvoudige migraties tijdens de bewuste periode en ook de terugkeer naar de plaats van herkomst komen niet aan het licht. In de jaarlijkse statistieken wordt daarentegen wel rekening gehouden met alle tijdens het jaar geregistreerde migraties, zowel de veelvoudige migraties en de bewegingen van personen vóór hun overlijden als de heen-entertugmigraties. Aangezien de observatieperiode erg kort is (1 jaar), mag worden aangenomen dat het aantal migraties 10 à 20 % hoger ligt dan het aantal resulterende migranten. Voor de verschillende vormen van mobiliteit is dat relatieve verschil echter veel groter en zou de ondermobiliteit die uit de gegevens uit de volkstelling resulteert, ongeveer één derde bedragen (tabel 3). Dat bevestigt de gebrekkige betrouwbaarheid van de antwoorden op de vraag naar de verblijfplaats één jaar voordien, die bij de volkstelling in 1981 werd gesteld.

¹ In dit cijfer zijn niet de kinderen van minder dan een jaar opgenomen, van wie de verblijfplaats een jaar voordien als die van de moeder wordt beschouwd.

1.2.5. RIJKSREGISTER EN VOLKSTELLING: DE KOPPELING VAN DE GEGEVENS

Een volkstelling is zeker niet het beste instrument om gegevens over het migratiefenomeen te verzamelen. Een volkstelling is niet geschikt voor de studie van een dynamisch proces en levert over de migranten meestal bedenkelijke cijfers op. De centralisatie en digitalisering van de bevolkingsregisters, in het kader van het Rijksregister, hebben de betrouwbaarheid van de registratie van de veranderingen van woonplaats aanzienlijk doen toenemen. De Hoge Raad voor de Statistiek heeft daarom beslist dat, in het kader van de volkstelling van 1991, de meting van de ruimtelijke mobiliteit van de personen en de identificatie van de sociaal-economische kenmerken van de migranten zouden gebeuren op basis van een koppeling tussen de gegevens uit de volkstelling (die de kenmerken van de personen op een bepaald ogenblik voorstellen) en die uit het Rijksregister (die de migratiebeweging van diezelfde personen beschrijven tijdens een periode die aan de volkstelling voorafgaat of ze omspannt).

Aangezien iedereen in beide bestanden hetzelfde identificatienummer heeft, kan die koppeling in principe geen grote problemen opleveren. Wij wijzen erop dat bij de volkstellingen van 1981 en 1991 voor een deel gebruik werd gemaakt van informatie uit het Rijksregister. De basisgegevens - naam, voor- naam, geslacht, geboortedatum, nationaliteit, band met de referentiepersoon in het gezin ... - stonden voorgedrukt op de vragenlijst. Die gegevens dienden te worden gecontroleerd en, indien nodig, verbeterd door de ondervraagden of door de ambtenaren die de volkstelling uitvoerden. Na de volkstelling werd de omvang van die correcties blijkbaar niet goed ingeschat. De enige informatie die ons iets over de kwaliteit van de operatie kan leren, vinden wij in de beweging van de bevolking in 1991. Aan de hand van een vergelijking tussen die verschillende componenten en die welke betrekking hebben op de jaren in de buurt (1989, 1990, 1992 en 1993), kan worden vastgesteld (tabel 4) dat de belangrijkste verschillen het aantal schrappingen ambtshalve betreffen. Meer bepaald mag worden aangenomen dat bij de afsluiting van de volkstelling van 1991 ambtshalve nog eens 10.000 personen werden geschrapt, hoewel het aantal inschrijvingen ambtshalve, verscholen in de externe immigraties of in de statistische aanpassing, amper enkele duizenden personen bedraagt.

Tabel 4. Vergelijking tussen de componenten van de bevolkingsbeweging in 1991 en die van de jaren in de buurt

Jaren	Externe immigraties	Externe emigraties	Schrappingen ambtshalve	Heringeschreven geschrapte personen	Statistische aanpassing
1989	54.169	33.458	15.981	5.898	-3.676
1990	62.662	32.502	16.744	6.267	501
1991	67.460	33.752	26.719	7.157	-313
1992	66.763	33.707	16.844	9.177	492
1993	63.749	34.202	19.165	9.013	147
1991/1989-93	1,091	1,009	1,555	0,943	-

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

In de praktijk bleek het moeilijker dan verwacht om die koppeling tot stand te brengen, wegens de omvang van de te combineren bestanden: in elk bestand ging het om 10 miljoen personen, waarbij erop diende te worden toegezien dat geen personen werden uitgesloten voor wie de koppeling onmogelijk bleek. Om praktische redenen moest het aantal variabelen bij die koppeling worden beperkt, maar toch kan een analyse zonder voorgaande van de ruimtelijke mobiliteit in België worden gemaakt. Voordat wij de resultaten van de analyses dankzij die koppeling presenteren en meer bepaald de migranten karakteriseren volgens leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, nationaliteit, activiteitsstatus, beroep en onderwijsniveau, moeten wij een overzicht geven van de grote tendensen in de evolutie van de gedragingen inzake ruimtelijke mobiliteit in België sedert de Tweede Wereldoorlog.

2. RUIMTELIJKE MOBILITEIT IN BELGIË VAN 1948 TOT 1995: DE GROTE TENDENSEN

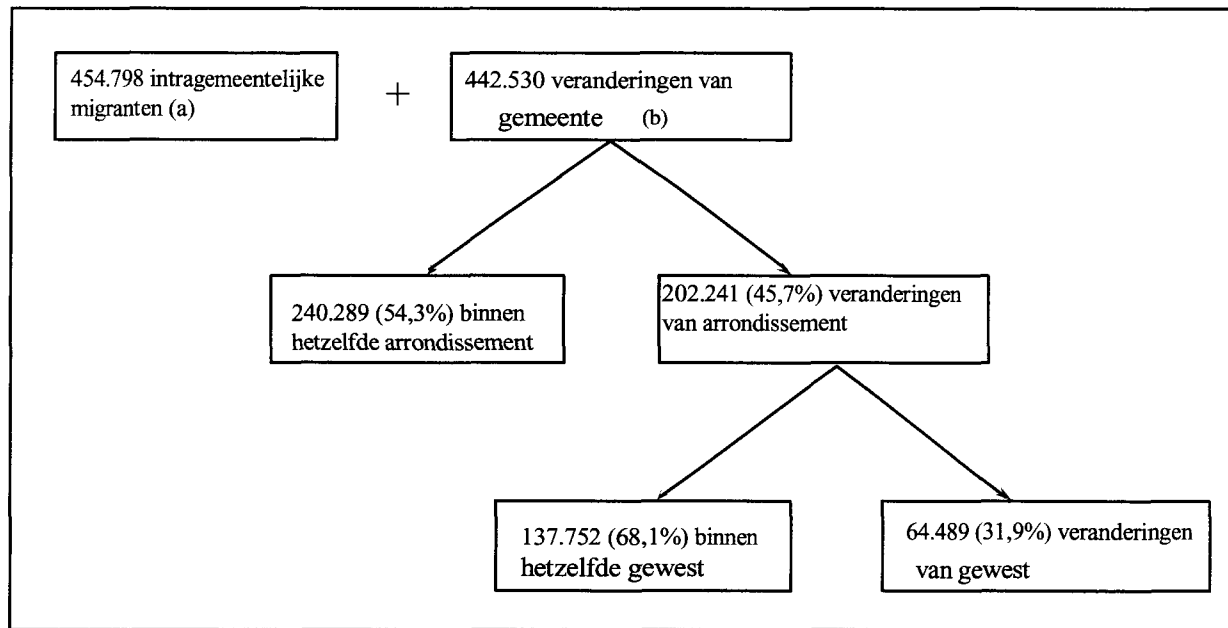
Migratie, gedefinieerd als verandering van woonst, is ongetwijfeld het meest voorkomende demografische verschijnsel. De omvang ervan kan worden aangetoond aan de hand van enkele cijfers. In het leven van een persoon zijn er over het algemeen 5 à 10 migraties, tegenover één geboorte en één overlijden. Ongeveer 900.000 personen veranderen in België elk jaar van woonst, terwijl er jaarlijks slechts iets meer dan 100.000 geboorten en 100.000 overlijdens zijn.

De meeste van die migraties gebeuren over kleine afstanden. Dat betekent dat de administratieve indeling en het aantal en de grootte van de in aanmerking genomen ruimtelijke eenheden een grote weerslag hebben op de meting van de intensiteit van de ruimtelijke mobiliteit op basis van de migraties die worden geregistreerd tussen twee aparte administratieve eenheden. Hoe kleiner die eenheden, hoe groter het aantal migraties tussen verschillende eenheden, hoewel het aantal migraties binnen eenzelfde eenheid zal verminderen. Hoe lager men gaat op de schaal van de administratieve referentie-eenheden - landen, gewesten, provincies, arrondissementen, gemeenten - hoe groter de weerslag van de migraties op de beweging van de bevolking, de samenstelling en de vernieuwing ervan gedurende een bepaalde periode. In de hiernavolgende bladzijden proberen wij de evolutie van de ruimtelijke mobiliteit in België te beschrijven en daarbij rekening te houden met de verschillende administratieve indelingen.

2.1. HOE KLEINER EN TALRIJKER DE ADMINISTRATIEVE REFERENTIE-EENHEDEN, HOE GROTER HET JAARVOLUME VAN MIGRATIES

Het aantal personen dat in 1995 in België van woonst veranderde, wordt op iets minder dan 900.000 geraamd. Meer dan 50 % van die woonplaatsveranderingen hadden plaats in dezelfde gemeente en spelen dus geen rol in de jaarlijkse beweging van de bevolking van die gemeenten. Minder dan de helft van de andere woonplaatsveranderingen, waarbij een gemeentegrens wordt overschreden, zijn bewegingen tussen twee verschillende arrondissementen. Een derde van die veranderingen ten slotte zijn intergewestelijke migraties. Dat betekent meer concreet dat van de personen die in 1995 niet van woonplaats veranderden, er toch 454.798 minstens eenmaal van woonplaats in eenzelfde gemeente zijn veranderd. Het gaat dus om het aantal intragemeentelijke migranten. De personen die minstens eenmaal van gemeente zijn veranderd in de loop van 1995, waren goed voor 442.530 veranderingen van gemeente, die volgens onderstaand schema kunnen worden uitgesplitst (figuur 1).

Figuur 1. Omvang van de woonplaatsveranderingen (a) in 1995, op basis van de administratieve indeling

(a) Het NIS telt niet elk jaar de intergemeentelijke migraties, maar de personen die niet van gemeente, maar wel minstens eenmaal van woonplaats in dezelfde gemeente zijn veranderd. Het gaat dus om de intragemeentelijke migranten voor het bewuste jaar volgens de definitie in hoofdstuk 1.

(b) Een persoon kan meer dan eenmaal van woonplaats zijn veranderd.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

De recente evolutie van de intensiteit van de ruimtelijke mobiliteit volgens de administratieve indeling wordt gepresenteerd in tabel 5. Over het geheel beschouwd zijn de niveaus vrij stabiel: de migraties binnen de grenzen van de gemeente zijn iets talrijker dan die tussen twee verschillende gemeenten. Die migraties komen tweemaal meer voor dan de bewegingen die een verhuizing van het ene arrondissement naar het andere meebrengen; tussen de arrondissementen zijn er daarentegen minstens driemaal zoveel migraties als tussen de gewesten in België.

Toch is er een stijging van de mobiliteit met ongeveer 10% merkbaar tussen 1991 en 1992. Die verhoging van het aantal migraties is vooral het gevolg van een belangrijke wijziging in de registratie van de veranderingen van verblijfplaats, veeleer dan het resultaat van een verandering van gedrag in het kader van de ruimtelijke mobiliteit. Tot in 1991 diende elke verandering van verblijfplaats tussen twee gemeenten twee keer te worden aangegeven, namelijk één keer in de gemeente die men verliet, en één keer in de gemeente waar men zich ging vestigen. Pas na een akkoord tussen beide administraties werd de verandering van verblijfplaats geregistreerd. Die procedure nam meestal twee tot drie maanden in beslag en ging voorbij aan de veranderingen van verblijfplaats gevolgd door een snelle terugkeer naar de gemeente van oorsprong binnen die termijn, en dus aan twee migraties in tegengestelde richting. Sedert 1992 moet een verandering van verblijfplaats alleen nog in de nieuwe gemeente worden aangegeven. Die gemeente controleert dan of dit inderdaad klopt en licht vervolgens de andere gemeente in. De procedure is versoepeld en wordt doorgaans na één maand afgerond, zodat de migraties van het type "heen-en-terug" over meer dan één maand maar over minder dan drie maanden voortaan worden meegeteld. Die vereenvoudiging van de procedure zorgde voor een kunstmatige stijging van het niveau van de intergemeentelijke mobiliteit. Voor elk niveau van ruimtelijke indeling is er een toegenomen mobiliteit tussen 1991 en 1992 merkbaar, met uitzondering van de intragemeentelijke mutaties, waarvoor de nieuwe procedure van 1992 onveranderd is gebleven.

Tabel 5. Evolutie van de intragemeentelijke, intergemeentelijke, interarrondissementele en intergewestelijke mobiliteit in België tussen 1988 en 1995

Jaar	Intragemeentelijke migraties	Intergemeentelijke migraties	Interarrondissementele migraties	Intergewestelijke migraties
1988	460924	384837	173546	57507
1989	456293	386359	176635	58032
1990	444531	384561	170067	60014
1991	433508	391232	180711	60249
1992	424948	420052	194548	64851
1993	438532	429768	198799	65567
1994	449680	441860	204244	66308
1995	454798	442530	202241	64489
Comparatieve index ¹	0,98	1,12	1,14	1,11

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Kortom, hoe kleiner de ruimtelijke indeling, hoe meer migraties er worden vastgesteld en hoe groter hun demografische weerslag op de evolutie van het bevolkingscijfer is. Op nationale schaal kan die evolutie alleen door het saldo van de internationale migraties worden beïnvloed. De interne migraties in het land zelf spelen geen rol in de berekening, aangezien ze niet tot winst of verlies van een inwoner leiden. De demografische balans van de drie Belgische gewesten wordt bepaald door de internationale migraties en de intergewestelijke migratiestromen, maar niet door de intragewestelijke mobiliteit of door de mobiliteit tussen de gemeenten of arrondissementen van eenzelfde gewest. Voor een Belgische gemeente spelen de internationale en intergewestelijke migraties eveneens een rol in de demografische balans. Toch dient ook rekening te worden gehouden met de bewegingen naar en van de andere gemeenten in eenzelfde gewest, maar niet met de intragemeentelijke mobiliteit. Dat betekent dat de frequentie van de migraties op gemeentelijk en subgemeentelijk niveau van die migraties een doorslaggevend element van de demografische dynamiek maakt. De fundamentele rol van de mobiliteit is één van de grote kenmerken van de lokale demografie. De migratiebewegingen bepalen in grote mate de evolutie van het bevolkingscijfer van de gemeenten, zorgen voor een constante wijziging van hun demografische samenstelling, wijzigen de samenstelling van de gezinnen en families en zorgen bijgevolg mettertijd voor een mentaliteitswijziging en een verandering van de andere kenmerken van een bepaalde plaats.

2.2 Effect van de afstand op de intensiteit van de mobiliteit

De intensiteit van de mobiliteit tussen twee verschillende plaatsen wordt sterk beïnvloed door de afstand tussen beide. Het principe is eenvoudig: hoe groter de afstand tussen de plaats van vertrek en de plaats van bestemming, hoe kleiner het aantal migraties tussen beide plaatsen. Dat betekent dus dat personen zich het vaakst over zeer korte afstanden verplaatsen. Zo denkt men dat meer dan 50% van de veranderingen van verblijfplaats in 1995 binnen eenzelfde gemeente plaatsvonden, waarbij de afstand tussen de oude en de nieuwe woonplaats doorgaans enkele kilometers bedroeg. Uit een meer verfijnde analyse, waarbij de respectieve adressen van beide woonplaatsen met elkaar worden vergeleken, zou blijken dat een aanzienlijk deel van de intragemeentelijke migraties binnen een straal van één kilometer gebeurt.

¹ Het gaat om de verhouding (migraties van 1992 tot 1994)/(migraties van 1988 tot 1991).

Het effect van de afstand op de migratiebewegingen kan worden samengevat door de aanpassing van een model voor het effect van de afstand in de vorm van een Pareto-functie:

$$M_{ij} = k \cdot P_i \cdot P_j \cdot d_{ij}^{\beta}$$

M_{ij} is de de migratiestroom tussen de zones i en j , k is een constante, P_i et P_j zijn respectievelijk de bevolkingsaantallen in de zones i en j , d_{ij} is een afstandsmaat tussen de zones en β is de frictieparameter op basis waarvan het negatieve effect van de afstand kan worden beoordeeld. In dit model, dat "gravitatie-model" wordt genoemd, heeft parameter β doorgaans een negatieve waarde, die de weerspiegeling is van de remmende invloed van de afstand of, met andere woorden, de gevoeligheid van de persoon voor de grootte van de afstand die moet worden afgelegd. Hoe negatiever de waarde van β , hoe sneller het aantal migratiebewegingen daalt naarmate de migratieafstand toeneemt.

In figuur 2 wordt de evolutie geschetst van parameter β in het kader van de interarrondissementele mobiliteit. Die parameter daalt tussen het begin van de jaren '60 en medio de jaren '70, waaruit blijkt dat de migraties over steeds kleinere afstanden gebeuren. Ondanks enkele schommelingen van parameter β is die situatie sedertdien grotendeels stabiel. We kunnen wel zeggen dat de afstand thans een veel grotere rem op de mobiliteit betekent dan dertig of veertig jaar geleden.

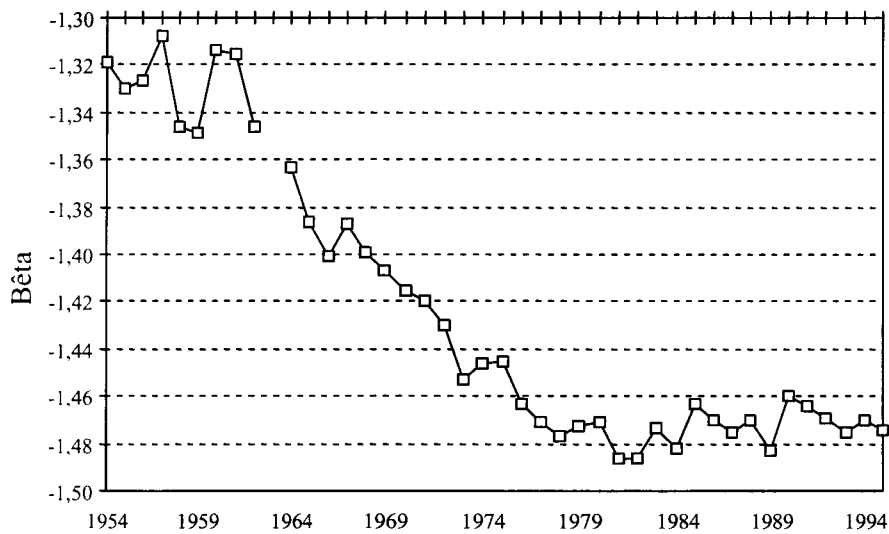
De remmende invloed van de afstand speelt niet op een eenvormige manier volgens de leeftijd (tabel 6). De invloed is het grootst bij de jongeren van minder dan 15 jaar. In dit geval moeten de meeste van die migraties worden gekoppeld aan die van de ouders, die de aard en de grootte van hun woonplaats op korte afstand aanpassen, meestal door eigenaar te worden. De hoge waarden van β bij de groep van 25 tot 55 jaar bevestigen dat de verplaatsingen van die personen in de eerste plaats op kortere afstanden gebeuren. Daartegenover staat dat voor de groep van 55 tot 70 jaar de afstand minder een probleem vormt en dat die mensen blijkbaar meer geneigd zijn om meer kilometers af te leggen, meer bepaald op het ogenblik van hun pensionering. Mogelijk is ook dat de minder negatieve waarde van β op een aanzienlijke daling van het aantal aanpassingsmigraties op korte afstand wijst.

Tabel 6. Invloed van de afstand volgens leeftijd

Leeftijdsgroep	β (1988-1992)
0-15	-1,53
15-25	-1,50
25-40	-1,50
40-55	-1,41
55-70	-1,07
≥ 70	-1,36

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 2. Evolutie van parameter β (Beta) in België van 1954 tot 1995

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

2.3. EVOLUTIE VAN DE MOBILITEIT TUSSEN DE ARRONDISSEMENTEN EN DE GEMEENTEN

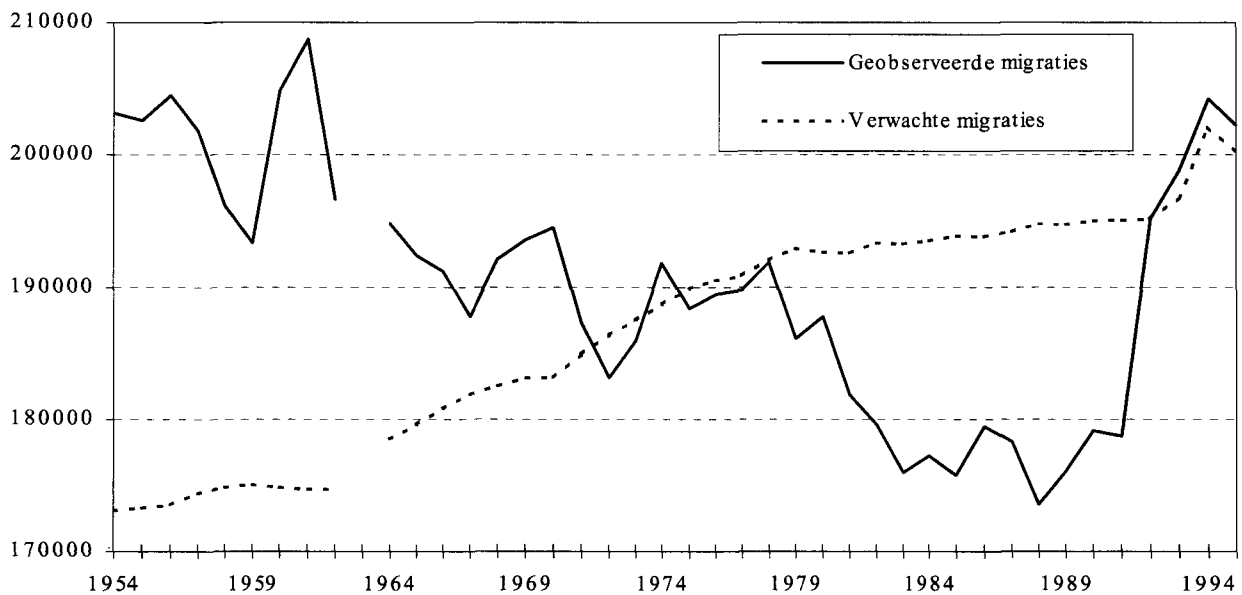
De meting van de intensiteit van de mobiliteit is erg afhankelijk van de grootte en het aantal administratieve eenheden. Bij een analyse van de evolutie in de tijd van het aantal migraties tussen arrondissementen of gemeenten rijst dus het probleem van de wijzigingen die het grondgebied van deze eenheden in de loop van de tijd heeft ondergaan. Wij moeten kunnen beschikken over een constante indeling van het grondgebied in administratieve eenheden. Een arrondissement is het kleinste ruimtelijke niveau waarvan de administratieve grenzen het minst zijn gewijzigd. Toch is ook die indeling sedert het einde van de Tweede Wereldoorlog enkele keren veranderd. Het gaat om de oprichting, als gevolg van de taalwet van 1963, van het arrondissement Komen-Moeskroen ten nadele van de arrondissementen Kortrijk en Ieper, en om de splitsing van het arrondissement Brussel in de arrondissementen Halle-Vilvoorde en Brussel-Hoofdstad. Het totale aantal migraties stijgt brusk na 1963 als gevolg van de oprichting van drie nieuwe arrondissementen (tabel 7). Daarom hebben wij een methode uitgewerkt op basis waarvan migratiematrices kunnen worden samengesteld volgens de huidige ruimtelijke verdeling in 43 arrondissementen. Zeer schematisch voorgesteld wordt bij die methode rekening gehouden met de migratiebewegingen tussen elke overgedragen gemeente en elk arrondissement voor de periode 1954-1963. Vóór 1963 wordt een raming gemaakt van het aantal migraties tussen arrondissementen, op basis van hun huidige territoriale indeling.

Overigens moet bij de interpretatie van de evolutie van de intensiteit van de mobiliteit sedert 1954 rekening worden gehouden met de evolutie van de grootte van de bevolking die kan migreren, alsook met de leeftijdsstructuur ervan. Een eenvoudige stijging van het aantal personen tussen 20 en 25 jaar - bij wie de neiging om te migreren het sterkst is - zal automatisch aanleiding geven tot een stijging van het aantal migraties, ook al blijft hun mobiliteit gelijk. Dus moeten wij een methode van indirecte standaardisering gebruiken om met het bevolkingsaantal en de leeftijdsstructuur¹ rekening te houden

¹ Wij berekenen eerst de verwachte migraties door de jaarlijks verwachte leeftijdsstructuur te vermenigvuldigen met een standaardreeds migratiepercentages per leeftijd (de standaard is de reeks percentages per leeftijd in 1992). Wij krijgen aldus een aantal verwachte interne migraties voor elke leeftijdsgroep waarvan de som overeenstemt met het totale aantal verwachte migraties per jaar. Door een regel van drie toe te passen wordt die som herleid tot waarde een voor het jaar 1954. Wij gaan op dezelfde manier te werk voor de geobserveerde migraties. De verhouding tussen de indices van de geobserveerde migraties en

door een comparatieve index te berekenen. Die index wordt samengesteld op basis van de verhouding tussen de geobserveerde en de verwachte migraties. Figuur 3 presenteert de respectieve evolutie van de geobserveerde en verwachte interarrondissementele migraties tussen 1954 en 1995.

Figuur 3. Evolutie van de geobserveerde en de verwachte interarrondissementele migraties

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Hoe is de interarrondissementele mobiliteit in België geëvolueerd volgens de comparatieve index in figuur 4? Die mobiliteit was het grootst tussen 1954 en 1961. Sedertdien is het peil van de algemene mobiliteit blijven dalen, eerst snel tussen 1962 en 1967, daarna trager tot in 1990. Tussen 1961 en 1990 daalde de migratieneiging met 28%. Die daling van de intensiteit van de mobiliteit is niet typisch Belgisch, maar is ook in Frankrijk en Nederland vastgesteld. Toch blijft het moeilijk om de factoren te vinden die deze daling kunnen verklaren. Noch de schommelingen in de prijs van het geld, noch de schommelingen in de vastgoed- of bouwrijzen bieden een afdoende uitleg voor die tendens. Misschien houdt ze verband met de voortdurende verbetering van het vervoer, waardoor het mogelijk wordt dagelijks te pendelen in plaats van te verhuizen. Misschien is ze ook een gevolg van de stijging van het niveau van sociale bescherming, waardoor de behoefte om te verhuizen kleiner wordt als men van baan verandert. Bestaat er een specifieke relatieve "ondermobiliteit" in tijden van crisis? De aanzienlijke stijging van de mobiliteitsindex tussen 1990 en 1994 hangt in grote mate samen met de gewijzigde procedure voor de aangifte van een verandering van verblijfplaats die in 1992 werd ingevoerd.

Wegens de ingrijpende wijzigingen in het aantal gemeenten en in het grondgebied van die gemeenten is het bijzonder moeilijk om de tendensen in de evolutie van de mobiliteit in België op basis van de indeling in gemeenten te achterhalen. Toch hebben wij een methode uitgewerkt waarmee wij een reeks indices verkrijgen om de intergemeentelijke mobiliteit in de jongste veertig jaar te vergelijken². Zoals

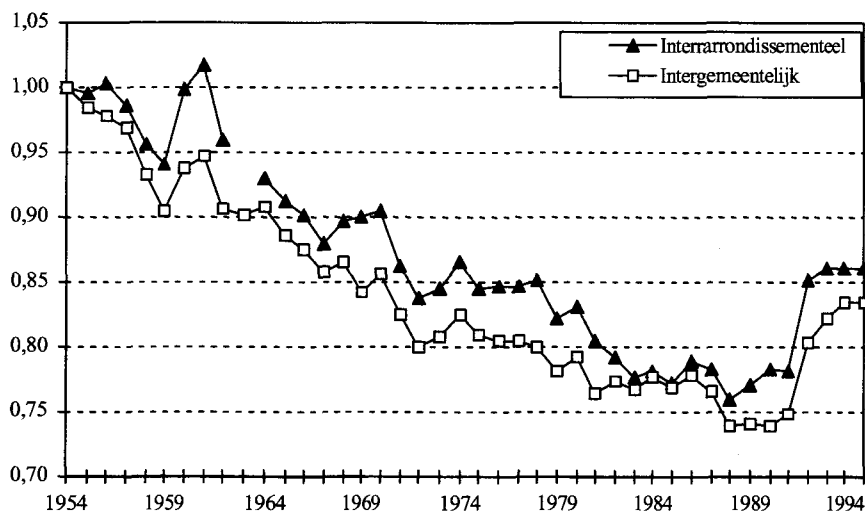
de indices van de verwachte migraties geeft een gestandaardiseerde index voor de algemene mobiliteit die rekening houdt met de evolutie van het bevolkingscijfer en de leeftijdsstructuur.

² De schatting van het totale aantal intergemeentelijke migraties op basis van de huidige verdeling in gemeenten en voor de gehele gedekte periode berust op de veronderstelling dat er een verband bestaat tussen het totale aantal intergemeentelijke migraties en het totale aantal interarrondissementele migraties. Dat verband, van het type $M_c = K * M_i$ (het aantal intergemeentelijke migraties = constante x het aantal interarrondissementele migraties), kan worden vastgesteld voor de periode 1983-1994, waarin de administratieve indeling niet veranderd is. Wij keren dan terug in de tijd en passen dat voor de latere jaren vastgestelde verband toe voor elk jaar waarin de indeling in gemeenten is veranderd. Wij vullen het aantal interarrondissementele migraties met een waarde k , die wij schatten door extrapolatie van het in de latere jaren vastgestelde verband tot het jaar waarin de indeling is veranderd. Door de berekende waarde te vergelijken met de vastgestelde omvang van het

hierboven werd die comparatieve mobiliteitsindex zo samengesteld dat rekening wordt gehouden met de evolutie van de bevolking en met de leeftijdsstructuur. De evolutie van die index is perfect vergelijkbaar met die van de arrondissementen. Dat betekent dat de daling van de mobiliteit sedert het begin van de jaren '60 betrekking heeft op de verschillende ruimtelijke indelingen en op een algemene tendens van sedentariseringswijst³.

Samenvattend kunnen wij dus stellen dat het mobiliteitspeil sedert zowat veertig jaar daalt, maar dat de negatieve invloed van de afstand op de intensiteit ervan toeneemt. Er wordt met andere woorden minder vaak en alsmar minder ver gemigreerd dan vroeger.

Figuur 4. Evolutie van de comparatieve index voor de algemene mobiliteit in België van 1954 tot 1995(*)

(*) De gegevens over de interarrondissementale mobiliteit zijn niet beschikbaar voor 1963 als gevolg van een aanpassing van de administratieve indeling.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

2.4. EVOLUTIE VAN DE MOBILITEIT TUSSEN DE DRIE GEWESTEN IN BELGIË

2.4.1. MIGRATIESTROMEN TUSSEN VLAANDEREN EN WALLONIË: EEN STEEDS FRAPPANTER GRENSEFFECT

De evolutie van de migraties tussen de drie gewesten in de periode van 1954 tot 1995 wordt, in absolute cijfers en op een volstrekt vergelijkbare basis, voorgesteld in figuur 5. Een eerste vaststelling is dat de mobiliteit tussen de taalgemeenschappen of de intercommunautaire mobiliteit tussen Vlaanderen en Wallonië veel minder groot is dan die tussen die twee gewesten en de hoofdstad. In 1995 bijvoorbeeld vertegenwoordigden de migratiebewegingen tussen Vlaanderen en Wallonië maar 20 % van alle intergewestelijke migraties. De intensiteit van die migraties is sedert 1954 sterk gedaald, wat kan wijzen op een toenemend isolement van de twee gemeenschappen of een toenemende ondoordringbaarheid van de taalgrens. In de jaren '50 waren er ongeveer 20.000 migraties waarbij de grens tussen Vlaanderen en Wallonië werd "overschreden", tegenover 13.000 vandaag. Net zoals de afstand betekent de taalgrens

aantal intergemeentelijke migraties bepalen we een correctiecoëfficiënt die we toepassen op de intergemeentelijke totalen van alle jaren van voor de verandering van de ruimtelijke indeling.

³ De toename van de mobiliteit sedert 1982 wordt, zoals in het geval van de interarrondissementale migraties, verklaard door de gewijzigde procedure voor de aangifte van veranderingen van verblijfplaats (zie blz.10).

een rem voor de mobiliteit. Onderstaande kaart biedt een overzicht van de migratiestromen van meer dan 400 bewegingen tussen de arrondissementen (figuur 6). Alleen de bewegingen vanuit en naar het arrondissement Brussel komen niet op de kaart voor. De dikte van de strepen illustreert de intensiteit van de mobiliteit tussen de arrondissementen. Duidelijk zichtbaar is de scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië op het gebied van migraties. Afgezien van de migratiestromen tussen de arrondissementen Nijvel en Leuven en tussen Moeskroen en Kortrijk, zijn er niet veel migraties tussen Vlaamse en Waalse arrondissementen.

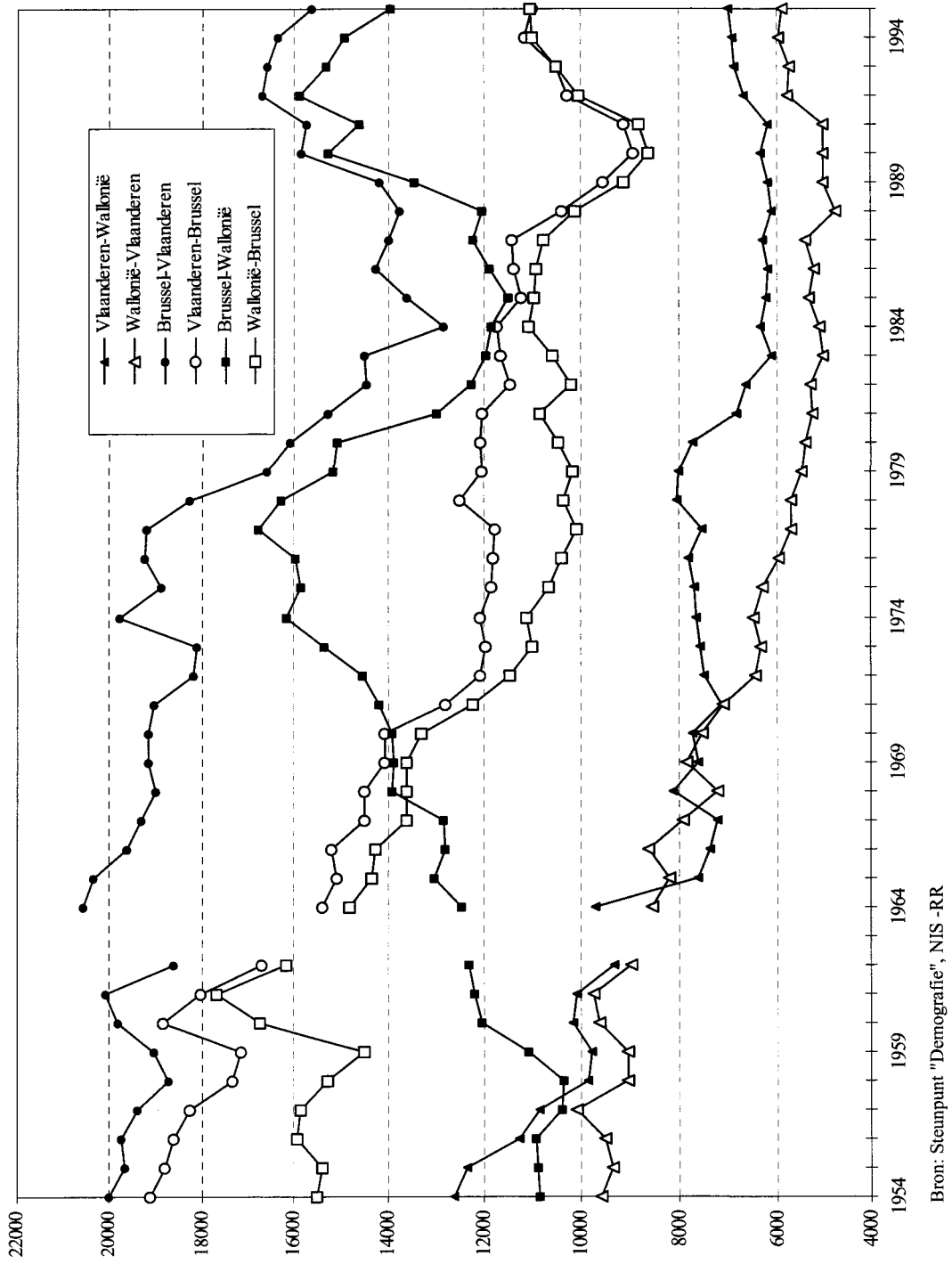
De evolutie van de invloed van de taalgrens kan worden gemeten met behulp van een indicator. Daarvoor moet niet alleen de invloed van de grootte van de bevolking, maar ook de evolutie van de ruimtelijke spreiding van de bevolking worden nagegaan. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een aangepaste versie van het gravitatiemodel, waaraan een index voor de gewestelijke herkomst wordt toegevoegd.

$$M_{ij} = k \cdot P_i \cdot P_j \cdot d_{ij}^{-\beta} (1/\gamma)^{C_{ij}}$$

C_{ij} is een binaire variabele gelijk aan 1, als de zones i en j deel uitmaken van hetzelfde taalgebied, en gelijk aan 0 als het om twee verschillende taalgebieden gaat. Parameter γ meet het grenseffect en komt overeen met de factor voor de deling van de raming van het aantal migraties wanneer die zich voordoen tussen twee verschillende taalgebieden. Die parameter werd geraamd voor de voorbije veertig jaar, op basis van een matrix die de stromen van en naar Brussel buiten beschouwing laat (figuur 7).

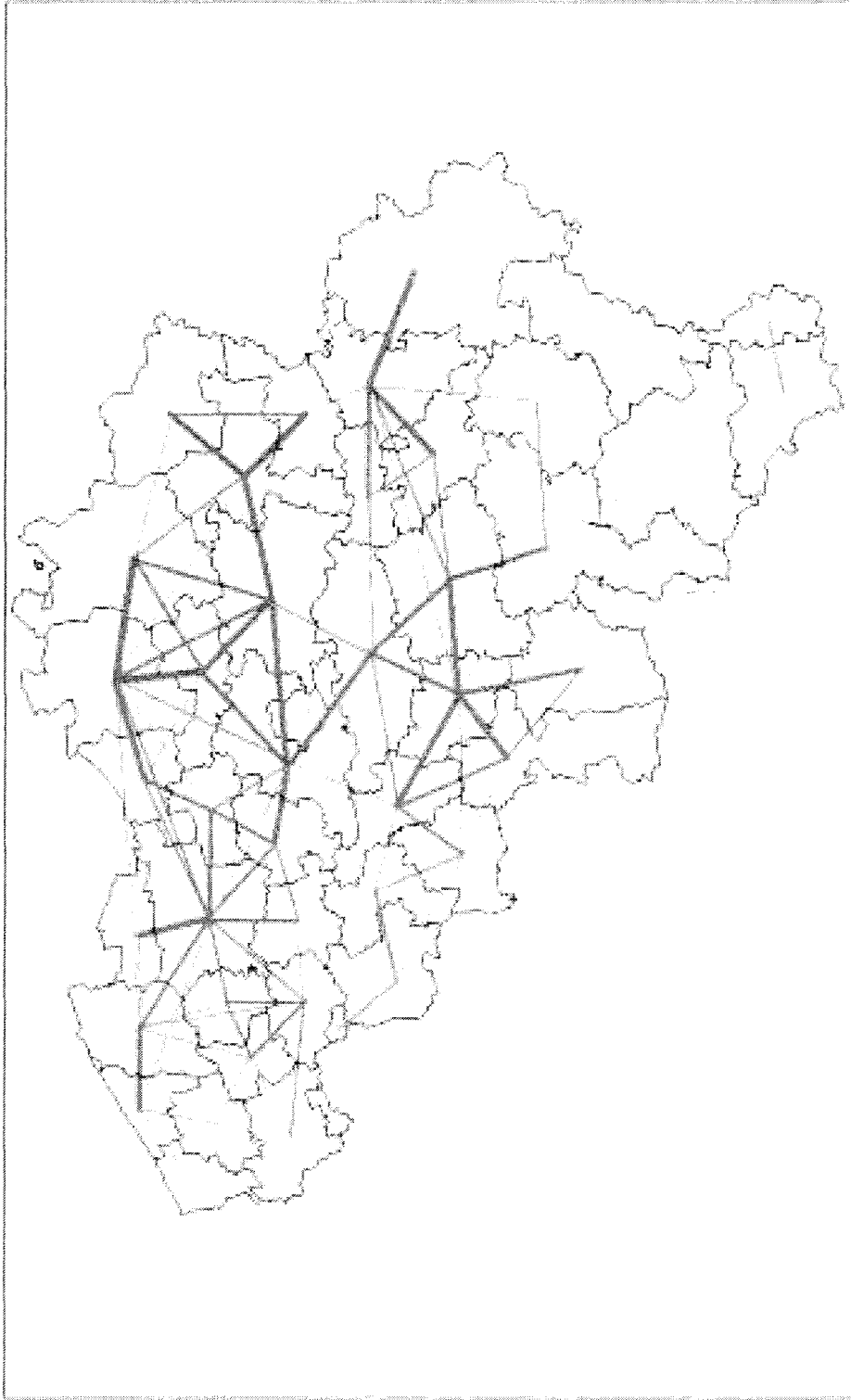
Sedert het begin van de jaren '50 is het effect van de taalgrens sterker gaan spelen tussen Vlaanderen en Wallonië. Bovenop die algemene tendens vertoont de evolutie van index γ bruske stijgingen en dalingen, die kunnen worden beschouwd als even veel plotselinge "migratiereacties" als gevolg van bepaalde politiek-taalgebonden gebeurtenissen. De aanzienlijke stijging van de index tussen 1964 en 1965 kan worden verklaard door de aanneming van de wet van 1963 tot vaststelling van de taalgrens. Die wet zou aanvankelijk een stijging van de mobiliteit in de hand hebben gewerkt, die zou kunnen worden beschouwd als een "vlucht" van Vlamingen en Walen naar hun respectieve taalgebied. Daarna zou er een terugval geweest zijn, wat de verklaring kan zijn voor de versterking van het grenseffect vanaf 1965. In de jaren '70 stagneert de parameter voor het grenseffect en zien we zelfs de aanzet tot een lichte daling.

Figuur 5. Evolutie van de intergewestelijke migraties in België van 1954 tot 1995 (absolute cijfers)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS -RR

Figuur 6. De stromen van meer dan 400 migraties tussen de arrondissementen in 1995

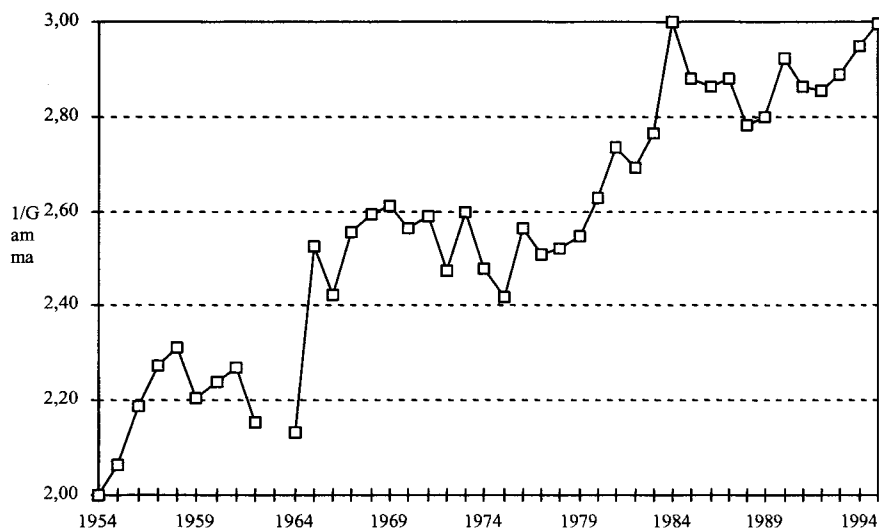
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS -RR

Die grotere doordringbaarheid van de taalgrens moet wellicht in verband worden gebracht met de verhuizing van de Université Catholique de Louvain, die een stijging van het aantal migraties vanuit het arrondissement Leuven naar het arrondissement Nijvel heeft veroorzaakt (figuur 8). Vanaf 1980 is er een tweede aanzienlijke toename van het grenseffect. Moet die stijging in verband worden gebracht met de ernstige crisissen over Voeren in het begin van de jaren '80? Ten slotte zou de recente toename van het grenseffect tussen de twee grote taalgebieden kunnen worden verklaard door het federaliseringsproces.

De evolutie van de mobiliteit tussen Vlaanderen en Wallonië verloopt echter niet lineair. Er dienen twee fasen te worden onderscheiden (figuur 5). Eerst is er een fase die door een snelle daling wordt gekenmerkt. Tussen 1961 en 1983 daalde het aantal migraties vanuit Wallonië naar Vlaanderen op een bijna constante manier met bijna 50 %. De Vlaamse immigratie in Wallonië kende een sterke terugval (43%) tussen 1954 en 1967. Daarna kwam er een periode van stabiliteit gedurende een tiental jaren en tussen 1978 en 1983 volgde er een nieuwe en kortstondige daling. Sedert 1983 zijn de migraties tussen Vlaanderen en Wallonië op een relatief constant peil gebleven, dat echter duidelijk lager ligt dan het peil van vlak na de Tweede Wereldoorlog.

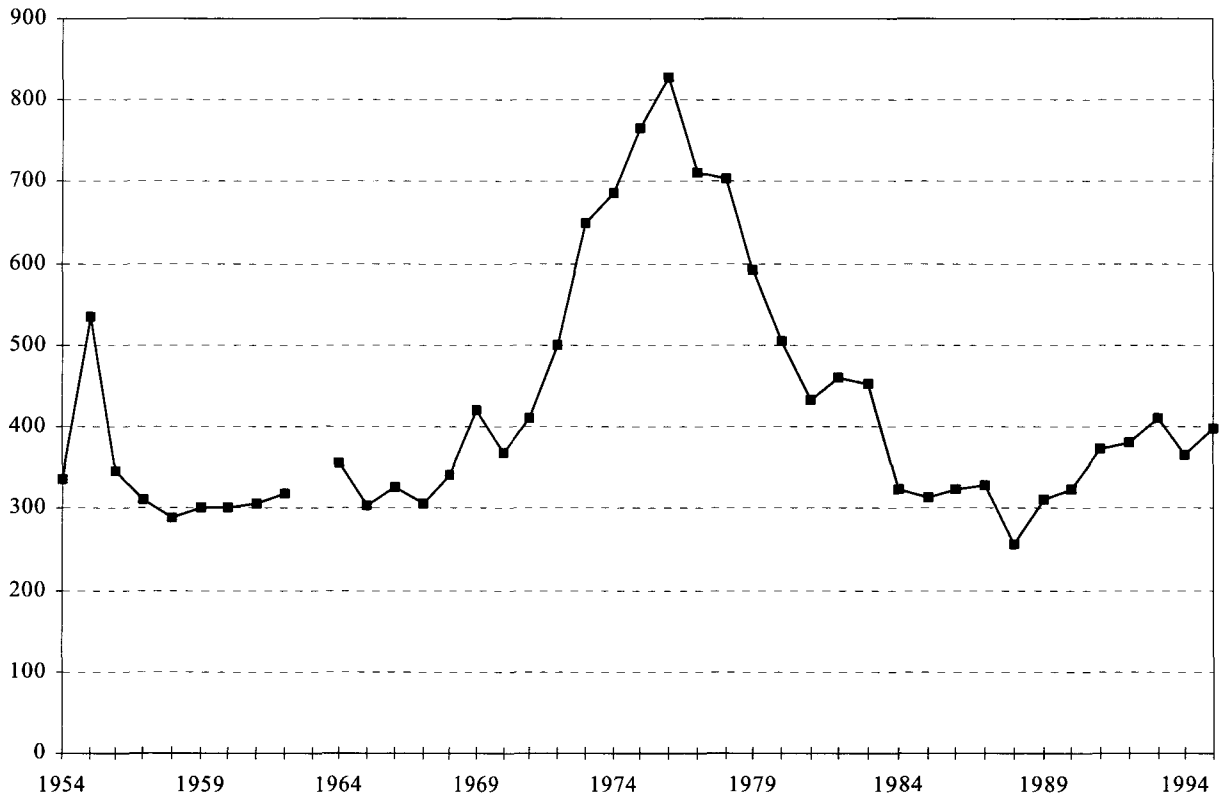
Behalve voor de periode 1964-1969 was het migratiesaldo steeds in het voordeel van Wallonië. Tussen 1971 en 1979 kende het migratiesaldo een stijging, waarna een snelle daling volgde. Sedert 1982 ligt het op een min of meer stabiel peil en bedraagt het gemiddelde jaarlijkse overschot ongeveer 1100 personen (figuur 9).

Figuur 7. Evolutie van het effect van de taalgrens op de mobiliteit

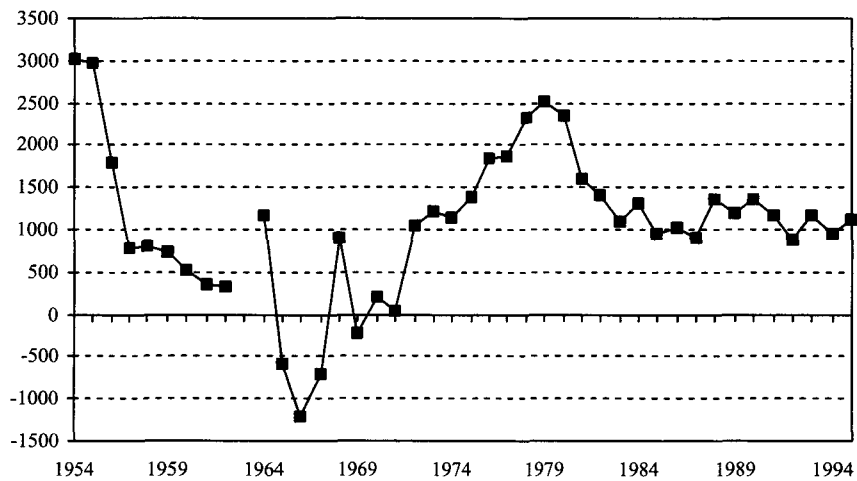
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 8. Evolutie van het aantal emigraties vanuit het arrondissement Leuven naar het arrondissement Nijvel

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 9. Evolutie van het migratiesaldo tussen Vlaanderen en Wallonië (de positieve saldi komen Wallonië ten goede)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 7. Intergewestelijke migraties volgens de betrokken gewesten: 1954-1995 (Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR)

Jaar	Verandering van arrondissement	Vlaanderen intern	Wallonië intern	Vlaanderen > Wallonië	Wallonië > Vlaanderen	Brussel > Vlaanderen	Vlaanderen > Brussel	Brussel > Wallonië	Wallonië > Brussel	Saldo Brussel	Saldo Vlaanderen	Saldo Wallonië
1954	203167	59536	55954	12617	9589	20012	19108	10848	15503	3751	-2124	-1627
1955	202589	58549	57660	12329	9348	19659	18797	10869	15378	3647	-2119	-1528
1956	204463	59389	59088	11280	9498	19723	18618	10939	15926	3880	-675	-3205
1957	201809	58471	58536	10842	10059	19185	18287	10372	15839	4371	313	-4684
1958	196107	59577	55951	9858	9040	18725	17335	10351	15270	3529	572	-4101
1959	193337	58341	54413	9768	9036	19031	17156	11085	14507	1547	1143	-2690
1960	204821	62311	55304	10139	9616	19813	18855	12055	16728	3715	435	-4150
1961	208713	62914	57967	10096	9737	20096	18024	12193	17686	3421	1713	-5134
1962	196620	59820	54807	9300	8965	18598	16676	12314	16140	1904	1587	-3491
1963												
1964	194815	60381	53001	9687	8527	20558	15398	12468	14795	-2833	4000	-1167
1965	192383	62129	51717	7600	8181	20329	15063	13035	14329	-3972	5847	-1875
1966	191221	63524	49843	7389	8603	19597	15183	12805	14277	-2942	5628	-2686
1967	187770	63108	49239	7224	7939	19301	14497	12854	13608	-4050	5519	-1469
1968	192092	64455	51276	8123	7217	19005	14491	13923	13602	-4835	3608	1227
1969	193541	66422	50904	7631	7857	19156	14065	13884	13622	-5353	5317	36
1970	194469	67819	50899	7729	7522	19160	14085	13934	13321	-5688	4868	820
1971	187279	65483	49304	7144	7111	19035	12809	14178	12215	-8189	6193	1996
1972	183159	64109	48819	7502	6455	18187	12082	14538	11467	-9176	5058	4118
1973	185916	65934	49691	7560	6348	18098	11948	15332	11005	-10477	4938	5539
1974	191839	68396	50151	7668	6518	19755	12093	16158	11100	-12720	6512	6208
1975	188398	68094	49054	7710	6316	18900	11843	15838	10643	-12252	5663	6589
1976	189445	68624	49677	7807	5957	19233	11818	15960	10369	-13006	5565	7441
1977	189770	69672	49077	7538	5684	19196	11764	16777	10062	-14147	5578	8569
1978	191878	70454	50303	8033	5705	18258	12497	16266	10362	-11665	3433	8232
1979	186101	68448	50267	7993	5480	16560	12035	15172	10146	-9551	2012	7539
1980	187771	70109	50830	7750	5402	16083	12080	15059	10458	-8604	1655	6949
1981	181832	68480	50113	6859	5249	15272	12032	12987	10840	-5387	1630	3757
1982	179593	69272	49951	6673	5274	14471	11468	12274	10210	-5067	1604	3463
1983	175987	67403	48777	6117	5012	14493	11650	11947	10588	-4202	1738	2464
1984	177243	67364	50952	6359	5058	12839	11746	11855	11070	-1878	-208	2086
1985	175763	67423	49468	6248	5302	13603	11226	11516	10977	-2916	1431	1485
1986	179464	70404	49203	6209	5187	14261	11382	11897	10921	-3855	1857	1998
1987	178320	68081	50161	6294	5383	13997	11427	12220	10757	-4033	1659	2374
1988	173566	68052	48364	6105	4744	13768	10369	12039	10125	-5313	2038	3275
1989	176063	69616	48945	6186	4995	14200	9534	13461	9126	-9001	3475	5526
1990	179147	71015	48118	6351	4998	15836	8938	15836	8607	-13575	5545	8030
1991	178704	71284	47944	6184	5011	15734	9122	14622	8803	-12431	5439	6992
1992	195121	77045	52718	6676	5788	16696	10268	15893	10037	-12284	5540	6744
1993	198799	79653	53579	6901	5741	16578	10511	15325	10511	-10881	4907	5974
1994	204244	81070	56866	6909	5952	16359	11173	14905	11010	-9081	4229	4852
1995	202241	81810	55942	6995	5869	15633	10983	13952	11057	-7545	3524	4021

2.4.2. EVOLUTIE VAN DE INTERGEWESTELIJKE MIGRANTENUITWISSELING MET BRUSSEL

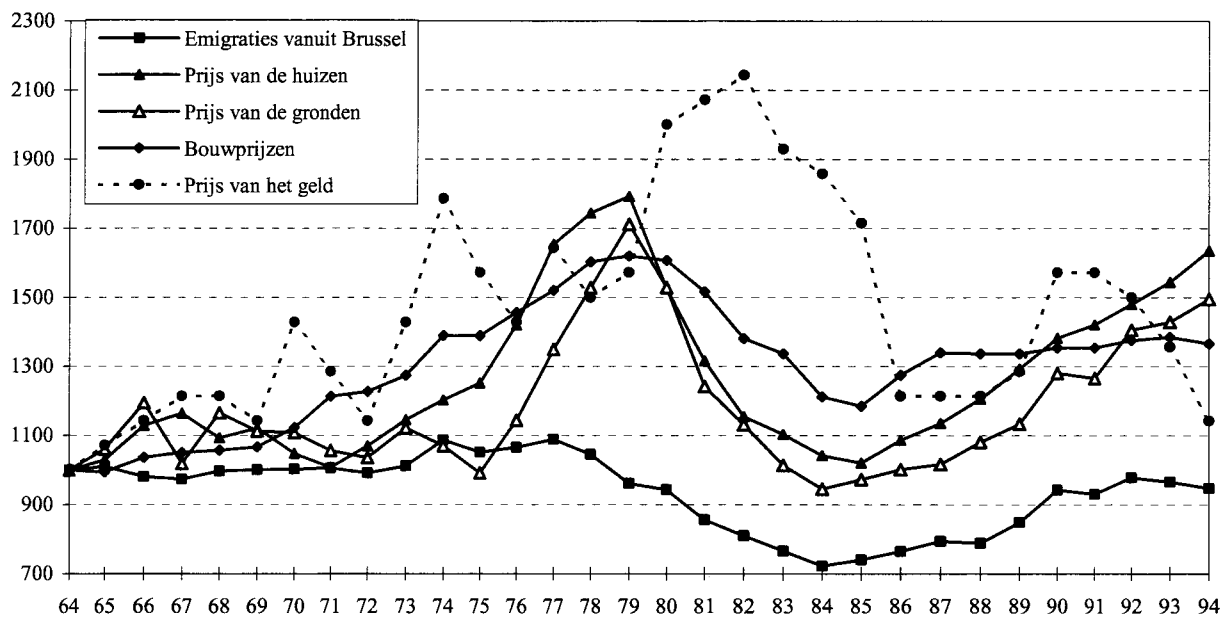
De intergewestelijke migratiebewegingen vanuit en naar het Brussels Gewest zijn duidelijk groter dan die tussen Vlaanderen en Wallonië. Wij bekijken in de eerste plaats de migraties vanuit Brussel (figuur 5). Tussen 1954 en 1978 bedroeg het jaarlijkse aantal migraties vanuit Brussel naar Vlaanderen tussen 18.000 en 20.000. In dezelfde periode waren er minder migraties vanuit Brussel naar Wallonië, maar er was wel een nagenoeg constante stijging merkbaar. Een eerste knik vinden wij rond 1977. De emigraties vanuit Brussel daalden onophoudelijk tot in 1983-1984. In 7 jaar tijd daalde het aantal uitwijkingen met meer dan 30 %. Dat lage niveau blijft behouden tot in 1988 en dan is er opnieuw een stijging merkbaar. Sedert 1992 stellen wij een nieuwe daling van het aantal uitwijkingen vanuit de hoofdstad naar Vlaanderen en Wallonië vast.

De cyclische variaties van die emigratiebeweging vanuit Brussel vallen samen met de recente urbanisatiegolven en met de evolutie van de economische conjunctuur. Het toenemende aantal emigraties naar Wallonië tussen 1968 en 1978 komt overeen met de terugkeer naar het platteland, ook wel «peri-urbanisatie» of «rurbanisatie» genoemd. Er komt een nieuwe houding tegenover de stad. De stad is verloederd en de voordelen ervan wegen niet meer op tegen de nadelen (meer verontreiniging, toenemende criminaliteit, verloederding van de huisvesting...). Daartegenover staat dat het platteland onder invloed van de milieubewegingen aantrekkelijker is geworden. Ten slotte is het probleem van de afstand door de uitbreiding van het autowegennet en het toegenomen aantal auto's weggevallen en is het platteland niet meer zo geïsoleerd als vroeger. Door de gestegen levensstandaard worden stedelingen aangetrokken door het platteland, maar zij behouden wel hun band met de stad doordat zij er werken, boodschappen doen en hun vrije tijd doorbrengen. Die Brusselse uittocht kwam vooral Waals-Brabant ten goed en, in een latere fase, rond het midden van de jaren '70, ook Vlaams-Brabant.

Aan die uittocht uit de steden komt een einde tussen 1979 en 1984, wanneer de economische crisis een hoogtepunt bereikt. De brandstofprijzen gaan weer de hoogte in, er is minder uitzicht op werk, er worden begrotingsbesparingen in het vooruitzicht gesteld, het geld wordt duurder en het gaat dus ook minder goed met de bouwsector. Meer is er niet nodig om een brutaal einde te maken aan het verschijnsel van de peri-urbanisatie, dat blijkbaar nauw met de economische toestand is verbonden: zeer schematisch kan worden gesteld dat, als de economische toestand gunstig is, de stadsvlucht groter wordt en dat in het tegenovergestelde geval het aantal emigraties vanuit de hoofdstad daalt. Dit verband kan worden aangetoond aan de hand van de evolutie van vier indices die nauw met het proces van de peri-urbanisatie samenhangen. Het betreft de gemiddelde aankoopprijs van een huis of van een stuk grond in België, de gemiddelde kostprijs in de bouwsector en de prijs van het geld (figuur 10). De opmerkelijke stijging van het aantal migraties in het kader van de peri-urbanisatie in het begin van de jaren '70 vertaalt zich in een stijging van de vastgoedprijzen en, min of meer daarmee gelijklopend, van de bouwrijzen. De sterk gestegen prijs van het geld vanaf 1979 heeft een spectaculaire vertraging van de stadsvlucht tot gevolg, die leidt tot een daling van de vastgoedprijzen en de bouwrijzen. Vanaf 1984 stijgt het aantal emigraties vanuit Brussel opnieuw, op het ogenblik waarop de geldmarkt tot rust komt en zich stabiliseert. Door het spel van vraag en aanbod komt er opnieuw een stijging van de vastgoedprijzen en de bouwrijzen. Sedert 1992 stagneert het aantal emigraties vanuit Brussel in een context waarin de prijs van het geld daalt (wat de emigratiebeweging opnieuw op gang zou moeten brengen), en de vastgoedprijzen stijgen (wat de emigratie afremt).

De evolutie van de Vlaamse en Waalse emigratie naar Brussel vertoont grote gelijkenissen. Zoals uit figuur 5 blijkt, lopen de twee curven, op enkele uitzonderingen na, parallel... waaruit zou moeten blijken dat de factoren die de aantrekkelijkheid van Brussel bepalen, in het Noorden en het Zuiden van België dezelfde uitwerking hebben gehad. De immigratie in Brussel loopt constant terug tussen 1960-1961 en 1977. De stadsvlucht neemt almaar toe, maar het aantal inwijkingen in Brussel daalt met nagenoeg 40 % in een vijftiental jaar. Steeds meer mensen verlaten de hoofdstad en steeds minder mensen gaan er zich vestigen, wat tot uiting komt in een almaar negatiever wordend migratiesaldo (figuur 11). Tussen 1973 en 1978, toen deze "stadsuittocht" het grootst was, trokken per jaar gemiddeld ongeveer 12.000 mensen uit Brussel weg.

Figuur 10. Vergelijking van de evolutie van het jaarlijks aantal emigraties vanuit Brussel naar de twee andere gewesten met enkele economische indicatoren (bron ANHYP) (1964= basis 1000)

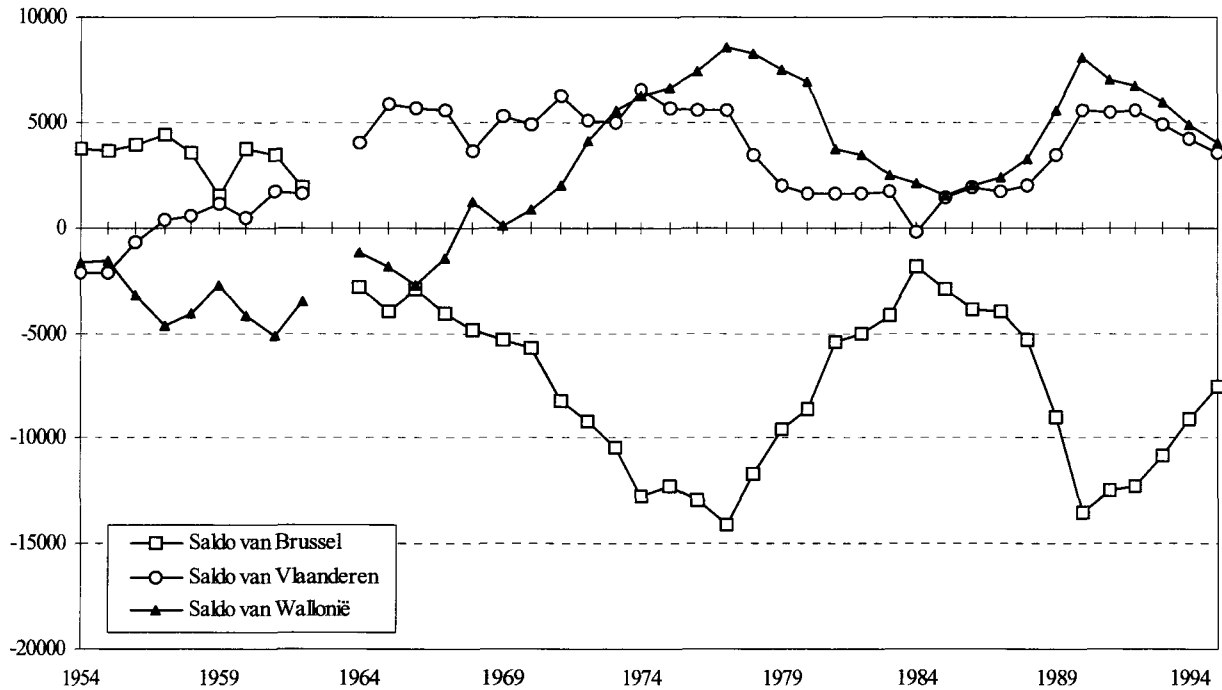

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tussen 1977 en 1987 stabiliseert zich het aantal emigraties vanuit Vlaanderen en Wallonië naar Brussel, wat in combinatie met de tijdelijke vertraging van de stadsvlucht tot minder negatieve cijfers voor de Brusselse migratiesaldi leidt. Tussen 1987 en 1990 daalt het aantal Brusselse immigraties met meer dan 20%, terwijl het aantal emigraties opnieuw stijgt, zodat we kunnen spreken van een nieuwe "demografische aderlating". Sedert het begin van het decennium is het Brusselse migratiesaldo almaar minder negatief, omdat het aantal immigraties stijgt en het aantal emigraties daalt.

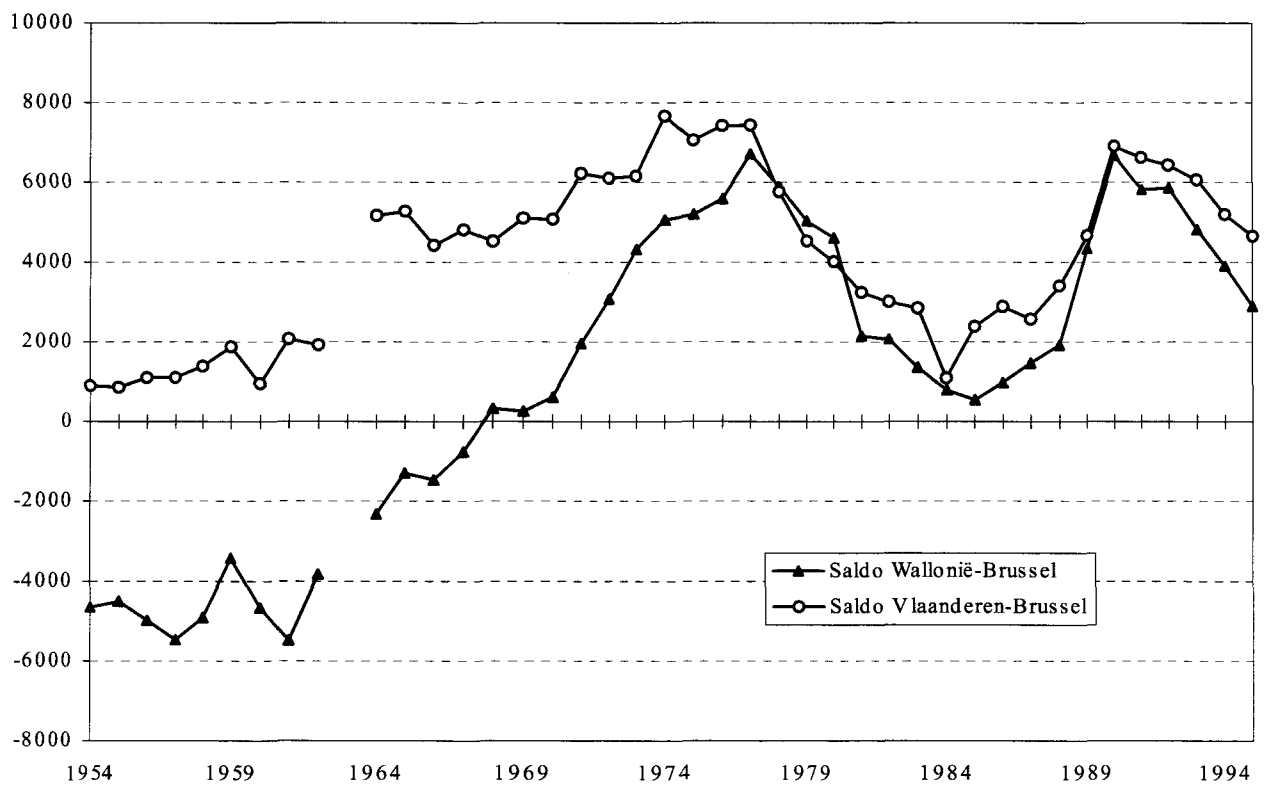
Samengevat blijkt dus dat Brussel gedurende tientallen jaren een aantrekkingskracht heeft uitgeoefend, maar dat dit niet meer het geval was vanaf 1964, vermits er zich minder mensen gingen vestigen dan er uit Brussel wegtrrokken. Die stadsvlucht heeft voor een groot deel bijgedragen aan de positieve migratiesaldi van Vlaanderen en Wallonië (figuren 11 en 12). De evolutie en de schommelingen van die cijfers hangen in de eerste plaats samen met de urbanisatie van de hoofdstad, veeleer dan met de specifieke migratiebeweging tussen beide taalgebieden. In het algemeen heeft vooral Wallonië baat gevonden bij de migraties in België. Het vertoont immers een positief saldo zowel ten opzichte van Brussel als van Vlaanderen. Ten slotte stellen wij vast (figuur 12) dat tot in 1968 Wallonië, in tegenstelling tot Vlaanderen, een negatief migratiesaldo had ten opzichte van Brussel. Sedertdien is de evolutie van de migratiesaldi van beide gewesten ten opzichte van Brussel zeer gelijklopend.

Figuur 11. Evolutie van de gewestelijke migratiesaldi

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

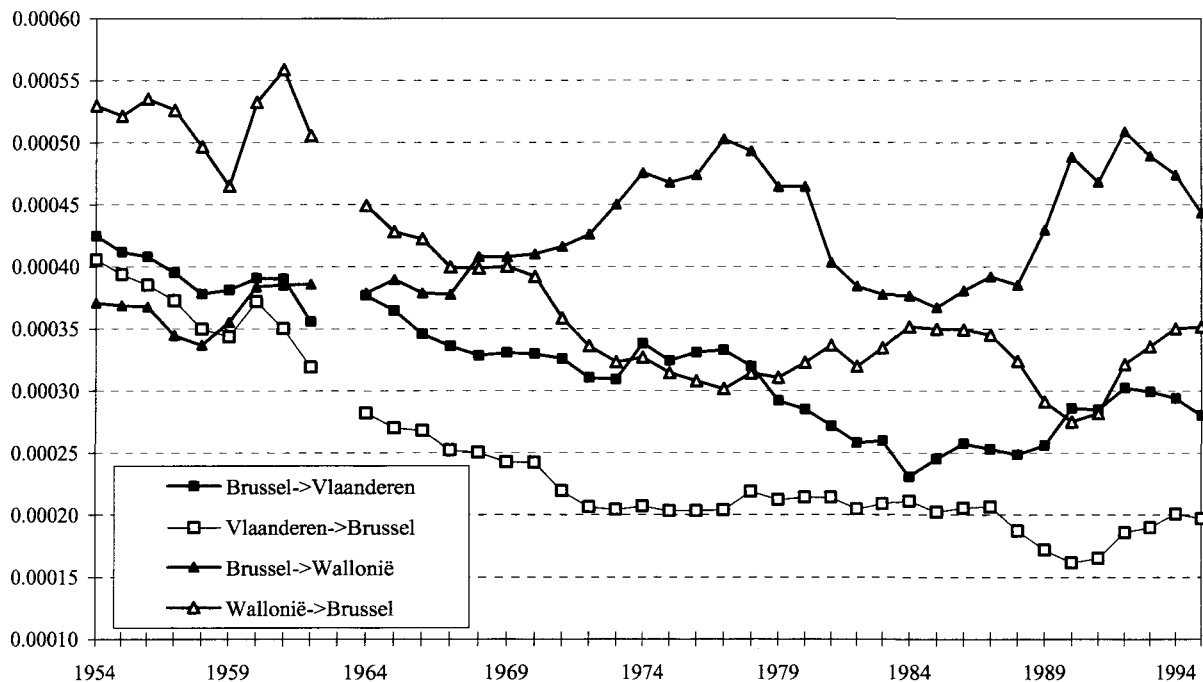
Figuur 12. Evolutie van het migratiesaldo van Wallonië ten opzichte van Brussel (Wallonië→Brussel - Brussel→Wallonië) en van Vlaanderen ten opzichte van Brussel (Vlaanderen→Brussel - Brussel→Vlaanderen)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Kunnen wij de intergewestelijke migraties vergelijken? In de cijfers die tot hiertoe zijn vermeld, is geen rekening gehouden met de bevolkingsgroepen die het risico lopen te emigreren. Op basis van deze cijfers is het dus niet mogelijk na te gaan in hoeverre de neiging bestaat om gewestgrenzen te overschrijden. Figuur 13 presenteert de emigratie in het kader van de vier stromen waarbij Brussel betrokken is¹. De evolutie van die emigratieaantallen in de jongste veertig jaar volgt de algemene tendensen die hierboven werden beschreven. Over het algemeen beschouwd is de neiging van de Vlamingen en de Walen om naar Brussel te emigreren thans veel kleiner dan 40 jaar geleden en stellen wij vast dat de emigratie vanuit Wallonië naar de hoofdstad steeds veel groter is geweest dan vanuit Vlaanderen. Sedert de tweede helft van de jaren '60 zien wij ook dat de Brusselaars meer geneigd zijn naar Wallonië te emigreren dan naar Vlaanderen. Dat betekent dat de migratieneging tussen Brussel en Wallonië thans groter is dan tussen Brussel en Vlaanderen.

Figuur 13. Evolutie van de gewestelijke emigratie (*100 000)

Bron: Steunpunt Demografie, NIS – RR

¹ Het gaat om dubbele aantallen van het type $M_{ij}/P_i P_j$ waarin M_{ij} de emigraties van gewest i naar gewest j voorstelt terwijl P_i en P_j respectievelijk de totale bevolking van gewest i en gewest j vertegenwoordigen.

3. ANALYSE VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE KENMERKEN VAN DE MIGRANTEN GEÏDENTIFICEERD OP BASIS VAN HET RIJKSREGISTER, VOOR DE VIJFJARENPERIODE 1986-1991

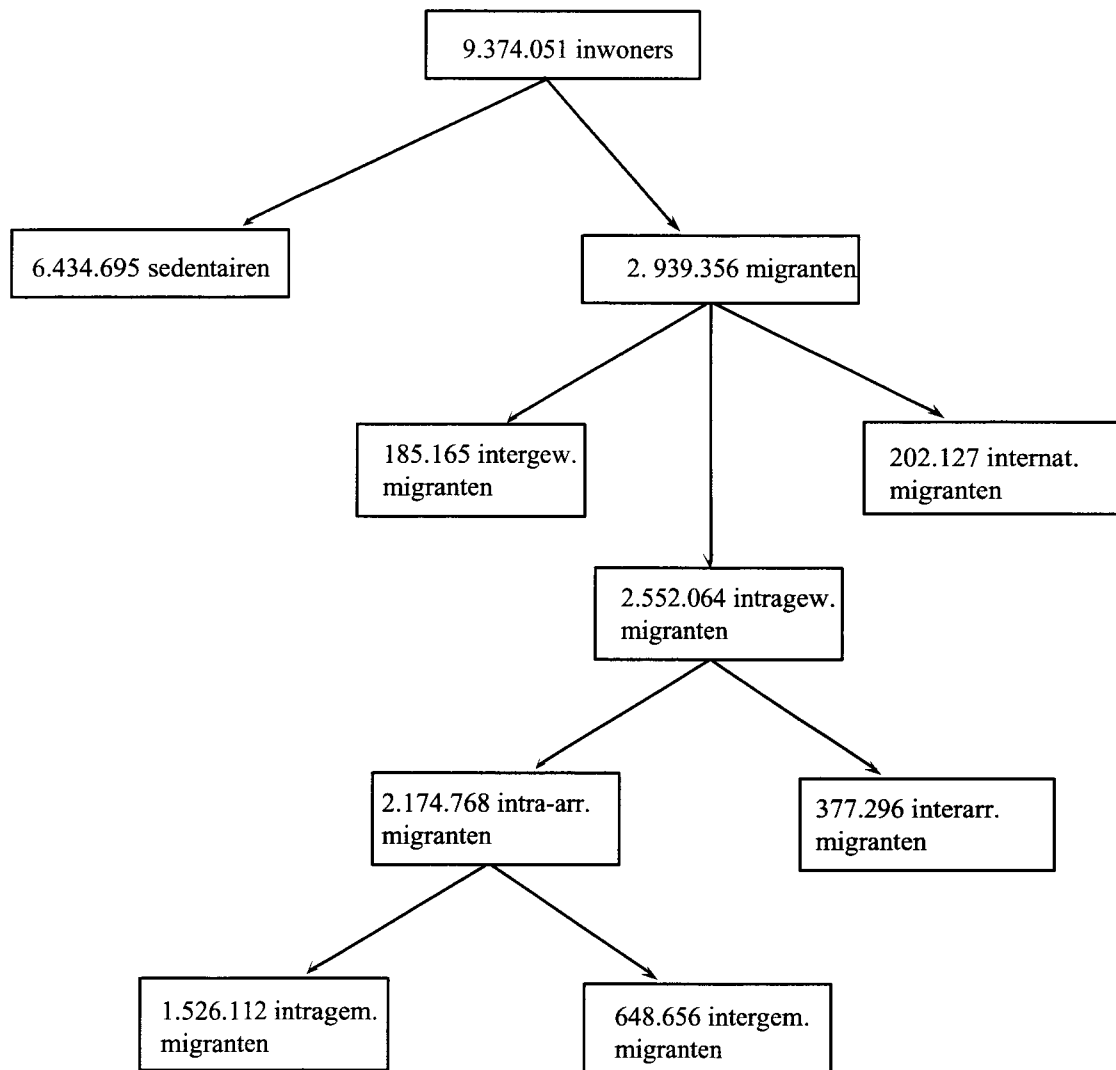
Van elke persoon die op 1 maart 1991 werd geteld, hebben wij met behulp van het Rijksregister vastgesteld wat zijn verblijfplaats was vijf jaar voordien, op 1 maart 1986. Door alle adreswijzigingen in die periode van vijf jaar te tellen, hebben wij de sedentairen, die niet van woning zijn veranderd, onderscheiden van de migranten, die minstens éénmaal van woning zijn veranderd. Vervolgens hebben wij de migranten gekarakteriseerd door een vergelijking te maken tussen de verblijfplaats bij de volkstelling op 1 maart 1991 en de verblijfplaats vijf jaar voordien, op 1 maart 1986. Als beide verblijfplaatsen zich in dezelfde gemeente bevinden, gaat het om 'intragemeentelijke migranten', wat impliceert dat de terugkerende migranten niet worden meegeteld. In het andere geval spreken wij van "ntergemeentelijke migranten". Wat deze laatste betreft, kunnen beide gemeenten zich in hetzelfde bestuurlijk arrondissement bevinden. Dan noemen wij die migranten 'intra-arrondissementele migranten', in tegenstelling tot de 'interarrondissementele migranten'. Op het niveau van de gewesten worden de interarrondissementele migranten onderverdeeld in "intragewestelijke migranten" en in "intergewestelijke migranten". Ten slotte onderscheiden wij ook de internationale migranten, mensen van wie de verblijfplaats zich in 1986 buiten de Belgische landsgrenzen bevond. Kortom, elke persoon die in 1991 werd geteld en die ouder dan vijf jaar was, kan op basis van zijn migratiegedrag en zijn verblijfplaats in 1986, worden ondergebracht in één van de volgende zes categorieën:

- de sedentairen;
- intragemeentelijke migranten (inclusief de terugkerende migranten);
- intergemeentelijke en intra-arrondissementele migranten;
- interarrondissementele en intragewestelijke migranten;
- intergewestelijke migranten;
- internationale migranten.

Uit de verdeling van de inwoners van België op 1 maart 1991, volgens hun status van sedentair of migrant, blijkt dat de migranten des te talrijker zijn naarmate de in aanmerking genomen ruimtelijke indeling kleiner is (figuur 14). Afgezien van deze al beschreven tendens, verschillen de hier gepresenteerde cijfers sterk van die in figuur 1. Wij wijzen er nogmaals op dat deze laatste cijfers betrekking hadden op gebeurtenissen en maar één observatie betroffen, terwijl de gegevens in figuur 14, betrekking hebben op personen en op een observatieperiode van vijf jaar. Als wij ze, door middel van de regel van drie, toepassen op eenzelfde periode, zouden wij zien dat het aantal migranten op elk niveau van ruimtelijke indeling steeds kleiner is dan het aantal migraties. Wij vestigen er de aandacht op dat een migrant verschillende keren kan migreren, dat wij bij de migranten alleen rekening houden met de mensen die op 1 maart 1991 nog in leven waren, en dat de mensen die in die observatieperiode zijn geboren, niet bij de migranten worden gerekend, ook al zijn ze gemigreerd.

De aldus gedefinieerde migranten en sedentairen zullen kunnen worden gekarakteriseerd volgens geslacht, leeftijd, huwelijks staat, nationaliteit, opleidingsniveau, activiteitsstatuut en beroep.

Figuur 14. Verdeling van de Belgische bevolking, ouder dan vijf jaar, in sedentairen en verschillende types migranten, in de periode 1986-1991

Bron : Steunpunt Demografie, NIS. - RR

3.1. MIGRANTEN EN SEDENTAIREN VOLGENS GEWEST VAN VERBLIJF EN GESLACHT

3.1.1. BIJNA EEN DERDE VAN DE BEVOLKING VAN BELGIË IS TUSSEN 1986 EN 1991 VERHUISD

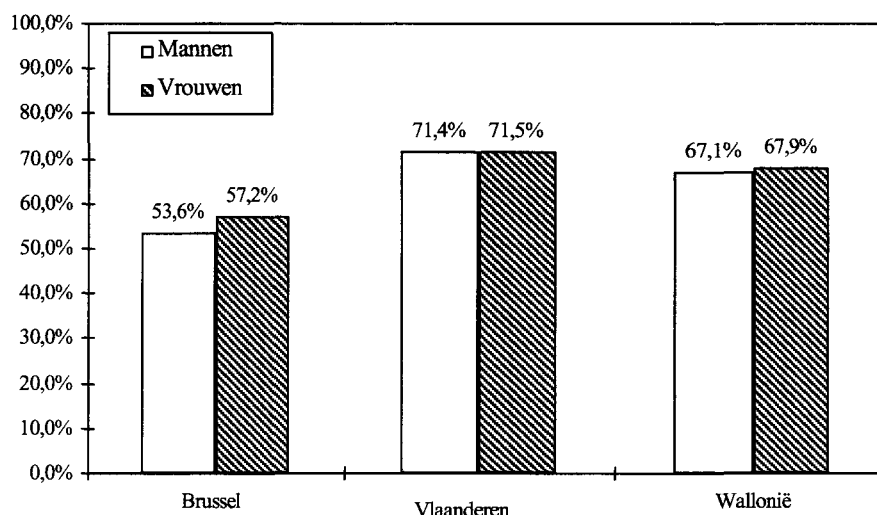
Op basis van de 9.374.031 mensen van meer dan vijf jaar die in 1991 bij de volkstelling werden geteld, tellen wij 69% sedentairen en 31% migranten. Op enkele tienden van een procent na, is de verhouding dezelfde bij de vrouwen als bij de mannen (tabel 8). Hoe staat het op het niveau van de gewesten? Brussel telt de meeste migranten; de Vlaamse bevolking blijkt het meest sedentair te zijn en Wallonië bevindt zich daar ergens tussenin, zij het dichterbij de cijfers voor Vlaanderen dan bij die voor Brussel. Zowel in Vlaanderen als in Wallonië zijn de verschillen tussen beide geslachten onbeduidend en in Brussel zijn er bij de sedentairen gemiddeld iets meer vrouwen dan mannen (figuur 15).

Tabel 8. Verdeling van sedentairen en migranten volgens geslacht en gewest

Gewest van verblijf in 1991	Type bevolking	Mannen		Vrouwen		Totaal	
		Abs. cijfer.	%	Abs.cijfer.	%	Abs.cijfer.	%
Brussel	Sedentairen	224 764	53,6	271 912	57,2	496 676	55,5
	Migranten	194 278	46,4	203 533	42,8	397 811	44,5
	Totaal	419 042	100,0	475 445	100,0	894 487	100,0
Vlaanderen	Sedentairen	1 910 116	71,4	1 970 387	71,5	3 880 503	71,4
	Migranten	765 832	28,6	785 061	28,5	1 550 893	28,6
	Totaal	2 675 948	100,0	2 755 488	100,0	5 431 396	100,0
Wallonië	Sedentairen	986 853	67,1	1 070 663	67,9	2 057 516	67,5
	Migranten	484 034	32,9	506 618	32,1	990 652	32,5
	Totaal	1 470 887	100,0	1 577 281	100,0	3 048 168	100,0
België	Sedentairen	3 121 733	68,4	3 312 962	68,9	6 434 695	68,6
	Migranten	1 444 144	31,6	1 495 212	31,1	2 939 356	31,4
	Totaal	4 565 877	100,0	4 808 174	100,0	9 374 051	100,0

Bron : Steunpunt Demografie, NIS - RR

Figuur 15. Aandelen van de sedentairen volgens geslacht en gewest

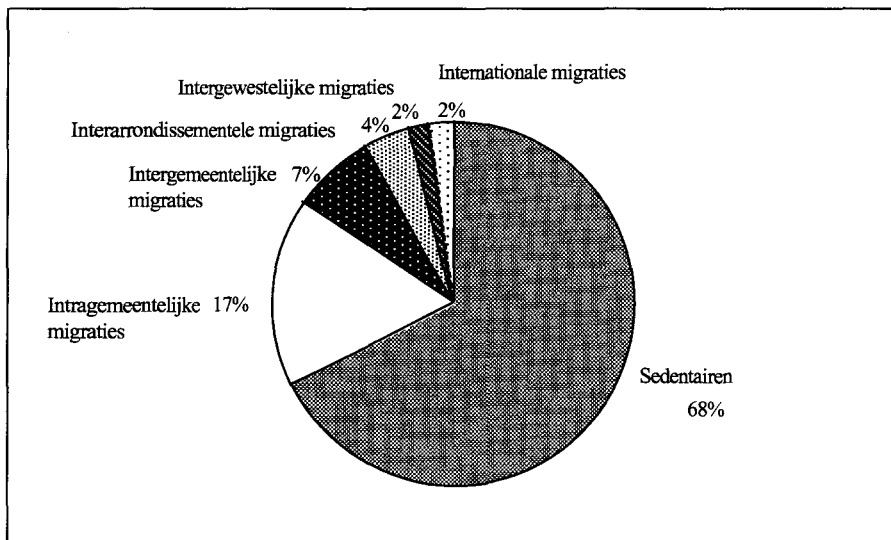
Bron : Steunpunt Demografie, NIS - RR

Wat Brussel betreft, blijkt uit deze enkele elementaire gegevens de typisch stedelijke overmobiliteit, die met een lichte ondermobiliteit van de vrouwen gepaard gaat. Ook zien wij dat de mobiliteit van de bevolking groter is in Wallonië dan in Vlaanderen, onafhankelijk van de administratieve indeling van het grondgebied in arrondissementen en gemeenten, die in het noorden van het land een hogere dichtheid heeft dan in het zuiden. Alleen op basis van een grondiger sociaal-economische analyse zou men kunnen achterhalen welke factoren aan de oorsprong liggen van dit mobiliteitsverschil tussen Vlaanderen en Wallonië. Na een analyse van variabelen zoals de aandelen van de eigenaars, pendelaars of werklozen en werkzoekenden zouden wij een aantal verklarende schema's kunnen opstellen die echter buiten de opzet van deze studie vallen.

3.1.2. DE VERSCHILLENDE CATEGORIEËN MIGRANTEN

Hoe zijn de migranten in de hierboven gedefinieerde categorieën verdeeld? Wat België in zijn geheel betreft, zijn de meeste migranten (52%) intragemeentelijke migranten; 22% daarentegen is veranderd van gemeente binnen een zelfde arrondissement. Dat bevestigt dat de veranderingen van verblijfplaats vooral over kleine afstanden gebeuren en dat een verhuizing voor de meeste migranten dus geen radicale wijziging van de leef- of woonomgeving met zich meebrengt. Doorgaans gaat het om een aanpassing van de grootte of van het type van woning als gevolg van bepaalde gebeurtenissen en situaties in het gezinsleven. Migraties over langere afstanden, bijvoorbeeld naar een ander arrondissement of gewest, hebben vaker te maken met redenen die verband houden met het beroep. Interarrondissementele en intergewestelijke migranten zijn zeldzamer en vertegenwoordigen respectievelijk slechts 12,8 % en 6,3 % van alle in 1991 getelde migranten. Deze laatste categorie telt daarenboven bijna 7 % internationale immigranten (figuur 16).

Figuur 16. Verdeling van de Belgische bevolking in sedentairen en verschillende types migranten

Bron : Steunpunt Demografie, NIS - RR

Wegens de verschillen in indeling in gemeenten, de groepering in arrondissementen en de ruimtelijke spreiding van de bevolking loopt elke vergelijking van de verschillende categorieën migranten tussen de drie gewesten mank. Wij kunnen alleen de relatieve aandelen van de internationale immigranten vergelijken; in Brussel vertegenwoordigen zij 17%, tegenover amper 5% in Vlaanderen en 6% in Wallonië. Voor het overige dienen de verdelingen van de migranten volgens categorie afzonderlijk, gewest per gewest, te worden bekeken en geanalyseerd (tabel 9). In de drie gewesten vormen de intragemeentelijke migranten de grootste groep. De intergemeentelijke migranten zijn eveneens goed vertegenwoordigd in Brussel. De 19 Brusselse gemeenten vormen echter één groot stadsgebied, wat verklaart waarom een verhuizing van een gemeente naar een andere niet noodzakelijk een grotere verandering qua omgeving vormt dan een verandering van woning binnen eenzelfde gemeente. In het algemeen mag worden gesteld dat, hoe groter de administratieve indeling, hoe kleiner de aandelen van de migranten worden, wat voor de drie gewesten de negatieve invloed van de afstand op de mobiliteit illustreert.

Tabel 9 geeft een overzicht van de intergewestelijke migratiestromen. Meer dan 90.000 migranten hebben Brussel voor de andere twee gewesten verlaten en vanuit Vlaanderen en Wallonië trokken iets minder dan 60.000 migranten naar de hoofdstad, waardoor het negatieve saldo voor Brussel in totaal 30.000 personen bedraagt. Zelfs al is de stroom migranten vanuit Vlaanderen naar Wallonië groter dan in omgekeerde richting, toch is het intergewestelijke saldo voor Vlaanderen positief (+ 12.257 personen) dankzij de inbreng van de Brusselaars. Ten slotte behaalt Wallonië tweemaal winst, aangezien het

saldo positief is zowel ten opzichte van Brussel als van Vlaanderen en in totaal nagenoeg 19.000 bedraagt. Die tendensen stroken met die welke hierboven werden vastgesteld bij de analyse van de migratiestromen tussen de gewesten in het land (zie. 2.1.4.).

3.2. LEEFTIJD VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN

3.2.1. VERHOUDINGEN TUSSEN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Voor wij deze analyse aanvatten, moeten wij een opmerking over de methode maken. De leeftijd die wij in aanmerking nemen, is die van de sedentairen en migranten op het ogenblik van de volkstelling van 1 maart 1991. Wij bekijken de mobiliteit gedurende de vijf jaar vóór die volkstelling. Dat betekent dus dat wij, om de gemiddelde migratieleeftijd te verkrijgen, systematisch 2,5 jaar van de gegevens in de hiernavolgende tabellen en figuren moeten aftrekken¹.

Figuur 17 is een voorstelling van de proportionele spreiding voor elke leeftijd van de aantallen migranten volgens geslacht. In elke leeftijdscategorie zijn er over het algemeen meer sedentairen dan migranten, met uitzondering van de mensen die in 1991 tussen 23 en 32 jaar oud waren. Na een piek rond 26-27 jaar - op die leeftijd heeft 71 % van de in 1991 getelde Belgische bevolking minstens één migratie achter de rug in de loop van de 5 jaar vóór de volkstelling en wordt dus bij de migranten getelddalen de aandelen van de migranten snel met de leeftijd. Tussen 65 en 75 jaar is het aantal migranten onder de bevolking het kleinst. Boven 80 jaar stijgt het relatieve aandeel van de migranten opnieuw voor elke leeftijd; het bedraagt het een derde van de bevolking van meer dan 90 jaar. Het aandeel van de vrouwen is hier opmerkelijk: 78 % van de migranten van meer dan 80 jaar zijn vrouwen.

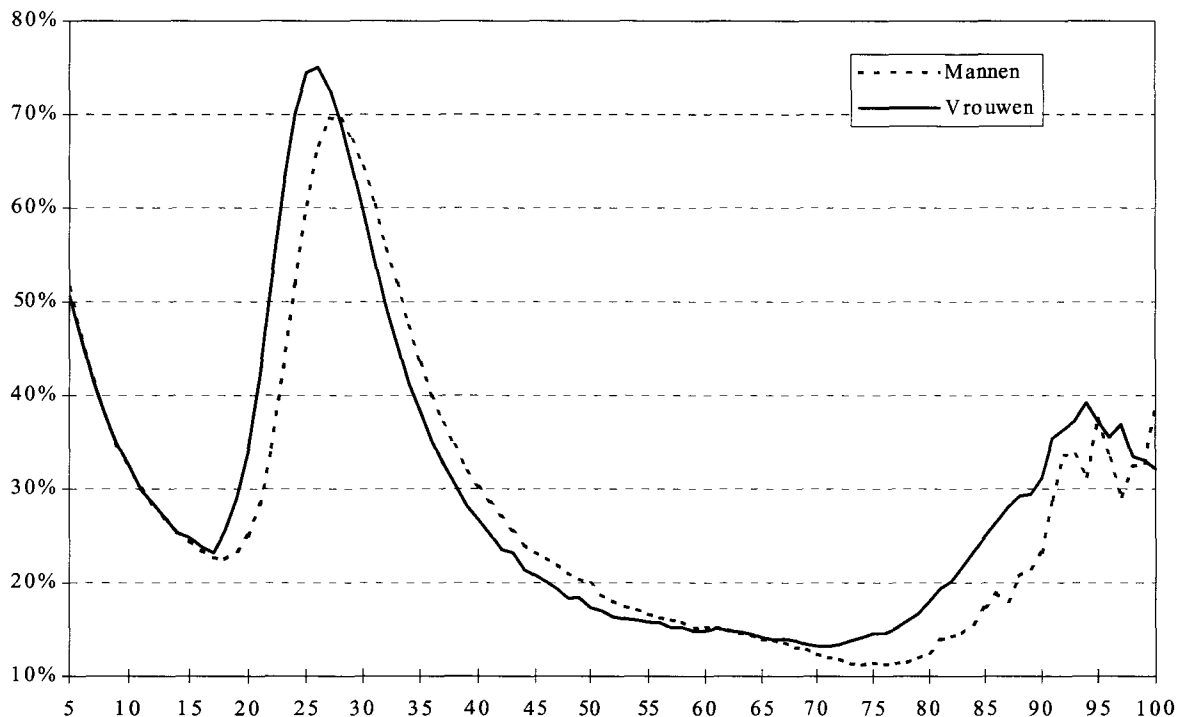
¹ Zo wordt tussen 1986 en 1991 de grootste mobiliteit vastgesteld bij mensen van 26 tot 27 jaar bij de volkstelling van 1991, wat in werkelijkheid overeenkomt met een maximale mobiliteit op 24 jaar.

Tabel 9. De verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens gewest en geslacht

Gewest	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	%	% volgens type migrant
Brussel	Sedentairen	224764	271912	496676	55,5%	-
	Migranten					
	Intrageemeentelijke	68909	74246	143155	16,0%	36,0%
	Intergemeentelijke	61125	65248	126373	14,1%	31,8%
	Interarrondissementele	-	-	-	-	-
	Intergewestelijke	28650	30916	59566	6,7%	15,0%
	<i>Vlaanderen -> Brussel</i>	<i>14592</i>	<i>15661</i>	<i>30253</i>	<i>3,4%</i>	<i>7,6%</i>
	<i>Wallonië -> Brussel</i>	<i>14058</i>	<i>15255</i>	<i>29313</i>	<i>3,3%</i>	<i>7,4%</i>
	Internationale	35594	33123	68717	7,7%	17,3%
	Totaal	194278	203533	397811	44,5%	100,0%
Totaal	419042	475445	894487	100,0%	-	
Vlaanderen	Sedentairen	1910116	1970387	3880503	71,4%	-
	Migranten					
	Intrageemeentelijke	426745	441940	868685	16,0%	56,0%
	Intergemeentelijke	155385	159151	314536	5,8%	20,3%
	Interarrondissementele	113282	116669	229951	4,2%	14,8%
	Intergewestelijke	30510	32002	62512	1,2%	4,0%
	<i>Brussel -> Vlaanderen</i>	<i>23020</i>	<i>24301</i>	<i>47321</i>	<i>0,9%</i>	<i>3,1%</i>
	<i>Wallonië -> Vlaanderen</i>	<i>7490</i>	<i>7701</i>	<i>15191</i>	<i>0,3%</i>	<i>1,0%</i>
	Internationale	39910	35299	75209	1,4%	4,8%
	Totaal	765832	785061	1550893	28,6%	100,0%
Totaal	2675948	2755448	5431396	100,0%	-	
Wallonië	Sedentairen	986853	1070663	2057516	67,5%	-
	Migranten					
	Intrageemeentelijke	250748	263524	514272	16,9%	51,9%
	Intergemeentelijke	101471	106276	207747	6,8%	21,0%
	Interarrondissementele	72070	75275	147345	4,8%	14,9%
	Intergewestelijke	30537	32550	63087	2,1%	6,4%
	<i>Brussel -> Wallonië</i>	<i>20822</i>	<i>22263</i>	<i>43085</i>	<i>1,4%</i>	<i>4,3%</i>
	<i>Vlaanderen -> Wallonië</i>	<i>9715</i>	<i>10287</i>	<i>20002</i>	<i>0,7%</i>	<i>2,0%</i>
	Internationale	29208	28993	58201	1,9%	5,9%
	Totaal	484034	506618	990652	32,5%	100,0%
Totaal	1470887	1577281	3048168	100,0%	-	
België	Sedentairen	3121733	3312962	6434695	68,6%	-
	Migranten					
	Intrageemeentelijke	746402	779710	1526112	16,3%	51,9%
	Intergemeentelijke	317981	330675	648656	6,9%	22,1%
	Interarrondissementele	185352	191944	377296	4,0%	12,8%
	Intergewestelijke	89697	95468	185165	2,0%	6,3%
	Internationale	104712	97415	202127	2,2%	6,9%
	Totaal	1444144	1495212	2939356	31,4%	100,0%
Totaal	4565877	4808174	9374051	100,0%	-	

Bron : Steunpunt Demografie, NIS - RR

Figuur 17. Aandelen van de migranten volgens leeftijd en geslacht

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Het profiel volgens leeftijd en geslacht van de migranten stemt overeen met het klassieke tijdschema van de migratie volgens die twee variabelen. De variaties van de migratie volgens leeftijd en geslacht zijn nauw verbonden met de levenscyclus van de betrokkenen. Die levenscyclus wordt omschreven als de opeenvolging van familiale of professionele gebeurtenissen die het leven van elke persoon kenmerken of in periodes verdelen.

De curven van de aandelen van de migranten volgens geslacht vertonen een eerste verschil tussen 16 en 26 jaar, met een duidelijke overmobiliteit bij de vrouwen. Die lichte anterioriteit van de vrouwelijke migraties - de modus van de verdeling is 26 jaar bij de vrouwen en 27 jaar bij de mannen - houdt verband met het feit dat vrouwen sneller geëmancipeerd zijn, sneller een eerste baan vinden en sneller huwen. Boven die modale leeftijden wordt het relatieve aandeel van de vrouwen kleiner dan dat van de mannen tot op de leeftijd van 55 jaar. Op hogere leeftijd worden de aandelen van de migranten hoger bij de vrouwen omdat die, wegens de lagere levensverwachting van de mannen, aan het einde van hun bestaan hun leven vaker moeten herschikken (opvang bij de kinderen of in een rusthuis).

De belangrijkste fases van het tijdschema van de migratie volgens leeftijd zijn de volgende:

- de mobiliteit groeit snel vanaf 17-18 jaar en is het grootst op 25-26 jaar. Die hoge mobiliteit valt samen met de leeftijd van emancipatie, huwelijk, einde van het onderwijs en het zoeken naar een eerste baan.
- tussen 25 en 60 jaar daalt de mobiliteit exponentieel. Die snelle verandering van de mobiliteit hangt samen met de geleidelijke verwerving van een zekere stabiliteit in het gezins- en beroepsleven. De mobiliteit van de kinderen weerspiegelt die van hun ouders, waarbij de snelle daling van de mobiliteit tussen 0 en 18 jaar het gevolg is van die welke wij na 25 jaar vaststellen.
- omstreeks 60 jaar voor de vrouwen en 65 jaar voor de mannen neemt de mobiliteit opnieuw lichtjes toe als gevolg van de migraties in verband met pensioen. Dat fenomeen is evenwel minder uitgesproken dan in de Verenigde Staten of Frankrijk.
- na 75 jaar vertoont de mobiliteit opnieuw een stijging, die bij de vrouwen veel meer uitgesproken is. Dat is de leeftijd waarop vrouwen weduwe worden, fysiek afhankelijk worden en naar een rusthuis of de woning van één van de kinderen verhuizen.

3.2.2. COMPARATIEVE INDEX VAN HET NIVEAU VAN MOBILITEIT

Bij de vergelijking van het niveau van de mobiliteit van mannen en vrouwen moeten wij rekening houden met de kenmerken van hun respectieve leeftijds piramide. Wij moeten daarom een methode van indirecte standaardisering vinden om met die verschillen rekening te kunnen houden. Die methode is eenvoudig. Voor beide geslachten beschikken wij over de leeftijdsstructuur van de bevolking. Wij moeten daarom de aantallen van elke leeftijd vermenigvuldigen met een typeserie van aandelen van migranten volgens leeftijd, die altijd dezelfde moet zijn. Die standaard wordt hier de serie van de aandelen van de migranten volgens leeftijd in België, de twee geslachten samen, op 1 maart 1999. Voor elke leeftijd krijgen wij een aantal fictieve of verwachte migranten, die wij met de werkelijk geobserveerde aantallen migranten vergelijken. Vervolgens berekenen wij een comparatieve index, de verhouding tussen het totale aantal (door standaardisering geraamde) verwachte migranten en het totale aantal geobserveerde migranten van elk geslacht (tabel 10).

Tabel 10. De methode van de indirecte standaardisering

Leeftijds- groepen	Totale bevolking		Geobserveerde migranten		% migranten Standaard X	Verwachte migranten	
	Mannen A	Vrouwen B	Mannen	Vrouwen		Mannen A*X	Vrouwen B*X
05-09	304591	289668	128820	122096	0,422	128608	122308
10-14	313093	299289	89622	85674	0,286	89624	85672
15-19	329618	314926	76722	79919	0,243	80106	76535
20-24	369974	356155	136131	186732	0,445	164504	158359
25-29	409168	393640	273017	279913	0,689	281812	271118
30-34	401201	387218	224740	194133	0,531	213151	205722
35-39	375531	362739	140704	119965	0,353	132593	128076
40-44	363325	350764	98432	84162	0,256	92903	89691
45-49	283951	279071	62296	54271	0,207	58789	57778
50-54	273769	278291	49929	46059	0,174	47601	48387
55-59	279794	292781	44754	44908	0,157	43814	45848
60-64	267137	295111	39894	43753	0,149	39743	43904
65-69	237053	284536	32087	39478	0,137	32525	39040
70-74	137023	186103	16303	25084	0,128	17550	23837
75-79	115703	189243	13297	29061	0,139	16072	26286
80-84	68095	143067	9521	28995	0,182	12421	26095
85-89	28194	76115	5317	20712	0,250	7035	18994
90-94	7464	24653	2146	8583	0,334	2493	8236
95-99	1085	4365	370	1573	0,357	387	1556
=100	108	439	42	141	0,335	36	147
Totaal	4565877	4808174	1444144	1495212	0,314	1461766	1477590

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Hoe moeten wij deze cijfers interpreteren? Wie hebben bij de mannen en de vrouwen het hoogste niveau van mobiliteit, onafhankelijk van de verschillende leeftijdsstructuur? De waarde van de comparatieve index is 1,01 voor de vrouwen en 0,99 voor de mannen, wat erop wijst dat deze laatste iets meer sedentair zijn dan de vrouwen. De conclusie is dezelfde voor Vlaanderen en Wallonië, terwijl in Brussel de comparatieve index voor de mobiliteit iets hoger is voor de mannen dan voor de vrouwen. Hoe dan ook, de mobiliteitsniveaus vertonen geen werkelijk grote verschillen tussen de twee geslachten (tabel 11).

De intensiteit van de mobiliteit verschilt merkbaar tussen de drie gewesten. Zo is het mobiliteitsniveau in Brussel meer dan 40% hoger dan het mobiliteitsniveau in België, dat als standaard is gekozen, terwijl de mobiliteit in Vlaanderen kleiner is dan in de andere twee gewesten (tabel 11).

Tabel 11. Aandelen van de migranten volgens geslacht

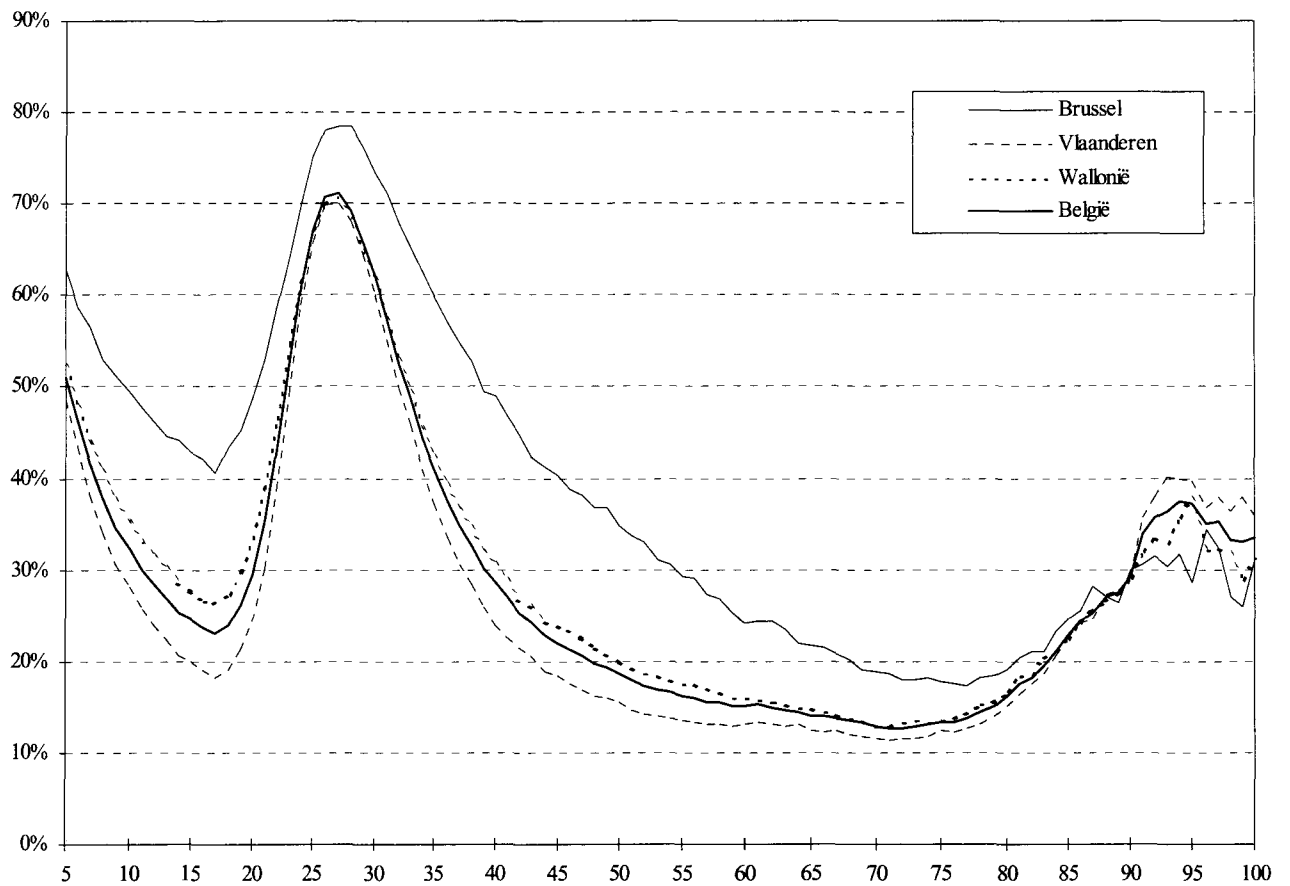
Gewesten	Mannen			Vrouwen			Totaal		
	Verwachte mig.(1)	Geobserveerde mig. (2)	Comp. index (2)/(1)	Verwachte mig.(1)	Geobserveerde mig. (2)	Comp. index (2)/(1)	Verwachte mig.(1)	Geobserveerde mig. (2)	Comp. index (2)/(1)
Brussel	135887	194278	1,430	145785	203533	1,396	281672	397811	1,412
Vlaanderen	857363	765832	0,893	852484	785061	0,921	1709847	1550893	0,907
Wallonië	468346	484034	1,033	479321	506618	1,057	947667	990652	1,045
België	1461766	1444144	0,988	1477590	1495212	1,012	2939356	2939356	1,000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.2.3. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS LEEFTIJD EN GEWEST

De gewestelijke curven van figuur 18 vertonen hetzelfde verloop als de nationale curve. Toch verschilt het relatieve aandeel van de migranten op elke leeftijd aanzienlijk tussen de gewesten. Tot 85 jaar zijn de aandelen van de migranten in de totale bevolking duidelijk hoger in Brussel dan in Vlaanderen en Wallonië. Zo vertegenwoordigen de migranten tussen 20 en 30 jaar bijna 70% van de Brusselse bevolking van die leeftijd. In Vlaanderen en Wallonië bedragen die aandelen respectievelijk 55% en 58%. Tussen 30 en 45 jaar zijn de migranten in Brussel ook talrijker dan de sedentairen, terwijl de situatie voor die leeftijdsgroep in Vlaanderen en Wallonië omgekeerd is (tabel 12). Er zijn ook verschillen tussen deze laatste twee gewesten, want op elke leeftijd zijn er verhoudingsgewijs meer migranten in Wallonië dan in Vlaanderen.

Figuur 18. Relatief aandeel van de migranten op elke leeftijd, volgens gewest

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 12. Verdeling van de bevolking, per leeftijdsgroep, in sedentairen en migranten

Leeftijdsgroep	Brussel		Vlaanderen		Wallonië		België	
	Sedentairen	Migranten	Sedentairen	Migranten	Sedentairen	Migranten	Sedentairen	Migranten
5-19	51,5 %	48,6 %	72,7 %	27,3 %	65,7 %	34,3 %	68,5 %	31,5 %
20-29	30,9 %	69,1 %	45,1 %	54,9 %	42,0 %	58,0 %	42,7 %	57,3 %
30-44	43,4 %	56,6 %	64,9 %	35,1 %	60,7 %	39,4 %	61,5 %	38,5 %
45-59	67,2 %	32,8 %	85,1 %	14,9 %	80,6 %	19,4 %	82,1 %	17,9 %
60-74	78,8 %	21,3 %	87,6 %	12,4 %	85,6 %	14,4 %	86,0 %	14,0 %
≥ 75	78,9 %	21,1 %	82,6 %	17,4 %	81,5 %	18,5 %	81,8 %	18,2 %

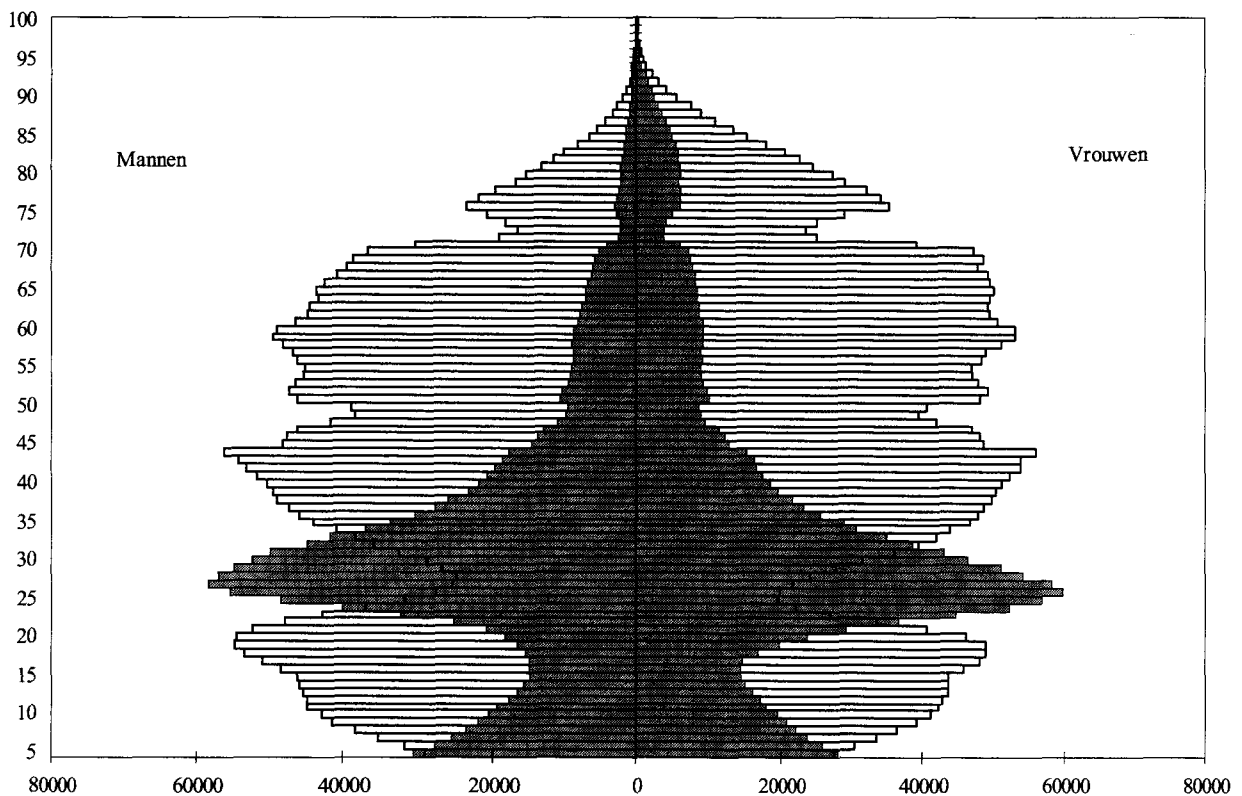
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.2.4. LEEFTIJDSPIRAMIDES VAN MIGRANTEN EN SEDENTAIRES

Het is ook nuttig rekening te houden met de specifieke leeftijdsstructuur van de migranten en de sedentairen. De leeftijds piramides van die twee bevolkingsgroepen zijn radicaal verschillend (figuur 19). De migrantenbevolking is alles bij elkaar genomen jonger dan die van de sedentairen. De eerste wordt gekenmerkt door een relatief groot aantal personen tussen 20 en 40 jaar, door een soortgelijk aandeel van jongeren van 5 tot 20 jaar en door een ondervertegenwoordiging van personen van meer dan 45 jaar (tabel 13). Die specifieke samenstelling volgens leeftijd resulteert in een gemiddelde leeftijd van 33,7 jaar, terwijl de gemiddelde leeftijd van de sedentaire bevolking bijna 44 jaar bedraagt.

Is de leeftijdsstructuur van de migranten dezelfde in de drie gewesten van het land? Hoewel de gemiddelde leeftijd van de migrantenbevolking slechts geringe gewestelijke verschillen vertoont, heeft de leeftijdsstructuur van de migranten in Vlaanderen toch enkele bijzondere kenmerken (tabel 13). Wij stellen daar een relatieve ondervertegenwoordiging van de jongeren van 5 tot 20 jaar vast, terwijl het relatieve aandeel van de volwassenen van 20-30 jaar er duidelijk groter is dan in de andere twee gewesten van het land. Ten slotte is het aandeel van de migranten van 45 tot 75 jaar alles bij elkaar genomen kleiner dan in Wallonië en vooral in Brussel. Opmerkelijk is dat die opvallende kenmerken in Vlaanderen niet gelden voor de sedentaire bevolking, waarvan de leeftijdsstructuur vergelijkbaar is met die van de sedentaire bevolking in Wallonië (tabel 13).

Figuur 19. Leeftijdspiramide van sedentairen en migranten

Fijne strepen en grijze achtergrond: migranten
 Dikke strepen en transparante achtergrond: sedentairen
 Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 13. Structuur per leeftijdsgroep van migranten en sedentairen

België

Leeftijd	Sedentairen	Migranten	Intragemeentelijk	Intergemeentelijk	Interarrondissementeel	Intergewestelijk	Internationaal	Totaal
5-19 jaar	19,7%	19,8%	20,6%	19,2%	18,1%	17,6%	21,7%	19,8%
20-29 jaar	10,2%	29,8%	28,3%	31,7%	34,6%	27,2%	28,8%	16,3%
30-44 jaar	21,4%	29,3%	28,4%	30,7%	29,0%	31,0%	31,3%	23,9%
45-59 jaar	21,5%	10,3%	10,5%	9,6%	9,1%	11,7%	12,0%	18,0%
60-74 jaar	18,8%	6,7%	7,6%	5,4%	5,8%	8,5%	4,2%	15,0%
≥ 75 jaar	8,3%	4,1%	4,7%	3,5%	3,4%	4,1%	2,0%	7,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddeld	43,9	33,7	34,3	32,8	32,8	35,3	32,0	40,7

Brussel

Leeftijd	Sedentairen	Migranten	Intragemeentelijk	Intergemeentelijk	Interarrondissementeel	Intergewestelijk	International	Totaal
5-19 jaar	16,7%	19,7%	23,9%	18,0%	-	13,5%	19,4%	18,0%
20-29 jaar	9,4%	26,3%	20,0%	25,0%	-	39,0%	30,4%	16,9%
30-44 jaar	18,2%	29,6%	26,7%	31,9%	-	27,7%	33,1%	23,2%
45-59 jaar	21,0%	12,8%	14,0%	12,8%	-	10,1%	12,5%	17,3%
60-74 jaar	22,2%	7,5%	9,6%	7,7%	-	6,1%	3,7%	15,6%
≥ 75 jaar	12,6%	4,2%	5,8%	4,5%	-	3,6%	0,8%	8,9%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	-	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddelde leeftijd	47,6	34,9	36,2	35,7	-	34,0	31,7	42,0

Vlaanderen

Leeftijd	Sedentairen	Migranten	Intragemeentelijk	Intergemeentelijk	Interarrondissementeel	Intergewestelijk	International	Totaal
5-19 jaar	20,0%	18,7%	19,4%	18,1%	16,4%	18,6%	21,2%	19,6%
20-29 jaar	10,4%	31,8%	30,2%	35,5%	37,0%	22,5%	27,0%	16,5%
30-44 jaar	21,7%	29,3%	28,6%	30,5%	29,0%	32,0%	31,2%	23,9%
45-59 jaar	22,3%	9,7%	10,0%	8,4%	8,8%	12,8%	12,7%	18,7%
60-74 jaar	17,8%	6,3%	7,1%	4,3%	5,5%	9,8%	4,8%	14,5%
≥ 75 jaar	7,8%	4,1%	4,8%	3,2%	3,2%	4,3%	3,0%	6,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddelde leeftijd	43,3	33,5	34,1	31,9	32,7	36,3	33,2	40,5

Wallonië

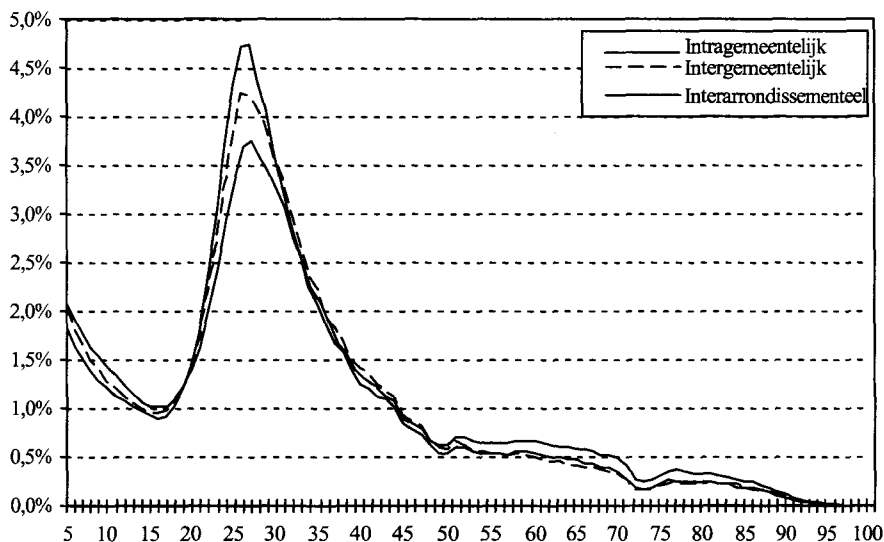
Leeftijd	Sedentairen	Migranten	Intragemeentelijk	Intergemeentelijk	Interarrondissementeel	Intergewestelijk	Internationaal	Totaal
5-19 jaar	19,9%	21,6%	21,6%	21,7%	20,6%	20,4%	25,2%	20,5%
20-29 jaar	9,8%	28,1%	27,4%	29,9%	30,6%	20,7%	29,1%	15,7%
30-44 jaar	21,7%	29,3%	28,6%	30,1%	29,0%	33,0%	29,1%	24,2%
45-59 jaar	20,3%	10,1%	10,3%	9,3%	9,6%	12,3%	10,3%	17,0%
60-74 jaar	19,9%	7,0%	7,7%	5,6%	6,4%	9,4%	4,0%	15,7%
≥ 75 jaar	8,4%	3,9%	4,3%	3,4%	3,8%	4,3%	2,3%	7,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddelde leeftijd	44,1	33,5	34,0	32,5	33,2	35,8	30,9	40,6

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.2.5. LEEFTIJDSTRUCTUUR VAN DE VERSCHILLENDE CATEGORIEËN MIGRANTEN

Figuur 20 vergelijkt, in relatieve termen, de leeftijdstructuur van de intragemeentelijke, intergemeentelijke en interarrondissementale migranten. De configuratie van de curven is identiek, met meer bepaald een modale leeftijd tussen 26 en 27 jaar (wat zoals gezegd, overeenkomt met een exacte leeftijd van 24 jaar). Ondanks die gelijkens is de verdeling van de bevolking op elke leeftijd en in elke leeftijdsgroep (tabel 13) erg verschillend. De belangrijkste verschillen komen tot uiting op drie niveaus.

Figuur 20. Relatieve verdeling per leeftijd van de migranten in België volgens de verschillende categorieën

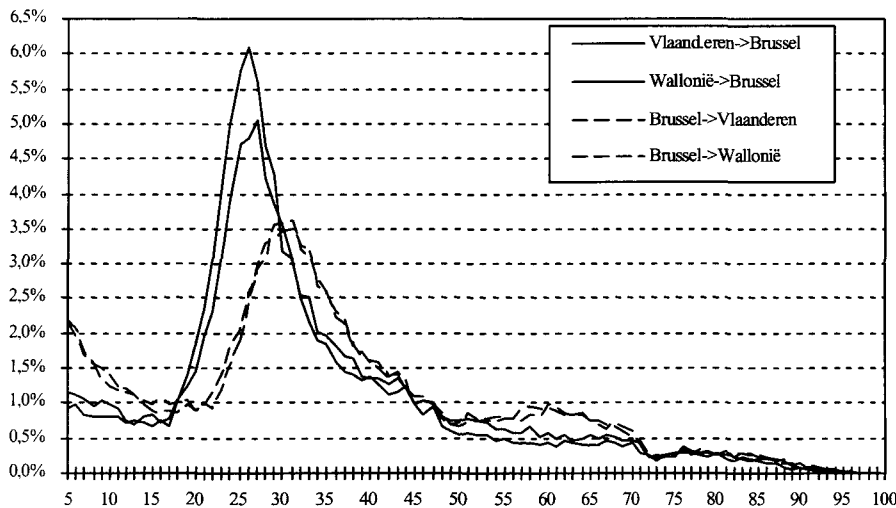
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

- Tussen 5 en 15 jaar zijn de intragemeentelijke migranten verhoudingsgewijs talrijker dan de intergemeentelijke migranten, die op hun beurt sterker vertegenwoordigd zijn dan de interarrondissementale migranten. Dat bevestigt dat de afstand voor die leeftijdsgroep de grootste rem vormt (cfr. 2.1.2).
- Bij de jonge volwassenen van 20-30 jaar, de leeftijd waarop de mobiliteit het grootst is, zijn de structurele verschillen per leeftijd volgens de types migranten het grootst. Die leeftijdsgroep is veruit de grootste bij de intergemeentelijke en interarrondissementale migranten. Als voor het overige de situatie voor de jongeren die zich willen emanciperen en/of een eerste baan zoeken, dezelfde blijft, is de hinderpaal van de afstand, die hier concrete vorm krijgt in de verhuizing naar een gemeente in hetzelfde arrondissement of naar een ander arrondissement in hetzelfde gewest, een minder groot probleem dan voor de andere leeftijdsgroepen?
- Het hogere aandeel van de "jonge gepensioneerden" onder de intragemeentelijke migranten zou toe te schrijven zijn aan de aanpassing van de grootte en de aard van de woning aan de nieuwe samenstelling van het gezin, waarbij de pensioenleeftijd vaak samenvalt met het ogenblik waarop de kinderen de gezinswoning verlaten. Ten slotte stellen wij vast dat de aandelen van de personen van 60 tot 70 jaar iets groter zijn bij de interarrondissementale migranten dan bij de intergemeentelijke migranten. Dat verschil is waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit dat mensen op het ogenblik van hun pensionering naar de kust of de Ardennen verhuizen.

3.2.6. LEEFTIJDSTRUUCUR VAN DE MIGRANTEN TUSSEN BRUSSEL EN DE TWEE ANDERE GEWESTEN

De jonge volwassenen van 20-30 jaar vertegenwoordigen bijna 40% van de intergewestelijke immigranten die in Brussel in 1991 werden geteld (figuur 21 en tabel 13). Dat bevestigt dat het werkgelegenheidspotentieel en de sociaal-culturele troeven van de hoofdstad op velen van hen een grote aantrekkingskracht uitoefenen. Omgekeerd stellen wij voor de intergewestelijke emigranten vanuit de hoofdstad een verplaatsing van de modale leeftijdsgroep naar de rechterzijde van de verdeling vast. In Vlaanderen en Wallonië vormen de 30 tot 45-jarigen een derde van de groep van de intergewestelijke migranten. Dat kenmerk moet in verband worden gebracht met een type van residentiële migratie waarbij het gezin buiten de stad gaat wonen als het een zekere familiale en professionele stabiliteit heeft gekregen (figuur 21 en tabel 13). De leeftijdstructuur van die Brusselse intergewestelijke emigranten vertoont ook een andere bijzonderheid: wij stellen een lichte stijging van het aandeel van de personen van 55 tot 70 jaar vast. Die lichte stijging stemt wellicht overeen met de pensionering en meer bepaald met de verhuizing naar de kust of de Ardennen.

Figuur 21. Relatieve verdeling per leeftijd van de migranten tussen Brussel en de twee andere gewesten

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.3. BURGERLIJKE STAAT VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN

Traditioneel maakt de burgerlijke staat¹ een onderscheid tussen ongehuwden, gehuwden, uit de echt gescheidenen, feitelijk gescheidenen en weduwnaars en weduwen. Omdat de feitelijk gescheidenen weinig talrijk zijn, hebben we hen bij de uit de echt gescheidenen geteld. Wij wijzen erop dat het gaat om de burgerlijke staat van de mensen op 1 maart 1991 zoals die bij het Rijksregister is aangegeven, en niet om de huwelijks staat zoals die in de volkstelling is vastgesteld. Het gaat dus om informatie "ex post". Omdat wij niet over retrospectieve informatie beschikken, weten wij niet wanneer de wijzigingen in de burgerlijke staat zich hebben voorgedaan. Wij kunnen dus de wisselwerking tussen de verandering van burgerlijke staat en de mobiliteit van de mensen niet vaststellen en ook niet meten. Voorts is de burgerlijke staat een juridische situatie en beschikken wij over geen enkele informatie over de feitelijke situatie van de huishoudens. Zo wordt in onze statistieken geen rekening gehouden met de status van samenwonenden of feitelijk gescheidenen. Tabel 14 presenteert in absolute cijfers de aantallen van de bevolking volgens geslacht en voor elke burgerlijke staat.

Tabel 14. Aantallen van de bevolking van meer dan 5 jaar, volgens geslacht en burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Mannen	Vrouwen	Totaal
Ongehuwden	1753639	1491297	3244936
Gehuwden	2496048	2502486	4998534
Uit de echt gescheidenen en feitelijk gescheidenen	175230	205763	380993
Weduwnaars en weduwen	140960	608628	749588
Totaal	4565877	4808174	9374051

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.3.1. AANDELEN VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN VOLGENS BURGERLIJKE STAAT EN GESLACHT.

Vinden wij meer sedentairen of migranten bij de ongehuwden, gehuwden, feitelijk gescheidenen of weduwnaars en weduwen (tabel 15)? De meeste migranten vinden wij bij de uit de echt gescheidenen en feitelijk gescheidenen en meer bij de mannen dan bij de vrouwen; ze zijn het minst talrijk bij de weduwnaars en weduwen. Ten slotte vertegenwoordigen ze iets meer dan een derde van de ongehuwden en gehuwden. Voor deze laatste drie types burgerlijke staat vertonen de aandelen van de migranten volgens geslacht weinig verschillen, ook al vinden we in beide gevallen iets meer vrouwen dan mannen.

Laten wij nu de verschillende categorieën migranten bekijken (tabel 15). Voor elke burgerlijke staat vertegenwoordigen de intragemeentelijke migranten iets meer dan 50% van de totale migrantenbevolking. Dat aandeel is het kleinst bij de uit de echt gescheidenen en feitelijk gescheidenen, bij wie wij verhoudingsgewijs de meeste intergemeentelijke, interarrondissementele en intergewestelijke migranten tellen. Betekent dit dat mensen die het "slachtoffer" van een verbroken relatie zijn, meer dan anderen geneigd zijn om over grote afstanden te migreren? Omgekeerd is het aandeel van de intergemeentelijke migranten het grootst (60%) bij de weduwnaars en weduwen. Tenslotte is het aandeel van de internationale migranten verhoudingsgewijs het grootst bij de ongehuwden en gehuwden, wat bevestigt dat de internationale immigratie in de eerste plaats gezinsimmigratie is en betrekking heeft op een over het algemeen jonge bevolkingsgroep.

Deze korte analyse op basis van deze algemene cijfers maakt het niet echt mogelijk het niveau van sedentariteit of mobiliteit volgens burgerlijke staat te bepalen. Alvorens zulke vergelijkingen te maken

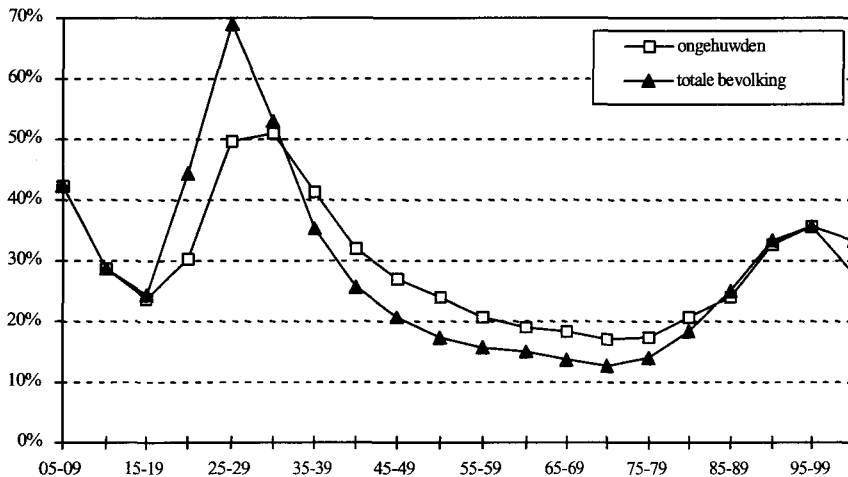
¹ Het gaat hier om de bij het Rijksregister aangegeven burgerlijke staat en niet om de huwelijks staat bij de volkstelling van 1991.

moeten wij rekening houden met het selectieve effect van de leeftijd.

3.3.2. AANDEEL VAN DE MIGRANTEN BIJ DE ONGEHUWDE, VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Wij hebben al kunnen vaststellen dat de intensiteit van de mobiliteit sterk varieert met de leeftijd. Hoe evolueren volgens die variabele de aandelen van de migranten voor de verschillende types burgerlijke staat? Figuur 22 maakt een eerste vergelijking mogelijk tussen de groep van de ongehuwden en de totale bevolking van België. Het verloop van de twee curven is in overeenstemming met het traditionele tijdschema van de migratie volgens leeftijd (cfr. 3.2.1.), maar toch vertonen de mobiliteitsniveaus enkele verschillen tussen de twee onderzochte bevolkingsgroepen. Zo is het aandeel van de migranten bij de ongehuwden tussen 20 en 30 jaar (37%) heel wat kleiner dan bij de totale bevolking van dezelfde leeftijd (57%). Waarschijnlijk wonen vele jonge ongehuwden nog altijd bij hun ouders en houdt hun relatieve ondermobiliteit verband met de relatieve ondermobiliteit van de gehuwde volwassenen. Vanaf 35 jaar en tot 80 jaar is het aandeel van de migranten bij de ongehuwden stelselmatig groter dan bij de totale bevolking.

Figuur 22. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de ongehuwden en voor de totale Belgische bevolking

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 15. Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens burgerlijke staat en geslacht (bevolking van meer dan 5 jaar)

Burgerlijke staat	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Ongehuwden	Sedentairen	1181392	987237	2168629	67,4%	66,2%	66,8%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	293999	253043	547042	16,8%	17,0%	16,9%	51,4%	50,2%	50,8%
	Intergemeentelijk	121638	110816	232454	6,9%	7,4%	7,2%	21,3%	22,0%	21,6%
	Interarrondiss.	67799	62222	130021	3,9%	4,2%	4,0%	11,8%	12,3%	12,1%
	Intergewestelijk	37310	36016	73326	2,1%	2,4%	2,3%	6,5%	7,1%	6,8%
	Internationaal	51501	41963	93464	2,9%	2,8%	2,9%	9,0%	8,3%	8,7%
Totaal	572247	504060	1076307	32,6%	33,8%	33,2%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	1753639	1491297	3244936	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
Gehuwden	Sedentairen	1749177	1746482	3495659	70,1%	69,8%	69,9%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	388702	393652	782354	15,6%	15,7%	15,7%	52,0%	52,1%	52,1%
	Intergemeentelijk	166627	168167	334794	6,7%	6,7%	6,7%	22,3%	22,2%	22,3%
	Interarrondiss.	99866	101782	201648	4,0%	4,1%	4,0%	13,4%	13,5%	13,4%
	Intergewestelijk	43800	43892	87692	1,8%	1,8%	1,8%	5,9%	5,8%	5,8%
	Internationaal	47876	48511	96387	1,9%	1,9%	1,9%	6,4%	6,4%	6,4%
Totaal	746871	756004	1502875	29,9%	30,2%	30,1%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	2496048	2502486	4998534	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
Gescheid. en feitelijk gescheid.	Sedentairen	79705	102330	182035	45,5%	49,7%	47,8%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	46844	53035	99879	26,7%	25,8%	26,2%	49,0%	51,3%	50,2%
	Intergemeentelijk	23823	25985	49808	13,6%	12,6%	13,1%	24,9%	25,1%	25,0%
	Interarrondiss.	14004	13830	27834	8,0%	6,7%	7,3%	14,7%	13,4%	14,0%
	Intergewestelijk	6735	7522	14257	3,8%	3,7%	3,7%	7,1%	7,3%	7,2%
	Internationaal	4119	3061	7180	2,4%	1,5%	1,9%	4,3%	3,0%	3,6%
Totaal	95525	103433	198958	54,5%	50,3%	52,2%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	175230	205763	380993	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
Weduw.	Sedentairen	111459	476913	588372	79,1%	78,4%	78,5%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	16857	79980	96837	12,0%	13,1%	12,9%	57,1%	60,7%	60,1%
	Intergemeentelijk	5893	25707	31600	4,2%	4,2%	4,2%	20,0%	19,5%	19,6%
	Interarrondiss.	3683	14110	17793	2,6%	2,3%	2,4%	12,5%	10,7%	11,0%
	Intergewestelijk	1852	8038	9890	1,3%	1,3%	1,3%	6,3%	6,1%	6,1%
	Internationaal	1216	3880	5096	0,9%	0,6%	0,7%	4,1%	2,9%	3,2%
Totaal	29501	131715	161216	20,9%	21,6%	21,5%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	140960	608628	749588	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
Totaal	Sedentairen	3121733	3312962	6434695	68,4%	68,9%	68,6%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	746402	779710	1526112	16,3%	16,2%	16,3%	51,7%	52,1%	51,9%
	Intergemeentelijk	317981	330675	648656	7,0%	6,9%	6,9%	22,0%	22,1%	22,1%
	Interarrondiss.	185352	191944	377296	4,1%	4,0%	4,0%	12,8%	12,8%	12,8%
	Intergewestelijk	89697	95468	185165	2,0%	2,0%	2,0%	6,2%	6,4%	6,3%
	Internationaal	104712	97415	202127	2,3%	2,0%	2,2%	7,3%	6,5%	6,9%
Totaal	1444144	1495212	2939356	31,6%	31,1%	31,4%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	4565877	4808174	9374051	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	

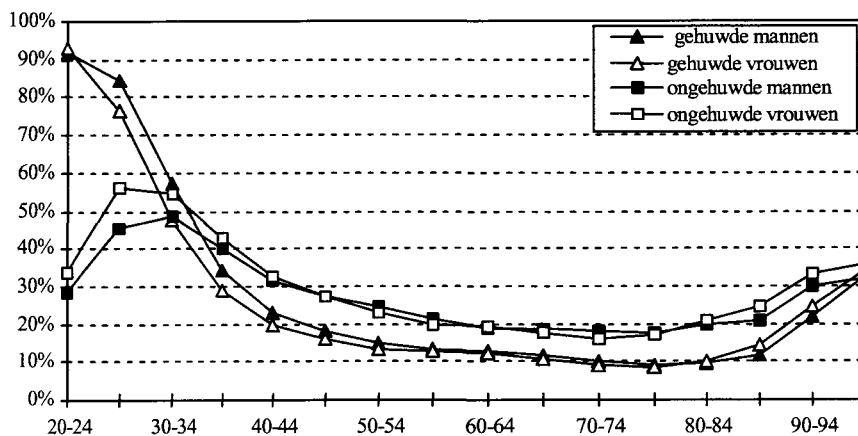
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.3.3. AANDEEL VAN DE MIGRANTEN BIJ GEHUWDE EN ONGEHUWDE, VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Laten we nu de aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens geslacht bij de ongehuwden en gehuwden vergelijken (figuur 23). Tussen 20 en 30 jaar is de grotere mobiliteit van de gehuwden tegenover de ongehuwden duidelijk. In die leeftijdsgroep tellen wij 83% migranten bij de gehuwden en slechts 37% bij de ongehuwden. Die tendens dient zeker in verband te worden gebracht met het begin van het samenleven na het huwelijk, waardoor ten minste één van de partners moet verhuizen, ook al gaan steeds meer paren al voor hun huwelijk samenwonen. Na 35 jaar is het aandeel van de migranten bij de gehuwden duidelijk kleiner dan bij de ongehuwden. Met de leeftijd leidt de stabiliteit van het paar, samen met het gezinsleven, tot een meer sedentair bestaan.

Van 25 tot 75 jaar zijn de gehuwde mannen mobieler dan de gehuwde vrouwen. De duidelijkste verschillen tussen de twee geslachten vinden we tussen 25 en 40 jaar. Na 75 jaar zijn de aandelen van de migranten lichtjes hoger bij de gehuwde vrouwen dan bij de gehuwde mannen. Bij de ongehuwden stellen wij een duidelijk grotere mobiliteit van de vrouwen tussen 20 en 35 jaar vast. Na 35 jaar worden de verschillen tussen de twee geslachten kleiner. Na 85 jaar worden de verschillen opnieuw groter, nog altijd in het voordeel van de vrouwen.

Figuur 23. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij ongehuwden en gehuwden

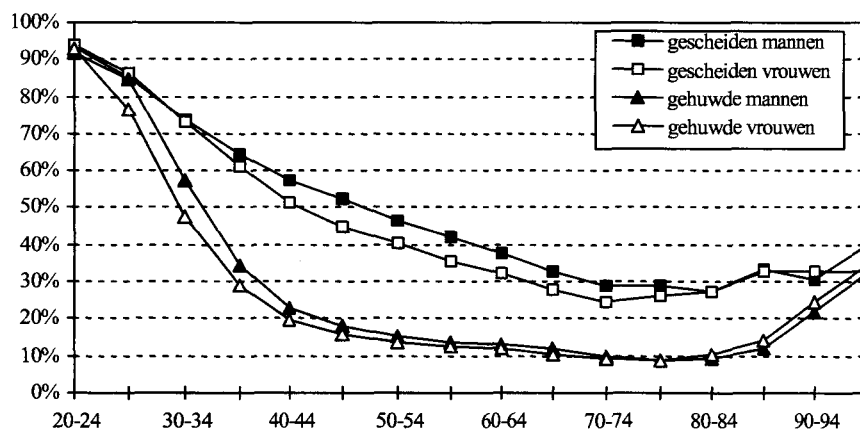

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.3.4. AANDEEL VAN DE MIGRANTEN BIJ UIT DE ECHT GESCEIDENEN EN GEHUWDEN, VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Figuur 24 vergelijkt de aandelen van de migranten bij de uit de echt gescheidenen en de gehuwden. Na 30 jaar¹, is de grotere mobiliteit van de uit de echt gescheidenen duidelijk. Zo tellen wij 62% migranten bij de uit de echt gescheidenen van 30 tot 45 jaar, tegenover 35% bij de gehuwden van dezelfde leeftijd. Tussen 45 en 60 jaar bedragen de aandelen respectievelijk 44% en 15%, en tussen 60 en 75 jaar respectievelijk 33% en 12%. Wij stellen vast dat de status van uit de echt gescheiden vrijwel automatisch impliceert dat ten minste één van de twee ex-partners verhuist, en dat op onverschillig welke leeftijd. Ten slotte zijn de aandelen van de migranten bij de uit de echt gescheidenen tussen 35 en 80 jaar altijd groter bij de mannen dan bij de vrouwen.

Figuur 24. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij gescheidenen en gehuwden

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

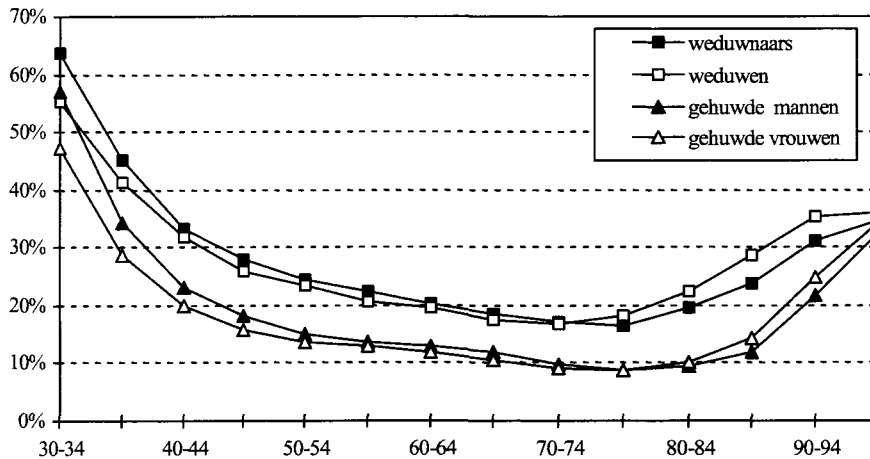
3.3.5. AANDEEL VAN DE MIGRANTEN BIJ WEDUWNAARS EN WEDUWEN EN BIJ GEHUWDEN, VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT.

Na 30 jaar² zijn de aandelen van de migranten bij de weduwnaars en weduwen altijd groter dan bij de gehuwden (figuur 25). Na 35 jaar is de mobiliteitsgraad van de weduwnaars en weduwen ongeveer dezelfde als bij de ongehuwden, maar veel kleiner dan bij de uit de echt gescheidenen. Ten slotte stellen wij tot 70 jaar een licht hogere mobiliteit van de mannen bij de weduwnaar en weduwen vast. In de hoogste leeftijdscategorieën worden de verschillen groter, maar nu in het voordeel van de vrouwen.

¹ Voor 30 jaar botsen we onvermijdelijk op het probleem van de kleine aantallen voor die burgerlijke staat (zie tabel 15).

² Ibidem

Figuur 25. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij weduwnaars en weduwen en bij gehuwden

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

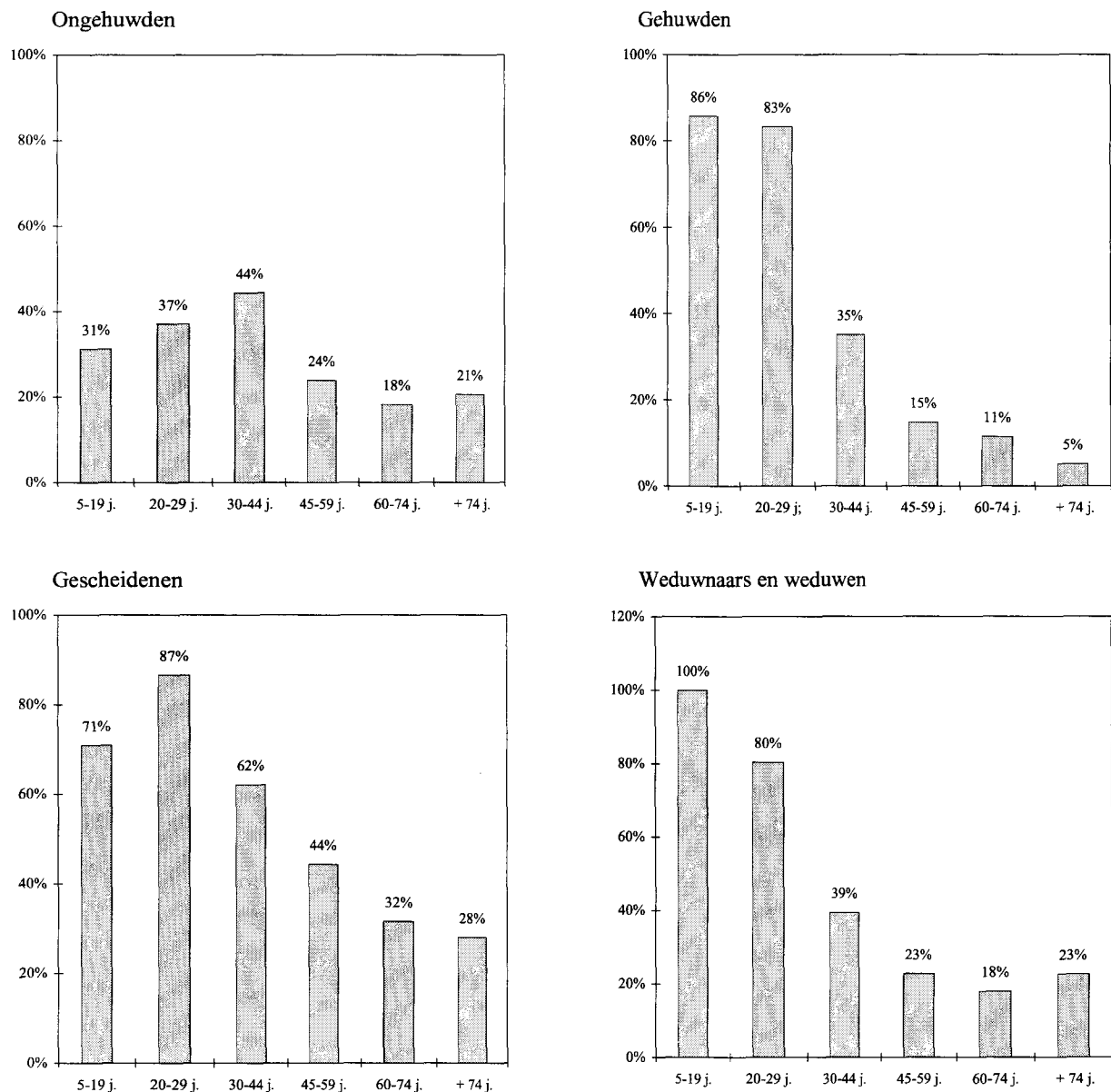
Kortom, wij kunnen zeggen dat de veranderingen van burgerlijke staat de mobiliteit doet toenemen, net zoals ongehuwd zijn, een echtscheiding of het feit weduwnaar of weduwe te worden, het familiale isolement vergroot.

Tabel 16. Aantal migranten per leeftijdsgroep en volgens burgerlijke staat

Leeftijdsgroep	Ongehuwden	Gehuwden	Gescheidenen	Weduwnaars en weduwen	Totaal
5-19 jaar	575763	7063	22	5	582853
20-29 jaar	320228	538162	16117	1286	875793
30-44 jaar	126828	618859	108553	7896	862136
45-59 jaar	25411	204717	53528	18561	302217
60-74 jaar	17303	112523	16610	50163	196599
≥ 74 jaar	10774	21551	4128	83305	119758
Totaal	1076307	1502875	198958	161216	2939356

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 26. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens burgerlijke staat

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.3.6. MOBILITEITSNIVEAUS VOLGENS BURGERLIJKE STAAT EN GEWEST VAN VERBLIJF

Wij hebben kunnen vaststellen dat de neiging om te migreren volgens de leeftijd sterk schommelt naargelang het om ongehuwden, gehuwden, gescheidenen of weduwnaars en weduwen gaat¹. De leeftijdstructuren volgens die soorten burgerlijke staat zijn eveneens erg verschillend. De gemiddelde leeftijd van de ongehuwden bedraagt slecht 22 jaar en 83% van hen is tussen 5 en 30 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van de gehuwden en gescheidenen is 47-48 jaar, wij tellen 63% mensen tussen 30 en 60 jaar bij de eersten en meer dan 77% bij de tweeden. Ten slotte vormen de weduwnaars en weduwen een bevolkingsgroep met een hoge leeftijd: de gemiddelde leeftijd bedraagt 73 jaar. De totale aandelen van de migranten volgens burgerlijk staat worden met andere woorden mee bepaald door de leeftijd-

¹ Wij wijzen erop dat die situaties worden geobserveerd op het einde van de observatieperiode, met andere woorden op de datum van de volkstelling van 1991.

structuur en maken het onmogelijk het niveau van mobiliteit van de verschillende bevolkingsgroepen correct te beoordelen. Zo is het totale aandeel van de migranten bij de weduwnaars en weduwen vrij bescheiden omdat die bevolkingsgroep wordt gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van bejaarden, een leeftijdsgroep van wie de mobiliteit intrinsiek gering is.

Om dat probleem te omzeilen en een vergelijkbare mobiliteitsindex volgens de burgerlijke staat te kunnen voorstellen, maken wij gebruik van de vroeger ontwikkelde methode van indirecte standaardisering (cfr. 3.2.2). Wij herinneren eraan dat de comparatieve index het totale aantal geobserveerde migranten voor elke burgerlijke staat relateert aan het totale aantal verwachte migranten (geraamd door standaardisering). Als de waarde van die index groter is dan 1, is de mobiliteit groter dan de standaard, die altijd die is van de Belgische bevolking van de twee geslachten. Als de comparatieve index kleiner is dan 1, hebben wij het over relatieve ondermobiliteit. Tabel 17 presenteert die comparatieve indices voor elke burgerlijke staat volgens geslacht en gewest van verblijf. Wat kunnen wij daaruit leren?

- De intensiteit van de mobiliteit is het kleinst bij de ongehuwden, terwijl de bevolkingsgroep van de gescheidenen gekenmerkt wordt door een zeer hoog mobiliteitsniveau. Wij stellen vast dat ook de weduwnaars en de weduwen door een relatief grotere mobiliteit worden gekenmerkt.
- De rangschikking van de niveaus van mobiliteit volgens burgerlijke staat verandert in de drie gewesten van het land niet. Ongeacht de burgerlijke staat stellen wij nochtans een grotere mobiliteit in Brussel en een kleinere mobiliteit in Vlaanderen ten opzichte van de andere twee gewesten vast.
- Bij de ongehuwden zijn de vrouwen mobieler dan de mannen. Hoewel de verschillen tussen de twee geslachten zeer klein zijn, stellen wij bij de weduwen en weduwnaars dezelfde tendens vast. Toch zien wij dat de weduwnaars in Brussel en Wallonië iets mobieler zijn dan de weduwen. De gehuwde mannen zijn iets mobieler dan de gehuwde vrouwen. Bij de gescheidenen onderscheiden de mannen zich van de vrouwen door een grotere overmobiliteit.

Zijn de verschillen in niveau van mobiliteit volgens burgerlijke staat even groot in de drie gewesten van het land en tussen mannen en vrouwen? De berekening van de variatiecoëfficiënt¹ maakt het mogelijk die vraag te beantwoorden (tabel 17). Tussen de verschillende types burgerlijke staat vertonen de niveaus van mobiliteit in Vlaanderen de grootste verschillen en variëren ze in Brussel het minst. Wallonië bevindt zich daartussenin, maar de hoge waarde van de variatiecoëfficiënt maakt dat de situatie in het zuidelijke deel van het land meer gelijkt op die in Vlaanderen. Ten slotte blijkt uit de variatiecoëfficiënt dat de verschillen in mobiliteit volgens de burgerlijke staat zowel in het gehele land als op het niveau van de gewesten aanzienlijk groter zijn bij de mannen dan bij de vrouwen.

Tot welk gewest iemand behoort, is een belangrijke factor voor het niveau van mobiliteit. Voor elke burgerlijke staat is de comparatieve index immers het hoogst in Brussel en het laagst in Vlaanderen. Voorts is de hiërarchie van de niveaus van mobiliteit volgens burgerlijke staat dezelfde in de drie gewesten terwijl de intragewestelijke homogeniteit ervan zeer verschillend is. Wij moeten met andere woorden de verschillen meten tussen de mobiliteitsindex van elke burgerlijke staat en het gewestelijke gemiddelde (tabel 18). Zo is het niveau van mobiliteit van de ongehuwden in Vlaanderen het laagst en die van de gescheidenen het hoogst, rekening houdend met het gewestelijk gemiddelde. De verschillen zijn ook uitgesproken in Wallonië, terwijl in Brussel de niveaus van mobiliteit dichter bij de gewestelijke standaard liggen.

¹ De variatiecoëfficiënt is een maat voor de spreiding van de verschillende waarden van een variabele. Het gaat om de verhouding tussen de typeafwijking (vierkantswortel van de variantie) van de reeks waarden en het rekenkundig gemiddelde. Deze maat wordt vaak uitgedrukt in percentage. Hoe hoger dat percentage ligt, hoe minder de waarden homogeen zijn en, omgekeerd, hoe lager dat percentage is, hoe dichter de waarden bij het gemiddelde liggen.

Tabel 17. Comparatieve indices (geobserveerde bevolking/verwachte bevolking) volgens burgerlijke staat (bevolking van meer dan 20 jaar)

Burgerlijke staat	Geslacht	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Ongehuwden	Mannen	0,757	1,186	0,752	0,796
	Vrouwen	0,879	1,260	0,637	0,904
	Totaal	0,806	1,220	0,683	0,840
Gehuwden	Mannen	1,032	1,499	0,962	1,053
	Vrouwen	0,968	1,353	0,906	0,992
	Totaal	0,999	1,423	0,933	1,021
Gescheidenen	Mannen	1,978	2,310	1,905	1,973
	Vrouwen	1,749	1,845	1,710	1,763
	Totaal	1,852	2,030	1,801	1,857
Weduwen/weduwnaars.	Mannen	1,195	1,563	1,093	1,273
	Vrouwen	1,242	1,463	1,179	1,260
	Totaal	1,233	1,479	1,161	1,262
Totaal	Mannen	0,988	1,430	0,893	1,033
	Vrouwen	1,012	1,396	0,921	1,057
	Totaal	1,000	1,412	0,907	1,045
Variatiecoëfficiënt	Mannen	53,0%	33,3%	56,5%	48,9%
	Vrouwen	38,7%	18,4%	49,8%	36,6%
	Totaal	45,5%	24,5%	52,8%	42,4%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 18. Verschillen met het gewestelijk gemiddelde

Burgerlijke staat	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Ongehuwden	0,806	0,864	0,753	0,804
Gehuwden	0,999	1,008	1,029	0,977
Gescheidenen	1,852	1,438	1,986	1,777
Weduwen/weduwnaars.	1,233	1,047	1,280	1,208
Totaal	1,000	1,000	1,000	1,000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.4. NATIONALITEIT VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN

Deze analyse onderscheidt de nationaliteiten op het ogenblik van de volkstelling, aan het einde van de vijfjarige referentieperiode. Wij bekijken de nationaliteiten of groepen van nationaliteiten die in België het sterkst vertegenwoordigd zijn, namelijk de Belgen, Italianen, onderhorigen van buurlanden, Maghrebijnen, Turken en "andere vreemdelingen". Recent genaturaliseerde personen zijn opgenomen in de groep van mensen van Belgische nationaliteit. Tabel 19 presenteert in absolute cijfers de bevolkingsaantallen volgens nationaliteit of groep van nationaliteiten.

3.4.1. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS NATIONALITEIT

Wij tellen 29% migranten bij de Belgische bevolking tegenover bijna 53% bij de vreemdelingen (tabel 20). De migranten vertegenwoordigen 25% van de bevolking van Italiaanse nationaliteit, maar vormen de grote meerderheid bij de vreemdelingen uit één van onze buurlanden, bij de Maghrebijnen, de Turken en de "andere vreemdelingen". Bij de Italianen tellen wij verhoudingsgewijs iets meer mannelijke dan vrouwelijke migranten, terwijl die verhouding bij de onderdanen van buurlanden omgekeerd is. Voor de nationaliteiten zijn de verschillen tussen de twee geslachten onbeduidend.

Tabel 19. Aantallen van de bevolking, van meer dan vijf jaar, volgens geslacht en nationaliteit

Nationaliteit	Mannen	Vrouwen	Totaal
Belgen	4114392	4424446	8538838
Vreemdelingen	451485	383728	835213
Italianen	126558	101554	228112
Buurlanden	109510	96419	205929
Maghrebijnen	75153	63019	138172
Turken	38400	35366	73766
Andere vreemdelingen	101864	87370	189234
Totaal	4565877	4808174	9374051

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Hoe zijn de migranten volgens de verschillende categorieën verdeeld? Bij de Belgen en Italianen, en meer nog bij de Maghrebijnen en Turken, zijn de meeste migranten intragemeentelijke migranten. Deze vertegenwoordigen slechts 24% van de "migrantengroepen uit buurlanden" en 23% van de migrantengroepen "andere vreemdelingen". Bij deze twee laatste groepen van nationaliteiten zijn meer dan de helft van de migranten internationale migranten, die zich dus pas onlangs in het land hebben gevestigd. Als wij geen rekening houden met de internationale migranten, die uiteraard sterker vertegenwoordigd zijn bij de vreemde bevolkingsgroepen dan bij de Belgische bevolking, zijn de intergemeentelijke, interarrondissementale en intergewestelijke migrantengroepen verhoudingsgewijs talrijker bij de Belgen dan bij de vreemdelingen. Zou het effect van de afstand op de mobiliteit dus minder doorslaggevend zijn voor de Belgen dan voor de vreemdelingen?

Tabel 20 (vervolg). Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens nationaliteit

Burgerlijke staat	Bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Femmes %	Totaal %	% volgens migranten		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Maghrebiënen	Sedentairen	32755	28045	60800	43,6%	44,5%	44,0%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	24869	21387	46256	33,1%	33,9%	33,5%	58,7%	61,2%	59,8%
	Intergemeentelijk	7222	6072	13294	9,6%	9,6%	9,6%	17,0%	17,4%	17,2%
	Intrarrondissemmenteel	1024	740	1764	1,4%	1,2%	1,3%	2,4%	2,1%	2,3%
Intergewestelijk	2363	2051	4414	3,1%	3,3%	3,2%	5,6%	5,9%	5,7%	
Internationaal	6920	4724	11644	9,2%	7,5%	8,4%	16,3%	13,5%	15,0%	
Totaal	42398	34974	77372	56,4%	55,5%	56,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		75153	63019	138172	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Turken	Sedentairen	15029	13694	28723	39,1%	38,7%	38,9%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	15332	14490	29822	39,9%	41,0%	40,4%	65,6%	66,9%	66,2%
	Intergemeentelijk	2443	2184	4627	6,4%	6,2%	6,3%	10,5%	10,1%	10,3%
	Intrarrondissemmenteel	1084	990	2074	2,8%	2,8%	2,8%	4,6%	4,6%	4,6%
Intergewestelijk	792	745	1537	2,1%	2,1%	2,1%	3,4%	3,4%	3,4%	
Internationaal	3720	3263	6983	9,7%	9,2%	9,5%	15,9%	15,1%	15,5%	
Totaal	23371	21672	45043	60,9%	61,3%	61,1%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		38400	35366	73766	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Andere Vreemdeelingen	Sedentairen	35304	30912	66216	34,7%	35,4%	35,0%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	16004	12432	28436	15,7%	14,2%	15,0%	24,0%	22,0%	23,1%
	Intergemeentelijk	8696	7139	15835	8,5%	8,2%	8,4%	13,1%	12,6%	12,9%
	Intrarrondissemmenteel	1578	1101	2679	1,5%	1,3%	1,4%	2,4%	2,0%	2,2%
Intergewestelijk	3433	2643	6076	3,4%	3,0%	3,2%	5,2%	4,7%	4,9%	
Internationaal	36849	33143	69992	36,2%	37,9%	37,0%	55,4%	58,7%	56,9%	
Totaal	66560	56458	123018	65,3%	64,6%	65,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		101864	87370	189234	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Totaal	Sedentairen	3121733	3312962	6434695	68,4%	68,9%	68,6%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageemeentelijk	746402	779710	1526112	16,3%	16,2%	16,3%	51,7%	52,1%	51,9%
	Intergemeentelijk	317981	330675	648656	7,0%	6,9%	6,9%	22,0%	22,1%	22,1%
	Intrarrondissemmenteel	185352	191944	377296	4,1%	4,0%	4,0%	6,2%	6,3%	6,3%
Intergewestelijk	89697	95468	185165	2,0%	2,0%	2,0%	7,3%	6,5%	6,9%	
Internationaal	104712	97415	202127	2,3%	2,0%	2,2%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal	1444144	1495212	2939356	31,6%	31,1%	31,4%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		4565877	4808174	9374051	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

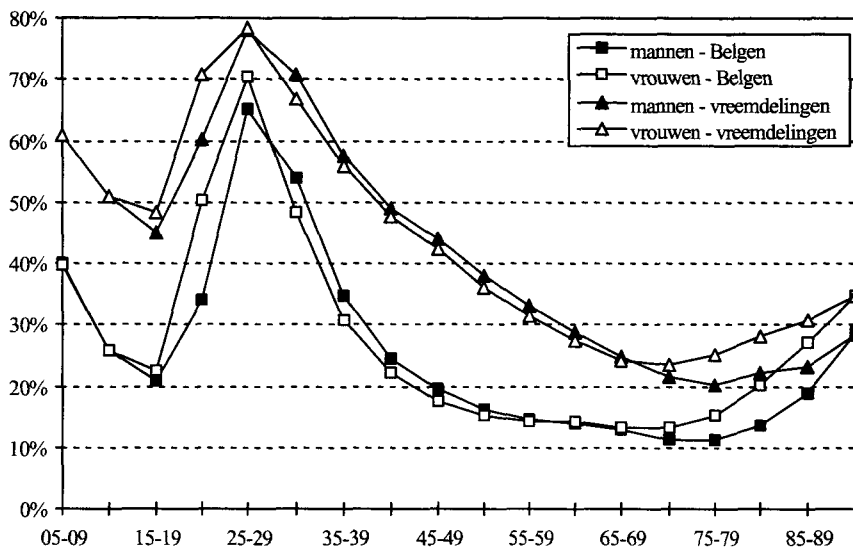
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS – RR

3.4.2. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS LEEFTIJD, GESLACHT EN NATIONALITEIT

Hoe variëren de aandelen van de migranten volgens leeftijd en nationaliteit? In figuur 24 worden de aandelen van de migranten bij de Belgische bevolking en de vreemdelingen vergeleken zonder onderscheid naar nationaliteit. Op vrijwel alle leeftijden zijn de aandelen van de migranten groter bij de vreemdelingen. De verschillen zijn het meest uitgesproken tussen 40 en 70 jaar, waar de migranten verhoudingsgewijs ten minste twee keer talrijker zijn bij de vreemdelingen. In de twee bevolkingsgroepen stellen wij, enerzijds, de overmobiliteit van de vrouwen tussen 15 en 25 jaar vast terwijl, ongeacht de modus van de verdeling, het relatieve aandeel van de vrouwelijke migranten, tot 55 jaar bij de Belgen en tot 65 jaar bij de vreemdelingen, kleiner wordt dan dat van de mannelijke migranten.

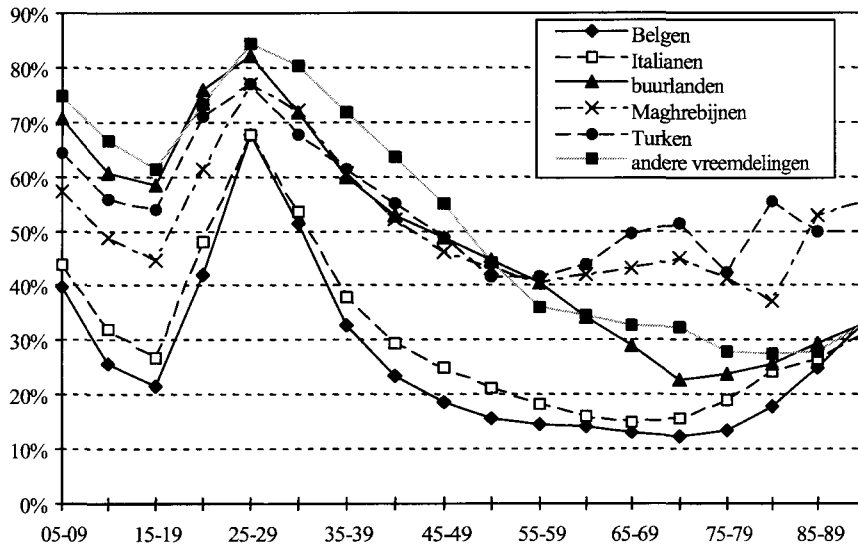
Laten wij nu de verschillende onderzochte nationaliteiten bekijken (figuur 28). Op elke leeftijd zijn de aandelen van de migranten bij de Belgen het kleinst. Hoewel we op alle leeftijden verhoudingsgewijs meer migranten bij de Italiaanse bevolkingsgroep dan bij de Belgische bevolkingsgroep vinden, zijn de verschillen betrekkelijk klein. De verschillen worden echter groot met de andere nationaliteiten, die zich over het algemeen korter geleden op het Belgische grondgebied hebben gevestigd. De verschillen zijn het grootst na 35 jaar en vóór 20 jaar. Hoewel het om kleine aantallen gaat, wijzen we ook op de grote aandelen van migranten van meer dan 60 jaar bij de Turkse en Maghrebijnse bevolkingsgroepen. Wij kunnen veronderstellen dat migratie, zowel van intragemeentelijke als internationale aard, inhoudt dat de gehele familie, in de brede zin van het woord, zich verplaatst.

Figuur 27. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de Belgische en vreemde bevolking

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 28. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens nationaliteit

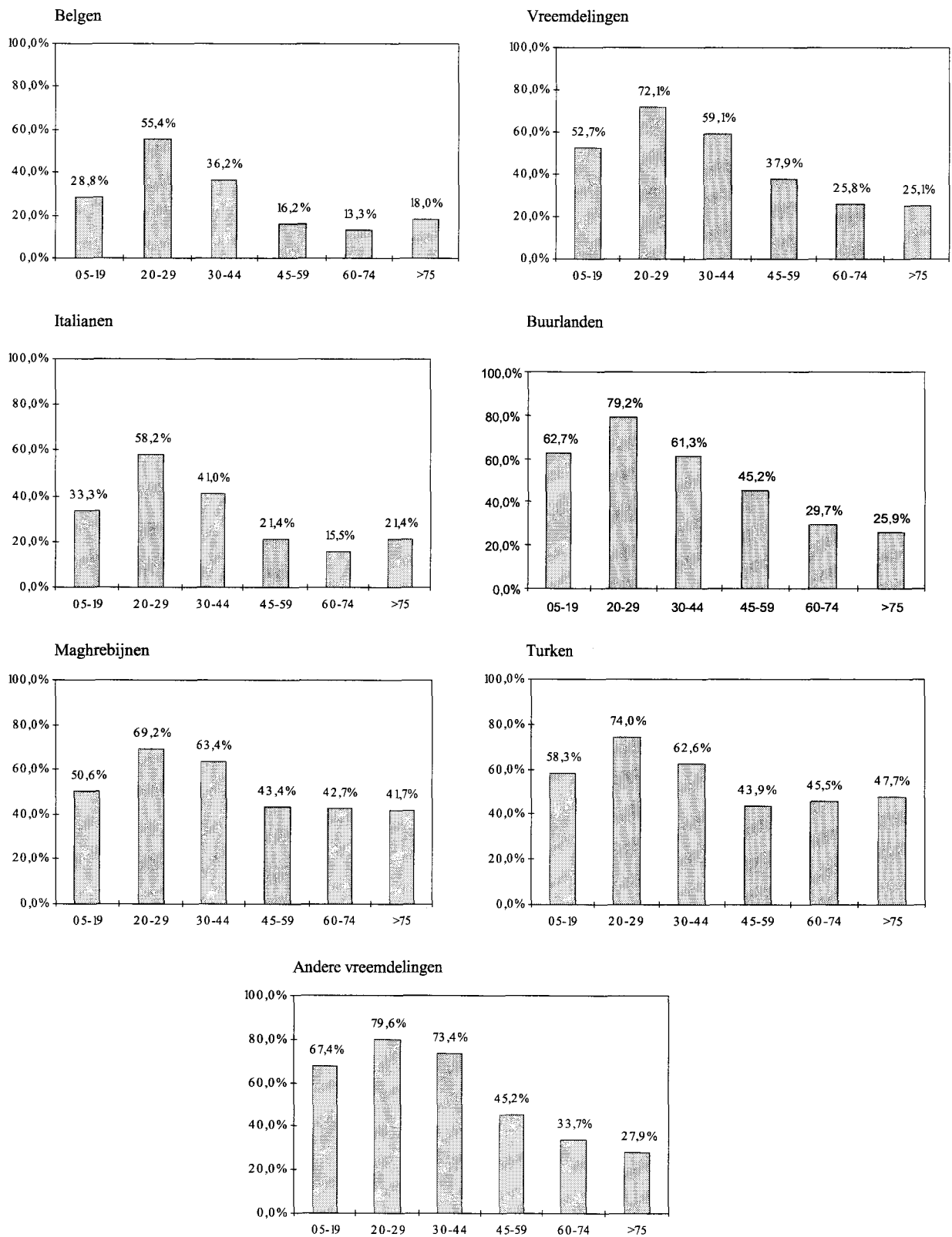
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 21. Aantal migranten per leeftijdsgroep en per nationaliteit

Leeftijdsgroepen	Belgen	Vreemdelingen	Italianen	Buurlanden	Maghrebijnen	Turken	Andere vreemdelingen	Totaal
05-19	473 989	108 864	15 681	19 168	29 805	18 579	25 631	582 853
20-29	753 106	122 687	24 186	31 309	18 929	12 392	35 871	875 793
30-44	728 701	133 435	25 735	36 285	19 438	10 029	41 948	862 136
45-59	251 451	50 766	8 447	18 401	7 581	3 380	12 957	302 217
60-74	176 472	20 127	4 725	7 802	1 528	611	5 461	196 599
≥75	114 520	5 238	1 452	2 493	91	52	1 150	119 758
Totaal	2 498 239	441 117	80 226	115 458	77 372	45 043	123 018	2 939 356

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 29. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en per nationaliteit

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.4.3. MOBILITEITSNIVEAU VOLGENS NATIONALITEIT EN GEWEST VAN VERBLIJF

Om de niveaus van mobiliteit volgens nationaliteiten en gewest van verblijf te vergelijken hebben wij een comparatieve index berekend volgens de hierboven ontwikkelde methode van indirecte standaardisering (cfr. 3.2.2). Tabel 22 presenteert die comparatieve indices. Wij stellen het volgende vast:

- de vreemde bevolkingsgroepen worden gekenmerkt door een niveau van mobiliteit dat 50% hoger ligt dan dat van de standaardbevolking (de totale bevolking van België), terwijl voor de Belgen de comparatieve index iets minder is dan 1. Laten we nu de verschillende nationaliteiten of groepen van nationaliteiten bekijken. De Belgen onderscheiden zich door het laagste niveau van mobiliteit, onmiddellijk gevolgd door de Italianen; bij de overige nationaliteiten stellen wij een duidelijke overmobiliteit vast; de onderhorigen van buurlanden komen eerst, onmiddellijk gevolgd door respectievelijk de groep van de "andere vreemdelingen", de Turken en de Maghrebijnen.

Tabel 22. Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde bevolking/verwachte bevolking) volgens nationaliteit

Nationaliteit	Geslacht	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Belgen	Mannen	0,925	1,283	0,851	0,994
	Vrouwen	0,961	1,276	0,887	1,027
	Totaal	0,943	1,279	0,869	1,011
Vreemdelingen	Mannen	1,506	1,698	1,637	1,276
	Vrouwen	1,523	1,691	1,659	1,290
	Totaal	1,514	1,695	1,647	1,282
Italianen	Mannen	1,095	1,546	1,174	1,002
	Vrouwen	1,038	1,483	1,085	0,947
	Totaal	1,070	1,517	1,138	0,978
Buurlanden	Mannen	1,664	1,904	1,688	1,500
	Vrouwen	1,769	1,885	1,850	1,610
	Totaal	1,713	1,894	1,758	1,553
Maghrebijnen	Mannen	1,570	1,571	1,609	1,518
	Vrouwen	1,485	1,502	1,511	1,394
	Totaal	1,531	1,538	1,563	1,464
Turken	Mannen	1,618	1,804	1,589	1,500
	Vrouwen	1,609	1,804	1,571	1,490
	Totaal	1,614	1,804	1,580	1,495
Andere vreemd.	Mannen	1,732	1,749	1,840	1,603
	Vrouwen	1,769	1,789	1,828	1,684
	Totaal	1,749	1,768	1,835	1,639
Totaal	Mannen	0,988	1,430	0,893	1,033
	Vrouwen	1,012	1,396	0,921	1,057
	Totaal	1,000	1,412	0,907	1,045
Variatiecoëfficiënt	Mannen	31,3%	14,3%	38,7%	24,7%
	Vrouwen	32,4%	15,7%	39,8%	26,5%
	Totaal	31,6%	14,9%	38,7%	25,2%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

- de Belgen zijn het meest mobiel in Brussel en hun niveau van mobiliteit is het kleinst in Vlaanderen. Ongeacht de nationaliteit is het niveau van mobiliteit van de vreemdelingen in Wallonië het kleinst terwijl, met uitzondering van de Italianen en de Turken, de verschillen in intensiteit van de mobiliteit bij de vreemdelingen in Brussel en Vlaanderen miniem zijn. Opmerkelijk is ook dat het niveau van mobiliteit van de Italianen in Wallonië iets lager ligt dan bij de Belgen.
- in het algemeen blijkt dat het geslacht geen echt doorslaggevende variabele is voor het niveau van de mobiliteit. De enige verschillen van betekenis hebben betrekking op de vreemdelingen uit buurlanden - de vrouwen zijn er mobieler dan de mannen - en de Maghrebijnen, bij wie wij een overmobiliteit van de mannen vaststellen.

Zoals uit de hoge waarde van de variatiecoëfficiënt blijkt, zijn de niveaus van mobiliteit volgens nationaliteit weinig homogeen (tabel 22). De variabiliteit is het grootst in Vlaanderen en het kleinst in Brussel. Wij stellen ook vast dat de variatiecoëfficiënt voor de vrouwen hoger ligt dan voor de mannen, maar dat de verschillen vrij klein zijn.

Door de comparatieve mobiliteitsindex voor elke nationaliteit met de gemiddelde gewestelijke index te vergelijken kunnen wij de variabiliteit van de mobiliteitsniveaus volgens nationaliteit in elk gewest verduidelijken (tabel 23). Rekening houdend met de weinig hoge aandelen van de vreemdelingen in Vlaanderen en Wallonië ligt het mobiliteitsniveau van de Belgen zeer dicht bij de gewestelijke standaard. In Brussel, waar het aantal vreemdelingen verhoudingsgewijs groter is, ligt het mobiliteitsniveau van de Belgen daarentegen 10% lager dan de gewestelijke standaard. In Vlaanderen is het mobiliteitsniveau van de vreemdelingen 82% hoger dan het gewestelijk gemiddelde, terwijl de overmobiliteit van de bevolkingsgroepen van vreemde nationaliteit in Brussel en Wallonië respectievelijk 20 en 23% bedraagt.

Tabel 23. Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde bevolking/ verwachte bevolking). Verschillen met het gewestelijk gemiddelde

Nationaliteit	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Belgen	0,943	0,906	0,958	0,967
Vreemdelingen	1,514	1,200	1,816	1,227
Italianen	1,070	1,074	1,255	0,936
Buurlanden	1,713	1,341	1,938	1,486
Maghrebijnen	1,531	1,089	1,723	1,401
Turken	1,614	1,278	1,742	1,431
Andere vreemdelingen	1,749	1,252	2,023	1,568
Totaal	1,000	1,000	1,000	1,000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.5. OPLEIDINGSNIVEAU VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN

Op basis van de vraag naar het laatst behaalde diploma kunnen wij de migranten karakteriseren volgens hun opleidingsniveau. Wij onderscheiden verschillende categorieën: mensen met een diploma lager onderwijs, lager middelbaar onderwijs, hoger middelbaar onderwijs, niet-universitair hoger onderwijs van het korte type en universitair en hoger onderwijs van het lange type. Tabel 24 presenteert de aantallen van de mensen van meer dan 18 jaar volgens opleidingsniveau.

Tabel 24. Aantallen van de bevolking van meer dan 18 jaar volgens geslacht en opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Mannen	Vrouwen	Totaal
Lager onderwijs en andere ¹	1483677	1909125	3392802
Lager middelbaar	621486	577108	1198594
Hoger middelbaar	806286	748750	1555036
Niet-universitair onderwijs van het korte type	278783	428267	707050
Universitair en hoger onderwijs van het lange type	258691	107896	366587
Totaal	3448923	3771146	7220069

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.5.1. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS OPLEIDINGSNIVEAU

Variëren de aandelen van de migranten volgens opleidingsniveau? In het algemeen kunnen we zeggen dat, hoe hoger het opleidingsniveau is, hoe groter het aandeel van de migranten is (tabel 25). Ze maken bijna 40% uit van de mensen met een universitaire of een hogere opleiding van het lange type en nauwelijks meer dan 25% van de mensen met een lagereschoolopleiding. Het aandeel van de migranten klimt tot 30% bij de mensen die ten minste een diploma van lager middelbaar onderwijs hebben behaald, en bedraagt 37% bij de mensen met een diploma van hoger secundair onderwijs of niet-universitair hoger onderwijs van het korte type.

Voor de laagste opleidingsniveaus - lager onderwijs en lager middelbaar onderwijs - zijn de aandelen van de migranten iets groter bij de mannen dan bij de vrouwen. Voor de andere opleidingsniveaus is het aandeel van de vrouwen groter. De verschillen zijn bijzonder groot bij de mensen met een universitair diploma of een diploma van het hoger onderwijs van het lange type; wij tellen 46% migranten bij de vrouwen en 36% bij de mannen met dat opleidingsniveau.

Voor alle opleidingsniveaus zijn de intragemeentelijke migranten verhoudingsgewijs het talrijkst, maar de verschillen zijn zeer groot. Voor de minder hoge opleidingsniveaus behoort meer dan 55% van de migranten tot die categorie. Ze vertegenwoordigen 54% van de mensen met een diploma hoger middelbaar onderwijs, 48% bij de volgende groep en nauwelijks 38% van de mensen met een universitaire opleiding of een hogere opleiding van het lange type. Bij de aandelen van de interarrondissementale en intergewestelijke migranten stellen wij vast dat, hoe hoger het opleidingsniveau is, hoe sterker de migranten verhoudingsgewijs in die categorieën vertegenwoordigd zijn. Het effect van de afstand zou met andere woorden omgekeerd evenredig zijn met het opleidingsniveau. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe minder de mensen aarzelen om over grotere afstanden te migreren.

¹ In de categorie "lager onderwijs en andere" zijn de mensen opgenomen die in het buitenland een diploma hebben behaald waarover wij geen enkele informatie hebben, en ook de mensen voor wie die variabele onbepaald is.

Tabel 25. Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant			
								Mannen	Vrouwen	Totaal	
Lager onderwijs en andere	Sedentairen Migranten	1087556	1433228	2520784	73,3%	75,1%	74,3%	-	-	-	
	Intrageeëntelijk	217523	265056	482579	14,7%	13,9%	14,2%	54,9%	55,7%	55,3%	
	Intergemeentelijk	75273	91155	166428	5,1%	4,8%	4,9%	19,0%	19,2%	19,1%	
	Interarrondissementeel	39755	49172	88927	2,7%	2,6%	2,6%	10,0%	10,3%	10,2%	
	Intergemeentelijk	20751	25463	46214	1,4%	1,3%	1,4%	5,2%	5,4%	5,3%	
	Internationaal	42819	45051	87870	2,9%	2,4%	2,6%	10,8%	9,5%	10,1%	
	Totaal	396121	475897	872018	26,7%	24,9%	25,7%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Totaal	1483677	1909125	3392802	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
	Lager Middelbaar	Sedentairen Migranten	427250	409978	837228	68,7%	71,0%	69,9%	-	-	-
		Intrageeëntelijk	111284	94150	205434	17,9%	16,3%	17,1%	57,3%	56,3%	56,8%
Intergemeentelijk		45778	39035	84813	7,4%	6,8%	7,1%	23,6%	23,4%	23,5%	
Interarrondissementeel		25354	22080	47434	4,1%	3,8%	4,0%	13,1%	13,2%	13,1%	
Intergemeentelijk		9705	9826	19531	1,6%	1,7%	1,6%	5,0%	5,9%	5,4%	
Internationaal		2115	2039	4154	0,3%	0,4%	0,3%	1,1%	1,2%	1,1%	
Totaal		194236	167130	361366	31,3%	29,0%	30,1%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal		621486	577108	1198594	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	
Hoger Middelbaar		Sedentairen Migranten	527143	458945	986088	65,4%	61,3%	63,4%	-	-	-
		Intrageeëntelijk	149911	155117	305028	18,6%	20,7%	19,6%	53,7%	53,5%	53,6%
	Intergemeentelijk	69006	72571	141577	8,6%	9,7%	9,1%	24,7%	25,0%	24,9%	
	Interarrondissementeel	40536	41480	82016	5,0%	5,5%	5,3%	14,5%	14,3%	14,4%	
	Intergemeentelijk	16136	17316	33452	2,0%	2,3%	2,2%	5,8%	6,0%	5,9%	
	Internationaal	3321	6875	10196	0,4%	0,4%	0,4%	1,3%	1,1%	1,2%	
	Totaal	279143	289805	568948	34,6%	38,7%	36,6%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Totaal	806286	748750	1555036	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-	

Tabel 25 (vervolg). Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens opleidingsniveau

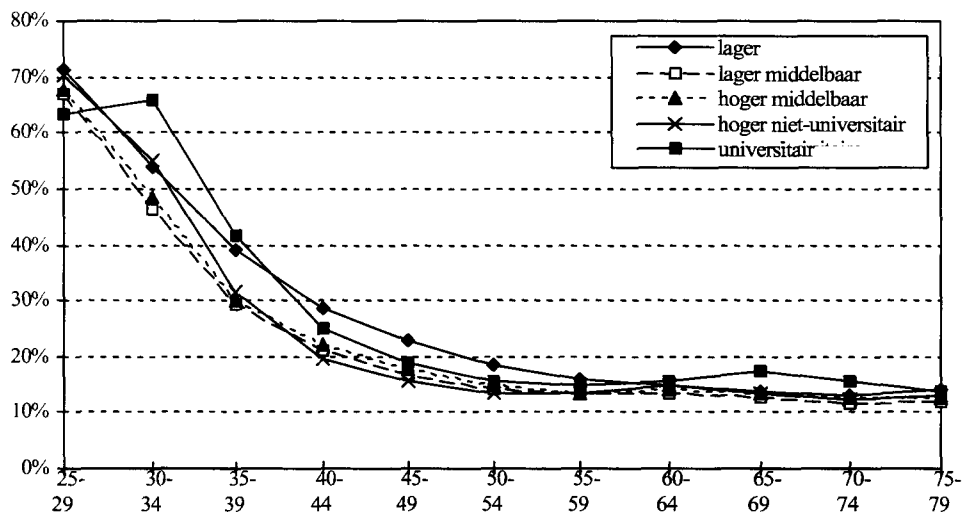
Opleidingsniveau	Bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Hoger Niet-universitair	Sedentairen	182915	263733	446648	65,6%	61,6%	63,2%	-	-	-
	Migranten									
	Intragemeentelijk	45698	78140	123838	16,4%	18,2%	17,5%	47,7%	47,5%	47,6%
	Intergemeentelijk	24821	41887	66708	8,9%	9,8%	9,4%	25,9%	25,5%	25,6%
	Interarrondissementeel	16734	29080	45814	6,0%	6,8%	6,5%	17,5%	17,7%	17,6%
	Intergwestelijk	7270	13227	20497	2,6%	3,1%	2,9%	7,6%	8,0%	7,9%
	Internationaal	1345	2200	3545	0,5%	0,5%	0,5%	1,4%	1,3%	1,4%
	Totaal	95868	164534	260402	34,4%	38,4%	36,8%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	278783	428267	707050	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
	Universitair hoger onderwijs van het lange type	Sedentairen	164765	58294	223059	63,7%	54,0%	60,8%	-	-
Migranten										
Intragemeentelijk		36301	17851	54152	14,0%	16,5%	14,8%	38,6%	36,0%	37,7%
Intergemeentelijk		22954	12535	35489	8,9%	11,6%	9,7%	24,4%	25,3%	24,7%
Interarrondissementeel		20094	10829	30923	7,8%	10,0%	8,4%	21,8%	21,5%	21,5%
Intergwestelijk		11234	7244	18478	4,3%	6,7%	5,0%	12,0%	14,6%	12,9%
Internationaal		3343	1143	4486	1,3%	1,1%	1,2%	3,6%	2,3%	3,1%
Totaal		93926	49602	143528	36,3%	46,0%	39,2%	100,0%	100,0%	100,0%
Totaal		258691	107896	366587	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Totaal		Sedentairen	2389629	2624178	5013807	69,3%	69,6%	69,4%	-	-
	Migranten									
	Intragemeentelijk	560717	610314	1171031	16,3%	16,2%	16,2%	52,9%	53,2%	53,1%
	Intergemeentelijk	237832	257183	495015	6,9%	6,8%	6,9%	22,5%	22,4%	22,4%
	Interarrondissementeel	142473	152641	295114	4,1%	4,0%	4,1%	13,4%	13,3%	13,4%
	Intergwestelijk	65096	73076	138172	1,9%	1,9%	1,9%	6,1%	6,4%	6,3%
	Internationaal	53176	53754	106930	1,5%	1,4%	1,5%	5,0%	4,7%	4,8%
	Totaal	1059294	1146968	2206262	30,7%	30,4%	30,6%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	3448923	3771146	7220069	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.5.2. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS LEEFTIJD, GESLACHT EN OPLEIDINGSNIVEAU

Figuur 30 geeft de aandelen van de migranten per leeftijdsgroep volgens opleidingsniveau weer. Het verloop van de curven is ongeveer dezelfde en alles bij elkaar genomen zijn de verschillen kleiner dan de analyse van de totale aandelen van de migranten volgens opleidingsniveau liet vermoeden. Toch stellen wij een overmobiliteit vast van de mensen met een universitair opleidingsniveau tussen 30 en 40 jaar en tussen 60 en 75 jaar. De aandelen van de migranten zijn ook hoog tussen 25 en 60 jaar voor de mensen met een lagereschoolopleiding.

Figuur 30. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau

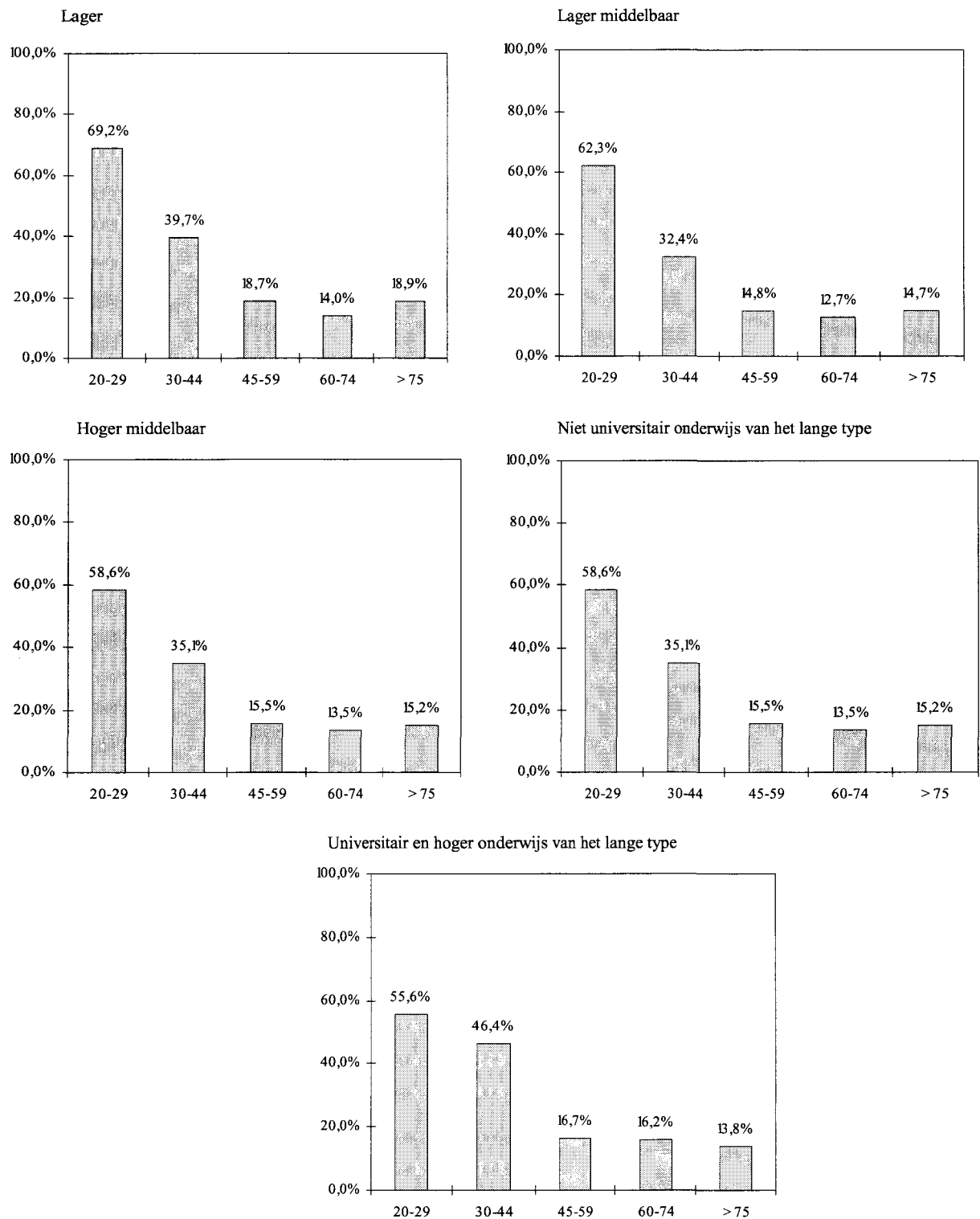
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 26. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau

Leeftijdsgroep	Lager	Lager middelbaar	Hoger middelbaar	Hoger niet-universitair	Universitair en hoger onderwijs van het lange type	Totaal
18-29	185941	147586	302879	122301	49000	807707
30-44	280518	140455	198609	108526	75713	803821
45-59	164655	42983	42665	19124	11778	281205
60-74	138206	22547	19667	7735	5661	193816
≥ 75	102698	7795	5128	2716	1376	119713
Totaal	872018	361366	568948	260402	143528	2206262

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 31. Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau

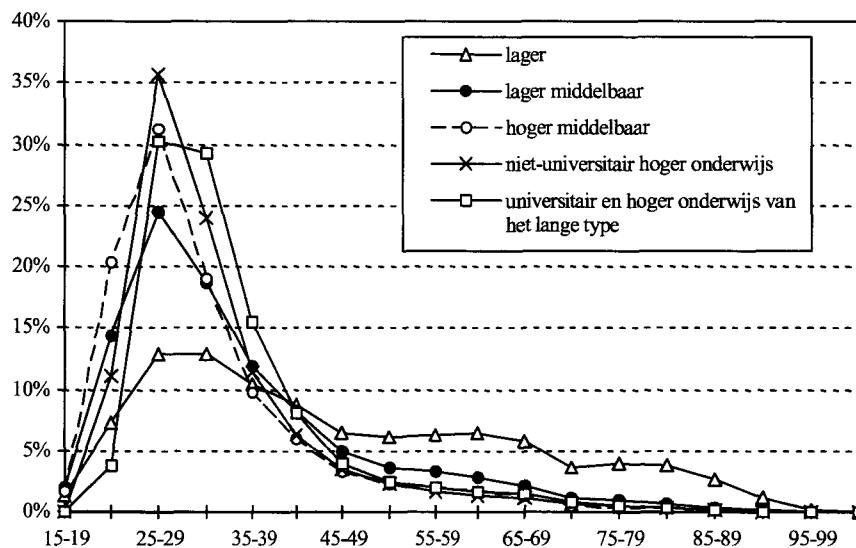

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.5.3. MOBILITEITSNIVEAU VOLGENS OPLEIDINGSNIVEAU, GESLACHT EN GEWEST VAN VERBLIJF

De leeftijdsstructuren van de bevolking volgens opleidingsniveau zijn erg verschillend (figuur 32). Gezien de gemaakte vorderingen op het gebied van onderwijs is de bevolking met alleen maar een diploma lager onderwijs per definitie bejaard. Als wij de bevolking van meer dan 25 jaar bekijken, bedraagt de gemiddelde leeftijd van de mensen met dat opleidingsniveau 45,6 jaar, van de mensen met een diploma van middelbaar onderwijs 27,9 jaar en van de mensen met een universitaire opleiding of een hogere opleiding van het lange type bijna 35 jaar. Wij moeten dus eens te meer de methode van de indirecte standaardisering toepassen om de intensiteit van de mobiliteit volgens opleidingsniveau te kunnen vergelijken. Tabel 27 geeft de comparatieve mobiliteitsindices volgens opleidingsniveau, geslacht en gewest van verblijf weer. Wij stellen het volgende vast:

Figuur 32. De leeftijdsstructuur van de migranten volgens opleidingsniveau

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

- de meest mobiele mensen zijn die met alleen maar een diploma van lager onderwijs, gevolgd door de mensen met een universitaire opleiding of een hogere opleiding van het lange type. Die conclusie staat haaks op de conclusie uit de analyse van tabel 25, waar blijkt dat bij de bevolkingsgroep met een lagereschoolopleiding de aandelen van de migranten het kleinst waren. Die contradictie is uitsluitend toe te schrijven aan het effect van de leeftijdsstructuur op die specifieke bevolkingsgroep. Zoals gezegd, gaat het om een bejaarde bevolkingsgroep waarin de jonge volwassenen van 20 tot 30 jaar ondervertegenwoordigd zijn in de leeftijdsgroep waarvan de mobiliteit het grootst is, en waarin de mensen van meer dan 50 jaar oververtegenwoordigd zijn in de leeftijdsgroep waarvan de mobiliteit het kleinst is. Rekening houdend met die bijzonderheden tellen wij relatief weinig migranten bij de totale bevolking met een lagereschoolopleiding. Als we met dat effect van de structuur geen rekening houden, blijkt die bevolkingsgroep samen met die van de hoogst opgeleide mensen, het meest mobiel te zijn. Omgekeerd is de meest sedentaire groep die van de mensen met een diploma van hoger middelbaar onderwijs.
- voor elk opleidingsniveau, maar vooral voor de mensen met alleen maar een lager-onderwijsdiploma, onderscheidt Brussel zich door een duidelijke overmobiliteit van de andere twee gewesten. Ongeacht het opleidingsniveau is de bevolking in Vlaanderen het meest sedentair.
- bij de mensen met een diploma van lager of middelbaar onderwijs zijn de mannen iets mobieler dan de vrouwen, terwijl bij de hogere opleidingsniveaus de vrouwen iets mobieler zijn.

Tabel 27. Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde bevolking van meer dan 25 jaar/verwachte bevolking van meer dan 25 jaar) volgens opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Geslacht	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Lager en andere	Mannen	1,069	1,630	0,948	1,113
	Vrouwen	1,031	1,483	0,918	1,093
	Totaal	1,048	1,547	0,931	1,102
Lager middelbaar	Mannen	0,899	1,191	0,838	0,949
	Vrouwen	0,862	1,156	0,785	0,907
	Totaal	0,882	1,173	0,815	0,929
Hoger middelbaar	Mannen	0,931	1,179	0,894	0,957
	Vrouwen	0,913	1,162	0,870	0,942
	Totaal	0,922	1,170	0,882	0,950
Niet-universitair hoger onderwijs van het korte type	Mannen	0,940	1,182	0,907	0,946
	Vrouwen	0,966	1,169	0,940	0,955
	Totaal	0,956	1,173	0,927	0,952
Universitair en hoger onderwijs van het lange type	Mannen	1,042	1,250	1,002	1,031
	Vrouwen	1,073	1,231	1,039	1,039
	Totaal	1,026	1,242	1,013	1,033
Totaal	Mannen	0,988	1,430	0,893	1,033
	Vrouwen	1,012	1,396	0,921	1,057
	Totaal	1,000	1,412	0,907	1,045
Variatiecoëfficiënt	Mannen	7,5%	13,6%	6,9%	7,0%
	Vrouwen	8,5%	10,0%	10,1%	7,2%
	Totaal	7,0%	11,5%	8,0%	7,0%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

De variabiliteit van de niveaus van mobiliteit volgens opleidingsniveau is vrij gering in vergelijking met de overige al bestudeerde variabelen (burgerlijke staat en nationaliteit). De variatiecoëfficiënt bedraagt 12% in Brussel, 8% in Vlaanderen en 7% in Wallonië. Wij vergelijken nu de mobiliteitsindices volgens opleidingsniveau met de gewestelijke gemiddelden (tabel 28). In Brussel en in Wallonië vertonen alle opleidingsniveaus, met uitzondering van de bevolkingsgroep met alleen maar een diploma van lager onderwijs, een ondermobiliteit tegenover de gewestelijke gemiddelden. In Vlaanderen is de hoogste mobiliteitsindex die van de bevolkingsgroep met een universitaire opleiding of een hogere opleiding van het lange type. De mobiliteit van die groep ligt bijna 12% hoger dan de gewestelijke standaard. In Wallonië daarentegen ligt het mobiliteitsniveau van die bevolkingsgroep iets lager dan het gewestelijke niveau (- 1%), terwijl het verschil duidelijker is in Brussel (- 12%). Tegenover de gewestelijke standaarden wordt ook de bevolkingsgroep met een hogere opleiding van het korte type gekenmerkt door een lichte overmobiliteit in Vlaanderen en een duidelijke ondermobiliteit in Brussel en Wallonië.

Tabel 28. Verschillen met het gewestelijk gemiddelde

Opleidingsniveau	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Lager en andere	1,048	1,096	1,026	1,055
Lager middelbaar	0,882	0,831	0,899	0,889
Hoger middelbaar	0,922	0,829	0,972	0,909
Niet-universitair van het korte type	0,956	0,831	1,022	0,911
Universitair en hoger onderwijs van het lange type	1,026	0,880	1,117	0,989
Totaal	1,000	1,000	1,000	1,000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.6. ACTIVITEITSSTATUS VAN DE MIGRANTEN

Deze analyse steunt op een verdeling van de bevolking volgens de volgende types activiteitsstatus:

- de mensen die nooit een beroep hebben uitgeoefend en geen werk zoeken. De vrouwen vertegenwoordigen 97% van de bevolkingsgroep met die activiteitsstatus. Een groot deel van hen zijn waarschijnlijk huisvrouwen, hoewel het antwoord op de vraag naar de activiteitsstatus bij de laatste volkstelling een speciaal vakje omvat voor de mensen die "voor hun eigen huishouden zorgen".
- de mensen die een eerste baan zoeken. Die categorie omvat 86% van de jonge volwassenen van 18 tot 30 jaar.
- de mensen die een beroep uitoefenen.
- de mensen die hun baan hebben verloren en een nieuwe baan zoeken.
- de mensen die zijn opgehouden met werken en geen nieuwe baan zoeken. Wij vinden in die categorie 68% van de mensen van meer dan 60 jaar terug.

Wij houden dus geen rekening met de kinderen die nog niet naar school gaan, de scholieren, studenten, renteniers, gehandicapten en mensen tijdens hun leger- of burgerdienst. Tabel 29 geeft de aantallen mensen volgens activiteitsstatus weer.

Tabel 29. Aantallen van de bevolking volgens geslacht en activiteitsstatus

Activiteitsstatus	Mannen	Vrouwen	Totaal
Heeft nooit gewerkt en zoekt geen baan	16717	491546	508263
Zoekt een eerste baan	28866	49346	78212
Oefent een beroep uit	2197407	1454295	3651702
Heeft zijn baan verloren en zoekt een baan	150371	258028	408399
Is opgehouden met werken	952956	1345808	2298764
Totaal	3346317	3599023	6945340

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.6.1. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS ACTIVITEITSSTATUS.

De aandelen van de migranten variëren sterk volgens hun activiteitsstatus (tabel 30). De migranten vormen de meerderheid (53%) bij de jonge volwassenen die een eerste baan zoeken. Wij tellen ook bijna 50% migranten bij de mensen die hun baan hebben verloren en een nieuwe baan zoeken. De migranten zijn verhoudingsgewijs minder sterk vertegenwoordigd bij de mensen die een beroep uitoefenen (38%), die nooit hebben gewerkt (21%) en die zijn opgehouden met werken (17%). Kortom, een instabiele beroepssituatie zou a priori tot overmobiliteit leiden. Die overmobiliteit moet evenwel worden bevestigd door gebruikmaking van de methode van indirecte standaardisering, omdat de leeftijdsstructuren volgens de verschillende types activiteitsstatus, zoals we later zullen zien, verre van homogeen zijn.

Bij sommige types activiteitsstatus zijn de verschillen tussen de twee geslachten groot. Dat is onder meer het geval bij de mensen die een eerste baan zoeken, waar wij 43% migranten bij de mannen en 58% bij de vrouwen vinden. De vrouwelijke migranten zijn verhoudingsgewijs ook talrijker bij de mensen die een beroep uitoefenen en bij hen die zijn opgehouden met werken. Ten slotte zijn de relatieve aandelen van de migranten volgens geslacht ongeveer even groot bij de werklozen die een nieuwe baan zoeken.

De intragemeentelijke migranten vertegenwoordigen ten minste 50 % van alle migranten voor elke activiteitsstatus. Anderzijds zijn de internationale migranten verhoudingsgewijs 2 à 3 keer talrijker bij de mensen die nooit hebben gewerkt en bij de mensen die een eerste baan zoeken, dan bij de mensen met een andere activiteitsstatus. Zijn de mensen van vreemde nationaliteit, bij wie wij eveneens hogere aandelen internationale migranten tellen, in die twee categorieën oververtegenwoordigd? Alleen door de nationaliteit en de activiteitsstatus samen te onderzoeken kunnen wij dat nagaan. Ten slotte stellen wij vast dat de groep van mensen die zijn opgehouden met werken, gekenmerkt wordt door grotere aandelen intragemeentelijke en intergemeentelijke migranten. Het gaat wellicht om mobiliteit in verband met pensioen, over een korte afstand, om de grootte van de woning op het ogenblik van de pensionering aan te passen, of voor het genoeg, over een grotere afstand, namelijk naar de kust of naar de Ardennen.

Tabel 30. Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens activiteitsstatus

Activiteitsstatus	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Heeft nooit gewerkt en zoekt geen baan	Sedentairen	11086	392021	403107	66,3%	79,8%	79,3%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	2577	54366	56943	15,4%	11,1%	11,2%	45,8%	54,6%	54,2%
	Intergeenteeljk	938	17157	18095	5,6%	3,5%	3,6%	16,7%	17,2%	17,2%
	Interarrondissemteel	710	10998	11708	4,2%	2,2%	2,3%	12,6%	11,1%	11,1%
Intergevesteljk	373	4559	4932	2,2%	0,9%	1,0%	6,6%	4,6%	4,7%	
Internationaal	1033	12445	13478	6,2%	2,5%	2,7%	18,3%	12,5%	12,8%	
Totaal		5631	99525	105156	33,7%	20,2%	20,7%	100,0%	100,0%	100,0%
		16717	491546	508263	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Zoekt een eerste baan	Sedentairen	16371	20708	37079	56,7%	42,0%	47,4%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	5937	14593	20530	20,6%	29,6%	26,2%	47,5%	51,0%	49,9%
	Intergeenteeljk	2333	6127	8460	8,1%	12,4%	10,8%	18,7%	21,4%	20,6%
	Interarrondissemteel	1283	4186	5469	4,4%	8,5%	7,0%	10,3%	14,6%	13,3%
Intergevesteljk	669	1197	1866	2,3%	2,4%	2,4%	5,4%	4,2%	4,5%	
Internationaal	2273	2535	4808	7,9%	5,1%	6,1%	18,2%	8,9%	11,7%	
Totaal		12495	28638	41133	43,3%	58,0%	52,6%	100,0%	100,0%	100,0%
		28866	49346	78212	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Oefent een beroep uit	Sedentairen	1400833	858409	2259242	63,7%	59,0%	61,9%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	412716	306139	718855	18,8%	21,1%	19,7%	51,8%	51,4%	51,6%
	Intergeenteeljk	188209	147443	335652	8,6%	10,1%	9,2%	23,6%	24,7%	24,1%
	Interarrondissemteel	111297	84593	195890	5,1%	5,8%	5,4%	14,0%	14,2%	14,1%
Intergevesteljk	47619	40273	87892	2,2%	2,8%	2,4%	6,0%	6,8%	6,3%	
Internationaal	36733	17438	54171	1,7%	1,2%	1,5%	4,6%	2,9%	3,9%	
Totaal		796574	595886	1392460	36,3%	41,0%	38,1%	100,0%	100,0%	100,0%
		2197407	1454295	3651702	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Tabel 30 (vervolg). Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens activiteitsstatus

Activiteitsstatus	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Heeft zijn baan verloren en zoekt een baan	Sedentairen	77411	130423	207834	51,5%	50,5%	50,9%	-	-	-
	Migranten	40905	67165	108070	27,2%	26,0%	26,5%	56,1%	52,6%	53,9%
	Intrageemeentelijk	14689	29646	44335	9,8%	11,5%	10,9%	20,1%	23,2%	22,1%
	Intergemeentelijk	8188	18529	26717	5,4%	7,2%	6,5%	11,2%	14,5%	13,3%
	Interarrondissementeel	4106	7250	11356	2,7%	2,8%	2,8%	5,6%	5,7%	5,7%
Intergemeentelijk	5072	5015	10087	3,4%	1,9%	2,5%	7,0%	3,9%	5,0%	
Internationaal	72960	127605	200565	48,5%	49,5%	49,1%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal		150371	258028	408399	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Is opgehouden met werken	Sedentairen	810268	1097299	1907567	85,0%	81,5%	83,0%	-	-	-
	Migranten	83022	143536	226558	8,7%	10,7%	9,9%	58,2%	57,8%	57,9%
	Intrageemeentelijk	25548	47102	72650	2,7%	3,5%	3,2%	17,9%	19,0%	18,6%
	Intergemeentelijk	17324	29074	46398	1,8%	2,2%	2,0%	12,1%	11,7%	11,9%
	Interarrondissementeel	10431	17133	27564	1,1%	1,3%	1,2%	7,3%	6,9%	7,0%
Intergemeentelijk	6363	11664	18027	0,7%	0,9%	0,8%	4,5%	4,7%	4,6%	
Internationaal	142688	248509	391197	15,0%	18,5%	17,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal		952956	1345808	2298764	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Totaal	Sedentairen	2315969	2498860	4814829	69,2%	69,4%	69,3%	-	-	-
	Migranten	545157	585799	1130956	16,3%	16,3%	16,3%	52,9%	53,2%	53,1%
	Intrageemeentelijk	231717	247475	479192	6,9%	6,9%	6,9%	22,5%	22,5%	22,5%
	Intergemeentelijk	138802	147380	286182	4,1%	4,1%	4,1%	13,5%	13,4%	13,4%
	Interarrondissementeel	63198	70412	133610	1,9%	2,0%	1,9%	6,1%	6,4%	6,3%
Intergemeentelijk	51474	49097	100571	1,5%	1,4%	1,4%	5,0%	4,5%	4,7%	
Internationaal	1030348	1100163	2130511	30,8%	30,6%	30,7%	100,0%	100,0%	100,0%	
Totaal		3346317	3599023	6945340	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.6.2. MOBILITEITSNIVEAU VOLGENS ACTIVITEITSSTATUS, GESLACHT EN GEWEST VAN VEBLIJF

De leeftijdstructuur van de bevolkingsgroepen, gerangschikt volgens activiteitsstatus, is zeer verschillend. Als wij alleen kijken naar de mensen van meer dan 20 jaar, bedraagt de gemiddelde leeftijd van hen die een eerste baan zoeken 22,2 jaar, van de werklozen 33,4 jaar, van de mensen die een beroep uitoefenen 32,7 jaar en van de mensen die zijn opgehouden met werken 64,7 jaar. Wij moeten dus overgaan tot een indirecte standaardisering om de intensiteit van de mobiliteit volgens de activiteitsstatus te kunnen vergelijken. De resultaten van die analyse worden gepresenteerd in tabel 32. Wij stellen het volgende vast:

Tabel 31. *Comparatieve mobiliteitsindices (vastgestelde populatie/verwachte populatie) volgens activiteitsstatus*

Activiteitsstatus	Geslacht	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Heeft nooit gewerkt en zoekt geen baan	Mannen	1,635	1,396	2,346	1,032
	Vrouwen	0,886	1,381	0,766	0,943
	Totaal	0,922	1,382	0,829	0,948
Zoekt een eerste baan	Mannen	0,951	1,199	0,781	0,970
	Vrouwen	1,242	1,378	1,059	1,303
	Totaal	1,136	1,294	0,959	1,188
Oefent een beroep uit	Mannen	0,962	1,337	0,906	0,986
	Vrouwen	0,995	1,287	0,955	0,990
	Totaal	0,976	1,314	0,926	0,988
Heeft zijn baan verloren en zoekt een nieuwe baan	Mannen	1,363	1,635	1,266	1,364
	Vrouwen	1,196	1,500	1,100	1,257
	Totaal	1,252	1,560	1,147	1,296
Is opgehouden met werken	Mannen	0,962	1,418	0,857	1,027
	Vrouwen	1,027	1,357	0,933	1,100
	Totaal	1,002	1,379	0,905	1,071
Totaal	Mannen	0,988	1,430	0,893	1,033
	Vrouwen	1,012	1,396	0,921	1,057
	Totaal	1,000	1,412	0,907	1,045
Variatiecoëfficiënt	Mannen	31,5%	11,1%	72,8%	15,8%
	Vrouwen	14,6%	5,5%	14,1%	15,0%
	Totaal	13,4%	7,4%	13,1%	13,8%
Variatiecoëfficiënt met uitzondering van de categorie "heeft nooit gewerkt en zoekt geen baan"	Mannen	20,5%	12,8%	24,1%	18,0%
	Vrouwen	12,1%	6,4%	8,7%	13,6%
	Totaal	12,8%	8,6%	12,2%	12,9%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

- werkzoekenden zijn mobieler dan de mensen met een andere activiteitsstatus. De bevolkingsgroep die is gestopt met werken, heeft een comparatieve mobiliteitsindex van iets meer dan 1, terwijl de mensen die nooit hebben gewerkt en zij die een beroep uitoefenen, het meest sedentair zijn. Die analyse bevestigt dat een onzekere beroepssituatie een positief effect op de intensiteit van de mobiliteit heeft.
- wij vinden dezelfde tendensen in Vlaanderen en Wallonië, terwijl in Brussel de minst mobiele

mensen de jongeren zijn die een eerste baan zoeken. Hoe het ook zij, voor elke activiteitsstatus liggen de mobiliteitsindices in Brussel het hoogst en in Vlaanderen het laagst.

- Als we geen rekening houden met de groep van mensen die nooit een beroep hebben uitgeoefend en waarin wij een overweldigende meerderheid van vrouwen vinden, zijn de mannen alleen bij de werklozen mobieler dan de vrouwen. Dat is het geval in Vlaanderen en in Wallonië, terwijl wij in Brussel in het algemeen een overmobiliteit van de mannen vaststellen.

Over het algemeen is de variabiliteit van de mobiliteitsniveaus volgens de activiteitsstatus vrij klein. In Brussel is de variatiecoëfficiënt het laagst, terwijl die in Vlaanderen en Wallonië ongeveer dezelfde waarde heeft. Als we geen rekening houden met de groep van mensen die nooit hebben gewerkt en geen baan zoeken en waarin de mannen zeer weinig talrijk zijn, is de heterogeniteit van de mobiliteitsniveaus aanzienlijk groter bij de mannen dan bij de vrouwen.

Uit de vergelijking van de mobiliteitsniveaus met de gewestelijke gemiddelden blijkt een duidelijke overmobiliteit bij de mensen die hun baan hebben verloren en een nieuwe baan zoeken (tabel 32). Die overmobiliteit bedraagt meer dan 10% in Brussel en ligt in de buurt van 25% in Vlaanderen en in Wallonië. Deze overmobiliteit kenmerkt ook de jongeren die een eerste baan zoeken in Wallonië (+14%) en in mindere mate in Vlaanderen (+6%). In Brussel ligt hun mobiliteitsniveau daarentegen meer dan 8% lager dan het gewestelijke gemiddelde. In Brussel en Wallonië ligt het mobiliteitsniveau van de mensen die een beroep uitoefenen, lager dan de gewestelijke standaard, wat in Vlaanderen niet het geval is.

Tabel 32. Verschillen met het gewestelijke gemiddelde

Activiteitsstatus	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Heeft nooit gewerkt en zoekt geen baan	0,922	0,979	0,914	0,907
Zoekt een eerste baan	1,136	0,916	1,057	1,137
Oefent een beroep uit	0,976	0,931	1,021	0,945
Heeft zijn werk verloren en zoekt een nieuwe baan	1,252	1,105	1,265	1,240
Is opgehouden met werken	1,002	0,977	0,998	1,025
Totaal	1,000	1,000	1,000	1,000

3.7. BEROEP VAN SEDENTAIREN EN MIGRANTEN

De verdeling van de bevolking volgens beroep heeft in een eerste fase te maken met een selectie van de actieve bevolking. Meer bepaald hebben wij tussen de verschillende types activiteitsstatus alleen de personen geselecteerd die een eerste baan zoeken, die een beroep uitoefenen en die hun baan hebben verloren en een andere baan zoeken. Vervolgens werd de geselecteerde bevolking verdeeld in verschillende beroepsgroepen volgens de "Code van beroepen", die het Nationaal Instituut voor de Statistiek na de volkstelling van 1991 heeft gepubliceerd. Toch hebben wij enkele aanpassingen gedaan. Wij beschouwen de volgende groepen:

- *ambachtslieden en arbeiders*. Het gaat om alle beroepen onder de codes 7 en 8 van de Code van beroepen. Wij vinden daarin bijvoorbeeld bouwvakkers, werknemers in de levensmiddelenindustrie, mijnwerkers, loodgieters, elektriciens, dokwerkers...
- *handelaars*. In die groep vinden we de beroepen onder code 3 van de Code van beroepen. Het gaat om groot- en kleinhandelaren, hotelhouders, restaurant- en caféhouders, verzekeringsagenten, handelsvertegenwoordigers, verkopers in winkels...
- *kantoorpersoneel*. Die groep vinden wij onder code 2 van de Code van beroepen. Wij vinden daarin boekhoud-, secretariaats-, loket- en overheidspersoneel...
- *de mensen die in de primaire sector werken*. Die beroepen zijn opgenomen onder code 4 van de Code van beroepen. Landbouwers, vissers, houthakkers en veehouders behoren tot deze beroepsgroep.
- *de mensen die in de dienstensector werken of een beroep op het gebied van sport of kunst uitoefenen*. Het gaat om alle beroepen onder code 9 en in subrubriek 07 van de Code van beroepen. Het gaat meer bepaald om kunstenaars, schrijvers en journalisten (code 07), huishoudelijk personeel, personeel in de horecasector, brandweerlieden, politiemensen, atleten...
- *de zogenaamde "hogere beroepen"*. Wij vinden in deze categorie alle beroepen onder code 1 van de Code van beroepen. Het gaat om bedrijfsleiders, directeurs en leidinggevend personeel van de particuliere sector en de overheidsdiensten. Wij hebben daar ook de wetenschappelijke en vrije beroepen van code 0 aan toegevoegd, met uitzondering van de artsen en het verpleegkundig kader (code 03) en van het onderwijspersoneel (code 04).
- *de technici*. Het gaat om de artsen en het verpleegkundig kader (code 03), het onderwijspersoneel (code 04) en alle beroepen onder code 5 van de Code van beroepen. Daaronder vinden wij bijvoorbeeld de apothekersassistenten, niet-gediplomeerd verzorgend personeel, kinesitherapeuten, diëtisten, computertechnici...
- *de beroepen op het gebied van vervoer en communicatie*. In die groep vinden we alle beroepen onder code 6 van de Code van beroepen. Het gaat bijvoorbeeld om matrozen, piloten, stationschefs, treinbestuurders, autobusbestuurders, telefonisten, postbodes...

Wij houden geen rekening met de groep "onbekende beroepen" (bijna 700.000 gevallen) of met de "andere beroepen" (bijna 200.000 gevallen). Tabel 33 geeft de aantallen van de bevolking volgens beroep weer.

3.7.1. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS BEROEP

Het is vrij logisch dat wij bij de mensen die in de primaire sector werken, de kleinste aandelen van migranten vinden (18%). In de beroepsgroepen is het relatieve aandeel van de migranten aanzienlijk groter, maar de verschillen zijn vrij klein (tabel 34). Wij tellen 37% migranten bij de mensen die een "hogere" beroep uitoefenen en 38% migranten bij de ambachtlieden en arbeiders. De aandelen van de migranten zijn het grootst bij de handelaars (41%) en bij de mensen die als beroep een sport of kunst beoefenen (42%).

Bij het kantoorpersoneel, de "hogere" beroepen en de technici vertonen de aandelen van de migranten

grote verschillen volgens geslacht. In de meeste beroepsgroepen zijn de migranten verhoudingsgewijs talrijker bij de vrouwen dan bij de mannen.

Tabel 33. De aandelen van de bevolking volgens geslacht en beroep

Beroepen	Mannen	Vrouwen	Totaal
Ambachtslieden en arbeiders	761818	160589	922407
Handelaars	169201	168978	338179
Kantoorpersoneel	234601	346183	580784
Primaire sector	67636	23740	91376
Diensten, sport en kunst	113688	227655	341343
"Hogere" beroepen	281727	91848	373575
Technici	219178	196279	415457
Vervoer en communicatie	134355	14921	149276
Totaal	1982204	1230193	3212397

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Laten wij nu de verschillende categorieën migranten bekijken. Wij tellen bijna 60% intergemeentelijke migranten bij de ambachtslieden en arbeiders en bij de mensen die in de primaire sector werken. De intergemeentelijke migranten zijn ook goed vertegenwoordigd in de groep "sport en kunst" en in de groep "vervoer en communicatie". Ze vertegenwoordigen daarentegen minder dan 50% van de migranten in de beroepsgroepen en zelfs minder dan 40% bij de mensen die een zogenaamd "hogere" beroep uitoefenen. Deze laatste groep wordt dan weer gekenmerkt door een hoog aandeel van interarrondissementele en intergewestelijke migranten. Voor hen is het effect van de afstand blijkbaar het minst belangrijk, terwijl de ambachtslieden en arbeiders, de mensen die in de primaire sector werken en de mensen die een beroep op het gebied van kunst en sport en in de sector van het vervoer en de communicatie uitoefenen, daarvoor gevoeliger zijn.

3.7.2. AANDELEN VAN DE MIGRANTEN VOLGENS LEEFTIJD, GESLACHT EN BEROEP

Hoewel de curven in figuur 33, ongeacht het beroep van de migranten, allemaal hetzelfde verloop hebben, onderscheiden de mensen die in de primaire sector werken, zich in alle leeftijdsgroepen door een duidelijke ondermobiliteit. In de andere beroepsgroepen stellen wij geen systematische over- of ondermobiliteit van een of andere leeftijdsgroep vast. Zo worden tussen 20 en 30 jaar de hoogste aandelen van migranten vastgesteld bij de mensen die een beroep in verband met sport of kunst uitoefenen, terwijl de kleinste aandelen van migranten bij de ambachtslieden en arbeiders en bij het kantoorpersoneel te vinden zijn. Bij de "hogere" beroepen en de handelaars zijn de aandelen van de migranten dan weer het hoogst tussen 30 en 40 jaar. Na 30 jaar zijn ambachtslieden en arbeiders, technici en kantoorpersoneel het minst mobiel.

Tabel 34. Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens beroep

Beroep	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Ambachtlieden en arbeiders	Sedentairen	479777	95231	575008	63,0%	59,3%	62,3%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	167281	38516	205797	22,0%	24,0%	22,3%	59,3%	58,9%	59,2%
	Intergemeenteeljk	63870	15252	79122	8,4%	9,5%	8,6%	22,6%	23,3%	22,8%
	Interrondissementeel	32993	8284	41277	4,3%	5,2%	4,5%	11,7%	12,7%	11,9%
	Intergewesteljk	8593	2051	10644	1,1%	1,3%	1,2%	3,0%	3,1%	3,1%
	Internationaal	9304	1255	10559	1,2%	0,8%	1,1%	3,3%	1,9%	3,0%
Totaal		282041	65358	347399	37,0%	40,7%	37,7%	100,0%	100,0%	100,0%
		761818	160589	922407	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Handelaars	Sedentairen	103790	97411	201201	61,3%	57,6%	59,5%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	30542	37119	67661	18,1%	22,0%	20,0%	46,7%	51,9%	49,4%
	Intergemeenteeljk	16403	17806	34209	9,7%	10,5%	10,1%	25,1%	24,9%	25,0%
	Interrondissementeel	9906	10490	20396	5,9%	6,2%	6,0%	15,1%	14,7%	14,9%
	Intergewesteljk	5246	4227	9473	3,1%	2,5%	2,8%	8,0%	5,9%	6,9%
	Internationaal	3314	1925	5239	2,0%	1,1%	1,5%	5,1%	2,7%	3,8%
Totaal		65411	71567	136978	38,7%	42,4%	40,5%	100,0%	100,0%	100,0%
		169201	168978	338179	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Kantoorpersoneel	Sedentairen	153894	201716	355610	65,6%	58,3%	61,2%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	39635	71272	110907	16,9%	20,6%	19,1%	49,1%	49,3%	49,3%
	Intergemeenteeljk	19907	37726	57633	8,5%	10,9%	9,9%	24,7%	26,1%	25,6%
	Interrondissementeel	11690	19452	31142	5,0%	5,6%	5,4%	14,5%	13,5%	13,8%
	Intergewesteljk	6259	12235	18494	2,7%	3,5%	3,2%	7,8%	8,5%	8,2%
	Internationaal	3216	3782	6998	1,4%	1,1%	1,2%	4,0%	2,6%	3,1%
Totaal		80707	144467	225174	34,4%	41,7%	38,8%	100,0%	100,0%	100,0%
		234601	346183	580784	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Tabel 34 (vervolg). Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens beroep

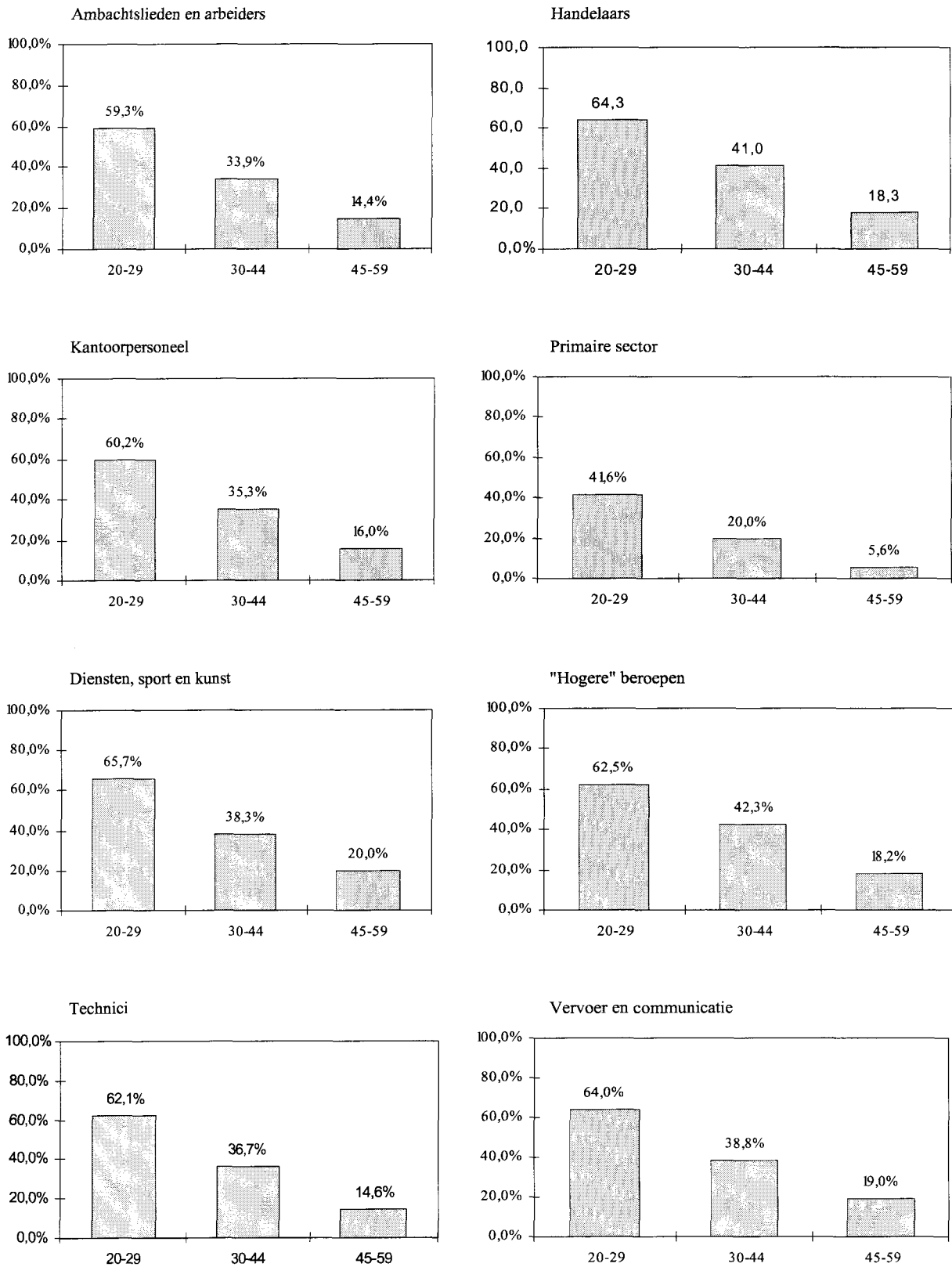
Beroep	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Primaire sector	Sedentairen	55551	19695	75246	82,1%	83,0%	82,3%	-	-	-
	Intrageeëntelijk	7565	2085	9650	11,2%	8,8%	10,6%	62,6%	51,5%	59,8%
	Intergeeeëntelijk	2272	885	3157	3,4%	3,7%	3,5%	18,8%	21,9%	19,6%
	Interarrondissementeel	1501	879	2380	2,2%	3,7%	2,6%	12,4%	21,7%	14,8%
	Intergeewestelijk	310	91	401	0,5%	0,4%	0,4%	2,6%	2,2%	2,5%
Internationaal	437	105	542	0,6%	0,4%	0,6%	3,6%	2,6%	3,4%	
	Totaal	12085	4045	16130	17,9%	17,0%	17,7%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	67636	23740	91376	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Diensten, sport en kunst	Sedentairen	63999	134015	198014	56,3%	58,9%	58,0%	-	-	-
	Intrageeëntelijk	24253	54317	78570	21,3%	23,9%	23,0%	48,8%	58,0%	54,8%
	Intergeeeëntelijk	11999	21568	33567	10,6%	9,5%	9,8%	24,1%	23,0%	23,4%
	Interarrondissementeel	6207	10362	16569	5,5%	4,6%	4,9%	12,5%	11,1%	11,6%
	Intergeewestelijk	4178	4489	8667	3,7%	2,0%	2,5%	8,4%	4,8%	6,0%
Internationaal	3052	2904	5956	2,7%	1,3%	1,7%	6,1%	3,1%	4,2%	
	Totaal	49689	93640	143329	43,7%	41,1%	42,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	113688	227655	341343	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
"Hogere" beroepen	Sedentairen	183333	52913	236246	65,1%	57,6%	63,2%	-	-	-
	Intrageeëntelijk	39382	14849	54231	14,0%	16,2%	14,5%	40,0%	38,1%	39,5%
	Intergeeeëntelijk	23810	10131	33941	8,5%	11,0%	9,1%	24,2%	26,0%	24,7%
	Interarrondissementeel	16576	6724	23300	5,9%	7,3%	6,2%	16,8%	17,3%	17,0%
	Intergeewestelijk	9786	5185	14971	3,5%	5,6%	4,0%	9,9%	13,3%	10,9%
Internationaal	8840	2046	10886	3,1%	2,2%	2,9%	9,0%	5,3%	7,9%	
	Totaal	98394	38935	137329	34,9%	42,4%	36,8%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	281727	91848	373575	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Tabel 34 (vervolg). Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens beroep

Beroep	Type bevolking	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen %	Vrouwen %	Totaal %	% volgens type migrant		
								Mannen	Vrouwen	Totaal
Technici	Sedentairen	141016	108882	249898	64,3%	55,5%	60,2%	-	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	37133	42272	79405	16,9%	21,5%	19,1%	47,5%	48,4%	48,0%
	Intergemeenteeljk	20048	22737	42785	9,1%	11,6%	10,3%	25,6%	26,0%	25,8%
	Interarrondissementeel	12517	14444	26961	5,7%	7,4%	6,5%	16,0%	16,5%	16,3%
	Intergewesteljk	5603	6127	11730	2,6%	3,1%	2,8%	7,2%	7,0%	7,1%
	Internationaal	2861	1817	4678	1,3%	0,9%	1,1%	3,7%	2,1%	2,8%
	Totaal	78162	87397	165559	35,7%	44,5%	39,8%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	219178	196279	415457	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
	Vervoer en communicatie	Sedentairen	82392	8548	90940	61,3%	57,3%	60,9%	-	-
Migranten										
Intrageenteeljk		28695	3255	31950	21,4%	21,8%	21,4%	55,2%	51,1%	54,8%
Intergemeenteeljk		12929	1574	14503	9,6%	10,5%	9,7%	24,9%	24,7%	24,9%
Interarrondissementeel		6696	967	7663	5,0%	6,5%	5,1%	12,9%	15,2%	13,1%
Intergewesteljk		2523	449	2972	1,9%	3,0%	2,0%	4,9%	7,0%	5,1%
Internationaal		1120	128	1248	0,8%	0,9%	0,8%	2,2%	2,0%	2,1%
Totaal		51963	6373	58336	38,7%	42,7%	39,1%	100,0%	100,0%	100,0%
Totaal		134355	14921	149276	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-
Totaal		Sedentairen	1263752	718411	1982163	63,8%	58,4%	61,7%	-	-
	Migranten									
	Intrageenteeljk	374486	263685	638171	18,9%	21,4%	19,9%	52,1%	51,5%	51,9%
	Intergemeenteeljk	171238	127679	298917	8,6%	10,4%	9,3%	23,8%	24,9%	24,3%
	Interarrondissementeel	98086	71602	169688	4,9%	5,8%	5,3%	13,7%	14,0%	13,8%
	Intergewesteljk	42498	34854	77352	2,1%	2,8%	2,4%	5,9%	6,8%	6,3%
	Internationaal	32144	13962	46106	1,6%	1,1%	1,4%	4,5%	2,7%	3,7%
	Totaal	718452	511782	1230234	36,2%	41,6%	38,3%	100,0%	100,0%	100,0%
	Totaal	1982204	1240193	3212397	100,0%	100,0%	100,0%	-	-	-

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 33. De aandelen van de migranten volgens leeftijdsgroep en volgens beroep

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 35. De aantallen migranten per leeftijdsgroep en volgens beroep

Leeftijdsgroep	Ambachtlieden en arbeiders	Handel	Kantoorpersoneel	Primaire sector	Diensten, sport en kunst	"Hogere" beroepen	Technici	Vervoer en communicatie.
< 29 jaar	182 809	62 131	106 037	7 978	67 625	37 045	77 828	21 118
30-44 jaar	135 721	57 780	100 330	5 954	60 249	77 588	75 711	29 948
≥ 44 jaar	28 869	17 067	18 807	2 198	15 455	22 696	12 020	7 270
Totaal	347 399	136 978	225 174	16 130	143 329	137 329	165 559	58 336

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

3.7.3. MOBILITEITSNIVEAU VOLGENS BEROEP, GESLACHT EN GEWEST VAN VERBLIJF

Zoals voor de andere variabelen hebben wij gebruikgemaakt van de methode van indirecte standaardisering om de intensiteit van de mobiliteit te vergelijken volgens beroepsgroep, geslacht en gewest van verblijf. Uit de in tabel 36 gepresenteerde resultaten kan het volgende worden opgemaakt:

- mensen die in de primaire sector werken, worden gekenmerkt door een mobiliteitsniveau dat bijna 50% onder de standaard ligt. De verschillen tussen de andere beroepsgroepen zijn daarentegen vrij klein. Wij stellen vast dat de comparatieve index iets minder dan 1 bedraagt voor de ambachtlieden en arbeiders, het kantoorpersoneel en de technici, terwijl de handelaars, de beroepen in verband met sport en kunst en de "hogere" beroepen het meest mobiel zijn.
- voor alle beroepsgroepen onderscheidt Brussel zich van de andere twee gewesten door overmobiliteit, terwijl de mobiliteitsindices in Vlaanderen stelselmatig kleiner zijn dan in Wallonië.
- behalve wat de beroepen in verband met sport en kunst betreft, is de mobiliteit van de vrouwen altijd iets groter dan die van de mannen. Dat geldt ook voor Vlaanderen, terwijl wij in Brussel en in Wallonië in de meeste beroepsgroepen een overmobiliteit van de mannen vaststellen.

Als wij de beroepen in de primaire sector, die door een zeer sterke sedentariteit worden gekenmerkt en waarvan de beoefenaars in Brussel zeer weinig talrijk zijn, buiten beschouwing laten, is het beroep de variabele waarvoor de variatiecoëfficiënt het kleinst is. Wij stellen in de drie gewesten van het land dan ook een grote homogeniteit van de mobiliteitsniveaus volgens beroep vast. Volgens geslacht is de variabiliteit van de mobiliteitsniveaus groter bij de mannen dan bij de vrouwen. Dat is in het bijzonder het geval in Vlaanderen en Wallonië.

In tabel 37 worden de verschillen in mobiliteitsniveau volgens beroep vergeleken met de gewestelijke gemiddelden. In Vlaanderen worden, met uitzondering van de ambachtlieden en de mensen die in de primaire sector werken, alle andere beroepen gekenmerkt door een mobiliteitsniveau dat gelijk aan of groter is dan het gewestelijke gemiddelde. Zo hebben mensen die in de sectoren van de diensten, de sport en de kunst werken, en de mensen die een "hogere" beroep uitoefenen, een mobiliteitsniveau dat 10% hoger ligt dan het gemiddelde. Wat deze laatste beroepsgroep betreft, is de neiging groot om een verband te leggen met de overmobiliteit van de mensen met een universitaire opleiding of een hogere opleiding van het lange type in Vlaanderen. In Brussel en Wallonië ligt de mobiliteit van de meeste beroepsgroepen onder het gewestelijke gemiddelde, wat aantoont dat de mensen die een beroep uitoefenen, in de twee gewesten meer sedentair zijn.

Tabel 36. Comparatieve mobiliteitsindices (vastgestelde populatie/verwachtepopulatie) volgens beroep

Beroep	Geslacht	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Ambachtslieden en arbeiders	Mannen	0,929	1,319	0,878	0,986
	Vrouwen	0,972	1,304	0,947	0,985
	Totaal	0,937	1,316	0,892	0,986
Handelaars	Mannen	1,064	1,351	1,008	1,098
	Vrouwen	1,066	1,316	1,035	1,062
	Totaal	1,065	1,335	1,022	1,082
Kantoorpersoneel	Mannen	0,911	1,220	0,864	0,918
	Vrouwen	0,973	1,238	0,933	0,963
	Totaal	0,949	1,232	0,907	0,946
Primaire sector	Mannen	0,538	-	0,498	0,586
	Vrouwen	0,544	-	0,585	0,451
	Totaal	0,540	-	0,521	0,555
Diensten, sport en kunst	Mannen	1,117	1,410	1,041	1,110
	Vrouwen	1,027	1,399	0,970	1,043
	Totaal	1,056	1,404	0,991	1,067
"Hogere" beroepen	Mannen	1,050	1,392	0,988	1,040
	Vrouwen	1,061	1,301	0,997	1,036
	Totaal	1,053	1,358	0,991	1,039
Technici	Mannen	0,919	1,225	0,870	0,937
	Vrouwen	0,992	1,227	0,952	1,000
	Totaal	0,956	1,226	0,910	0,971
Vervoer en communicatie	Mannen	1,024	1,425	0,967	1,046
	Vrouwen	1,025	1,299	1,001	0,997
	Totaal	1,024	1,409	0,971	1,042
Totaal	Mannen	0,988	1,430	0,893	1,033
	Vrouwen	1,012	1,396	0,921	1,057
	Totaal	1,000	1,412	0,907	1,045
Variatiecoëfficiënt met uitzondering van de primaire sector"	Mannen	8,3%	5,9%	8,2%	7,3%
	Vrouwen	3,8%	4,1%	3,9%	3,4%
	Totaal	5,6%	5,3%	5,6%	4,9%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 37. Verschillen met het gewestelijk gemiddelde

Beroep	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Ambachtslieden en arbeiders	0,937	0,932	0,983	0,944
Handelaars	1,065	0,945	1,127	1,035
Kantoorpersoneel	0,949	0,873	1,000	0,905
Primaire sector	0,540	-	0,574	0,531
Diensten, sport en kunst	1,056	0,994	1,093	1,021
"Hogere" beroepen	1,053	0,962	1,093	0,994
Technici	0,956	0,868	1,003	0,929
Vervoer en communicatie	1,024	0,998	1,071	0,997
Totaal	1,000	1,000	1,000	1,000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

4. LONGITUDINALE ANALYSE VAN DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT

Via een vergelijking tussen, enerzijds, de eerste verblijfplaats van een persoon (de verblijfplaats van de moeder bij de geboorte) en, anderzijds, de verblijfplaatsen in 1981 en 1991, kunnen wij de problematiek van de terugkeer naar de geboorteplaats behandelen. Die longitudinale analyse van de ruimtelijke mobiliteit maakt het mogelijk de invloed van de migratiebewegingen van personen op de ruimtelijke spreiding van de bevolking beter te belichten. Aan die benadering moet een meer klassieke studie van het onderscheid tussen autochtonen en niet-autochtonen voorafgaan.

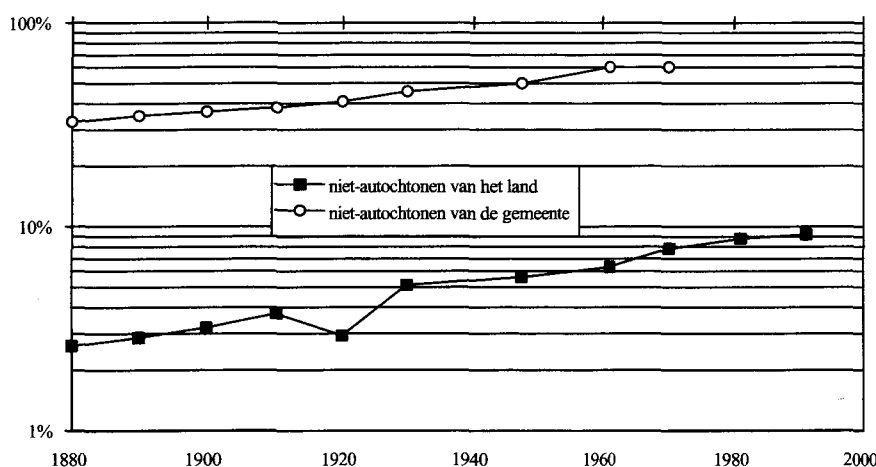
4.1. AUTOCHTONEN EN NIET-AUTOCHTONEN

Aan de hand van de vergelijking tussen de geboorteplaats, of beter gezegd, de verblijfsplaats van de moeder op het ogenblik van de geboorte, en de verblijfplaats op het ogenblik van de volkstelling, wordt een onderscheid tussen autochtonen en niet-autochtonen gemaakt. De bevolking van elke plaats die in de volkstelling wordt beschreven, kan dus worden opgesplitst in autochtonen, die zijn geboren op de plaats waar ze worden geteld, en niet-autochtonen, die elders zijn geboren. De vraag omtrent de geboorteplaats, die sedert de volkstelling in 1846 wordt gesteld, is het oudste en eenvoudigste instrument voor de meting van de ruimtelijke mobiliteit. Het aantal niet-autochtonen weerspiegelt het aandeel van de migraties in de bevolking van een bepaalde plaats tijdens een veranderlijke periode. De vergelijking tussen de geboorteplaats en de verblijfplaats op een bepaalde datum gaat voorbij aan de veelvuldige migraties en aan het vertrek van en terugkeer naar de geboorteplaats, en heeft alleen aandacht voor het resultaat van die migraties over een variabele periode die overeenstemt met de leeftijd van de persoon.

4.1.1. AUTOCHTONEN EN NIET-AUTOCHTONEN VAN EEN GEMEENTE OF LAND SEDERT HET EINDE VAN DE 19DE EEUW

De studie van de evolutie van het aantal autochtonen en niet-autochtonen, vanaf het einde van de 19e eeuw tot op heden wordt bemoeilijkt door de wijzigingen in de ruimtelijke afbakening van de administratieve referentie-eenheden. Door de fusie van de gemeenten in 1977 en, bij uitbreiding, de overgang van 2359 naar 589 gemeenten, kwam er een fictieve stijging van het aantal autochtonen, op gemeentelijk niveau, van 40 % in 1970 tot 51 % in 1981. Op gemeentelijk niveau zijn de gegevens min of meer vergelijkbaar van 1880 tot 1970, terwijl wij voor de arrondissementen over relatief vergelijkbare gegevens beschikken voor de periode van 1961 tot 1991. Wat ten slotte de autochtonen van het land en het onderscheid tussen 'geboren in België' en 'geboren in het buitenland' betreft, kunnen de cijfers worden vergeleken van 1880 tot 1991.

Figuur 34. Evolutie van de niet-autochtonen van het land en van de gemeente. België 1880-1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

In de eerste plaats willen wij nagaan hoe het aantal in België en in het buitenland geboren personen is geëvolueerd (tabel 38). In 1991 bedraagt het aantal personen dat in het buitenland is geboren, meer dan 900.000, dit is 9 % van het totale aantal inwoners. Die groep is zes maal groter dan iets meer dan een eeuw geleden, maar het relatieve aandeel ervan werd 3,5 maal groter (figuur 34). Die evolutie is niet-lineair en wordt gekenmerkt door verschillende fasen. Tussen 1880 en 1910 werd het aantal personen die in het buitenland zijn geboren, nagenoeg tweemaal zo groot, maar het relatieve aandeel ervan stijgt zeer langzaam. Tussen 1920 en 1930 stijgt die bevolkingsgroep erg snel, van bijna 220.000 personen tot meer dan 420.000 personen. Na de Tweede Wereldoorlog stijgt het aantal personen die buiten de nationale landsgrenzen zijn geboren, opnieuw erg snel om bij de volkstelling in 1970 750.000 te bedragen. Sedertdien blijft dat aantal stijgen, maar tegen een trager tempo als gevolg van maatregelen voor een beperkte sluiting van de grenzen sedert 1974. De toename van die bevolkingsgroep is vooral een gevolg van de immigratie van vreemdelingen en de snellere en tragere groeifases houden verband met de opeenvolgende toevloed en terugkeer van buitenlandse arbeidskrachten.

Op basis van de evolutie van het aantal autochtonen en niet-autochtonen van de gemeente van verblijf kan de omvang van de interne migraties in België sedert het einde van vorige eeuw worden gemeten. In 1970 woonde nog maar 40 % van de inwoners in hun gemeente van verblijf, tegenover meer dan twee derde in 1880. In relatieve termen wijst dat cijfer dus op een aanzienlijke daling sedert meer dan een eeuw. In absolute cijfers bleef het aantal autochtonen stabiel rond 4.000.000, maar het aantal niet-autochtonen is verdrievoudigd. Tussen 1961 en 1970 is het aandeel van de niet-autochtonen nauwelijks geëvolueerd, maar er dient rekening te worden gehouden met de fusies van gemeenten tussen beide volkstellingen. Er dient te worden op gewezen dat elke samenvoeging van gemeenten

automatisch leidt tot een verhoging van het aantal autochtonen. Dat betekent dat het stabiele peil van het aantal niet-autochtonen tussen 1961 en 1970 niet als een stagnatie van het mobiliteitsniveau mag worden beschouwd.

Tabel 38. Evolutie van de bevolking volgens geboorteplaats

Jaar	Autochtonen van het land		Niet-autochtonen van het land		Geboren in hun gemeente van verblijf		Geboren buiten hun gemeente van verblijf	
	Absolute cijfers	%	Absolute cijfers	%	Absolute cijfers	%	Absolute cijfers	%
1880	5 376 748	97,4%	143 261	2,6%	3 709 977	67,2%	1 810 032	32,8%
1890	5 897 838	97,2%	171 483	2,8%	3 954 683	65,2%	2 114 638	34,8%
1900	6 481 074	96,8%	212 474	3,2%	4 246 968	63,4%	2 446 580	36,6%
1910	7 145 874	96,3%	277 910	3,7%	4 550 377	61,3%	2 873 407	38,7%
1920	7 188 690	97,1%	216 879	2,9%	4 362 175	58,9%	3 043 394	41,1%
1930	7 669 820	94,8%	422 184	5,2%	4 382 587	54,2%	3 709 417	45,8%
1947	8 031 103	94,3%	481 092	5,7%	4 220 349	49,6%	4 291 846	50,4%
1961	8 606 930	93,7%	582 811	6,3%	3 665 664	39,9%	5 524 077	60,1%
1970	8 901 049	92,2%	749 895	7,8%	3 853 771	39,9%	5 797 173	60,1%
1981	8 997 231	91,4%	851 416	8,6%				
1991	9 072 461	90,9%	906 211	9,1%				

Bron : Steunpunt 'Demografie', NIS - RR

4.1.2. AUTOCHTONEN EN NIET-AUTOCHTONEN VAN HET ARRONDISSEMENT

Gezien de ingrijpende wijzigingen van de gemeentegrenzen na de fusie van gemeenten in 1977, is het arrondissement de kleinste administratieve eenheid waarvoor men een vergelijking kan maken voor de recente evolutie van autochtonen en niet-autochtonen¹. Tot de autochtonen van het arrondissement behoren allen die daar wonen op het ogenblik van de volkstelling en van wie de verblijfplaats zich in hetzelfde arrondissement bevindt. In 1991 woonde 67,6 % van degenen die werden geteld, in hun arrondissement van geboorte, tegenover 69,7 % in 1981, 70,9 % in 1970 en 72,1 % in 1961. In absolute cijfers was er een kleine stijging van het aantal autochtonen van het arrondissement tussen 1961 en 1981, gevolgd door een daling met 125.000 tussen 1981 en 1991. Parallel daarmee bleef het aantal niet-autochtonen van het arrondissement stijgen: met 1 % per jaar tussen 1961 en 1970, met 0,6 % per jaar tussen 1970 en 1981 en met 0,9 % per jaar tussen 1981 en 1991 (tabel 39)².

¹ Wij willen er evenwel op wijzen dat die vergelijkbaarheid niet helemaal opgaat omdat we rekening moeten houden met de wijziging van de grenzen van enkele arrondissementen in 1963.

² Sedert de volkstelling van 1981 is het arrondissement van geboorte het arrondissement van de moeder bij de geboorte. De in tabel 39 gepresenteerde gegevens zijn dus niet helemaal vergelijkbaar.

Tabel 39. Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement. België 1961-1991

Identificatie van de autochtonen en niet-autochtonen	1961	1970	1981	1991
Autochtonen van het arrondissement	6622220	6842937	6866168	6740753
Niet-autochtonen van het arrondissement	2567521	2808007	2982479	3237919
van wie - niet-autochtonen v/h land	582811	749895	851416	906211
Totaal	9189741	9650944	9848647	9978672
Autochtonen van het arrondissement	72,1%	70,9%	69,7%	67,6%
Niet-autochtonen van het arrondissement	27,9%	29,1%	30,3%	32,5%
van wie - niet-autochtonen v/h land	6,3%	7,8%	8,7%	9,1%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron : Steunpunt 'Demografie', NIS - RR

4.1.3. AUTOCHTONEN EN NIET-AUTOCHTONEN VOLGENS GEWEST VAN VERBLIJF

Tabel 40 geeft voor elk gewest een overzicht van de geboorteplaats van de niet-autochtonen van het arrondissement. Daaruit blijkt dat :

- ondanks een lichte daling van het relatieve aandeel van de niet-autochtonen sedert 1970, die groep toch niet minder dan 50 % van de Brusselse bevolking uitmaakt in 1991. In Vlaanderen en Wallonië steeg het aandeel van de niet-autochtonen met enkele procenten sedert 1970, maar het relatieve aandeel ervan ligt veel hoger in het zuidelijke landsgedeelte.
- het relatieve aandeel van hen die in een ander gewest zijn geboren daalde in Brussel van 34 % in 1970 tot 24 % in 1991. Dat toont aan dat de hoofdstad sedert enkele decennia heel wat aantrekkingskracht heeft verloren. Die vaststelling geldt ongeacht de geboortestreek. Zo was er een daling van het aantal niet-autochtonen in Brussel die in Vlaanderen waren geboren van 18 % tot 12 % over een periode van een twintigtal jaar. Tijdens dezelfde periode daalde het aantal in Wallonië geboren niet-autochtonen in Brussel van 16 % tot 12,5 %. Daartegenover staat dat het aantal in het buitenland geboren personen in Brussel alsmaar toeneemt. In 1970 ging het om 190.000 personen, dit is 18 % van de bevolking die in Brussel woont. In 1991 kwamen daar nog eens meer dan 50.000 personen bij en hun relatieve aandeel is gestegen tot meer dan 25 %.

Tabel 40. Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement, van 1970 tot 1991, in de drie gewesten van België

Identificatie van de autochtonen en niet-autochtonen	Brussel			Vlaanderen			Wallonië			België		
	1970	1981	1991	1970	1981	1991	1970	1981	1991	1970	1981	1991
Autochtonen	520235	485732	482118	4197065	4266538	4218467	2125637	2113898	2040168	6842937	6866168	6740753
Niet--autochtonen van het arrondissement	554901	511561	471922	1219518	1363591	1550456	1033588	1107327	1215541	2808007	2982479	3237919
van wie	-	-	-	817924	901800	1034251	490230	515954	597118	1308154	1417754	1631369
- geboren in een ander arrondissement van hetzelfde gewest.	363768	283700	230294	185780	203290	220034	200410	226320	250011	749958	713310	700339
- geboren in een ander gewest	191579	143627	112271	109467	132321	150954	64653	102032	131838	174120	234353	282792
van wie	172189	140073	118023	76313	70969	69080	135757	124288	118173	327336	267915	230444
- Brussel	191133	227861	241628	215814	258501	296171	342948	365053	368412	749895	851416	906211
- Vlaand.	1075136	997293	954040	5416583	5630129	5768923	3159225	3221225	3255709	9650944	9848647	9978672
- Wallonië	48,4%	48,7%	50,5%	77,5%	75,8%	73,1%	67,3%	65,6%	62,7%	70,9%	69,7%	67,6%
Totaal	51,6%	51,3%	49,5%	22,5%	24,2%	26,9%	32,7%	34,4%	37,3%	29,1%	30,3%	32,4%
Autochtonen van het arrondissement.	-	-	-	15,1%	16,0%	17,9%	15,5%	16,0%	18,3%	13,6%	14,4%	16,3%
Niet-autochtonen van het arrondissement	33,8%	28,4%	24,1%	3,4%	3,6%	3,8%	6,3%	7,0%	7,7%	7,8%	7,2%	7,0%
van wie	17,8%	14,4%	11,8%	2,0%	2,4%	2,6%	2,0%	3,2%	4,0%	2,0%	2,6%	3,1%
- geboren in een ander arrondissement van hetzelfde gewest	16,0%	14,0%	12,4%	1,4%	1,3%	1,2%	4,3%	3,9%	3,6%	7,7%	6,4%	5,5%
- geboren in een ander gewest	17,8%	22,8%	25,3%	4,0%	4,6%	5,1%	10,9%	11,3%	11,3%	7,8%	8,6%	9,1%
van wie	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
- geboren in het buitenland												
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

- In Vlaanderen en Wallonië zijn de meeste mensen die niet in het arrondissement zijn geboren, toch geboren in een ander arrondissement binnen hetzelfde gewest. In 1991 ging het om 67 % in Vlaanderen, tegenover 49 % in Wallonië. Zowel in het noorden als in het zuiden van het land vormen de mensen die in een ander gewest zijn geboren, maar een erg klein deel van de bevolking: 4 % in Vlaanderen en 8 % in Wallonië. Weliswaar deed er zich een stijging voor van het aantal in Brussel geboren personen tussen 1970 en 1991, maar in beide gevallen daalde het aantal personen die in het andere taalgebied waren geboren. Die tendens lijkt een bevestiging in te houden van de radicalere invloed van de taalgrens op het mobiliteitsniveau, zoals hierboven is beschreven. Ten slotte zien wij dat steeds meer personen die in het buitenland zijn geboren, zowel in absolute als in relatieve cijfers, in Vlaanderen en in Wallonië wonen.

4.1.4. AUTOCHTONEN EN NIET-AUTOCHTONEN VAN HET ARRONDISSEMENT IN 1991 VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Bij de analyse van de autochtonen en niet-autochtonen volgens leeftijd en geslacht wordt alleen gekeken naar de autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement. Het aandeel van de niet-autochtonen stijgt resoluut tot 30 jaar (tabel 41 en figuur 35). Tussen 20 en 30 jaar, wanneer de mobiliteit het grootst is, stijgt het aandeel van de autochtonen het snelst. Zo telt men tussen 15 en 20 jaar 22 % niet-autochtonen, tegenover 39 % tussen 30 en 35 jaar. Tussen 35 en 50 jaar ligt het aandeel van de niet-autochtonen het hoogst, maar tussen 50 en 85 jaar is er een lichte daling merkbaar. Op alle leeftijden ligt het aandeel van de niet-autochtonen iets hoger bij de vrouwen dan bij de mannen. De meest opvallende verschillen zijn er tussen 20 en 30 en boven 75 jaar. Die vaststellingen dienen in verband te worden gebracht met een mobiliteit die, zoals wij reeds eerder hebben aangetoond, op iets vroegere leeftijd begint bij de vrouwen en iets hoger ligt. Dezelfde conclusies gelden voor de drie gewesten in België, maar de verschillen tussen beide geslachten zijn het grootst in Brussel.

Het is niet gemakkelijk om het verloop van de curve voor de niet-autochtonen per leeftijdsgroep te interpreteren. Die curve geeft een vergelijking tussen opeenvolgende generaties waarvoor de duur van het blootstaan aan de kans tot emigreren uit het arrondissement van geboorte niet alleen van de leeftijd, maar ook van conjuncturomstandigheden of -gebeurtenissen afhangt. Aangezien de niet-autochtonen worden gedefinieerd aan de hand van de vergelijking tussen de geboorteplaats en de verblijfplaats op het ogenblik van de volkstelling, varieert de observatieperiode in de tijd: die periode bedraagt 10 jaar voor iemand van 10 jaar en 60 jaar voor iemand van 60 jaar. Als men abstractie maakt van de terugkeer naar het arrondissement van geboorte, ziet men dat hoe hoger de leeftijd, hoe meer kans dat de verblijfplaats op het ogenblik van de volkstelling niet meer overeenstemt met de geboorteplaats. Dat kan een verklaring zijn voor de sterke groei van het aandeel niet-autochtonen tussen 0 en 30 jaar, vanuit de wetenschap dat de migratieneiging het grootst is tussen 20 en 30 jaar. Tussen 30 en 50 jaar stagneert het percentage niet-autochtonen, maar het vertoont een lichte daling tussen 50 en 80 jaar. Ook al staat men steeds langer bloot aan de kans, op die leeftijden nemen de migratieneigingen af en de percentages van hen die terugkeren naar het arrondissement van geboorte, zijn wellicht groter, meer bepaald op de leeftijden vóór en na de pensionering. Die terugkeermigraties zouden dan groter in aantal zijn dan het percentage dat vertrekt uit het arrondissement van geboorte. De aanzienlijke stijging van de percentages niet-autochtonen na 80 jaar, vooral bij de vrouwen, zou dan worden verklaard door de 'laatste' migraties naar een rusthuis of naar het huis van één van de kinderen.

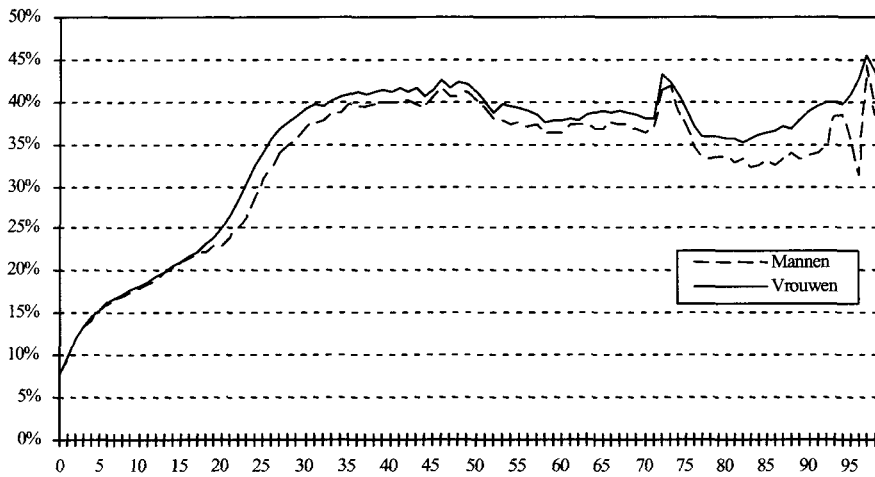
Ten slotte zien we een relatief overtal niet-autochtonen bij de leeftijdsgroep van 45 tot 50 jaar en van 70 tot 75 jaar in 1991. Het gaat om generaties die zijn geboren tijdens of vlak na de Eerste en Tweede Wereldoorlog en dus heel waarschijnlijk om geboorten die plaatshadden bij de volksverschuivingen als gevolg van de twee wereldoorlogen.

Tabel 41. Aandelen autochtonen en niet-autochtonen per leeftijdsgroep. België 1991

Geboortegeneraties	Leeftijden in 1991	Autochtonen						Niet-autochtonen					
		Mannen		Vrouwen		Totaal	Mannen		Vrouwen		Totaal		
1987-1991	00-04	274819	260897	535716	88,6%	88,6%	88,6%	35280	33625	68905	11,4%	11,4%	
1982-1986	05-09	254287	241341	495628	83,5%	83,3%	83,4%	50304	48327	98631	16,5%	16,6%	
1977-1981	10-14	253412	241272	494684	80,9%	80,6%	80,8%	59681	58017	117698	19,1%	19,2%	
1972-1976	15-19	257273	244048	501321	78,1%	77,5%	77,8%	72345	70878	143223	21,9%	22,2%	
1967-1971	20-24	275540	253888	529428	74,5%	71,3%	72,9%	94434	102267	196701	25,5%	27,1%	
1962-1966	25-29	272069	249928	521997	66,5%	63,5%	65,0%	137099	143712	280811	33,5%	35,0%	
1957-1961	30-34	248939	232707	481646	62,0%	60,1%	61,1%	152262	154511	306773	38,0%	38,9%	
1952-1956	35-39	226598	213490	440088	60,3%	58,9%	59,6%	148933	149249	298182	39,7%	40,4%	
1947-1951	40-44	218596	206155	424751	60,2%	58,8%	59,5%	144729	144609	289338	39,8%	40,5%	
1942-1946	45-49	167751	161847	329598	59,1%	58,0%	58,5%	116200	117224	233424	40,9%	41,5%	
1937-1941	50-54	168274	167536	335810	61,5%	60,2%	60,8%	105495	110755	216250	38,5%	39,2%	
1932-1936	55-59	176536	180460	356996	63,1%	61,6%	62,3%	103258	112321	215579	36,9%	37,7%	
1927-1931	60-64	168265	182328	350593	63,0%	61,8%	62,4%	98872	112783	211655	37,0%	37,6%	
1922-1926	65-69	148937	173984	322921	62,8%	61,1%	61,9%	88116	110552	198668	37,2%	38,1%	
1917-1921	70-74	84397	111755	196152	61,6%	60,1%	60,7%	52626	74348	126974	38,4%	39,3%	
1912-1916	75-79	75787	119710	195497	65,5%	63,3%	64,1%	39916	69533	109449	34,5%	35,9%	
1907-1911	80-84	45675	92032	137707	67,1%	64,3%	65,2%	22420	51035	73455	32,9%	34,8%	
1902-1906	85-89	18853	48095	66948	66,9%	63,2%	64,2%	9341	28020	37361	33,1%	35,8%	
1897-1901	90-94	4850	14916	19766	65,0%	60,5%	61,5%	2614	9737	12351	35,0%	38,5%	
1892-1896	95-99	688	2509	3197	63,4%	57,5%	58,7%	397	1856	2253	36,6%	41,3%	
≤ 1891	= 100	55	254	309	50,9%	57,9%	56,5%	53	185	238	49,1%	43,5%	
Totaal		3341601	3399152	6740753	68,5%	66,6%	67,6%	1534375	1703544	3237919	31,5%	32,4%	

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

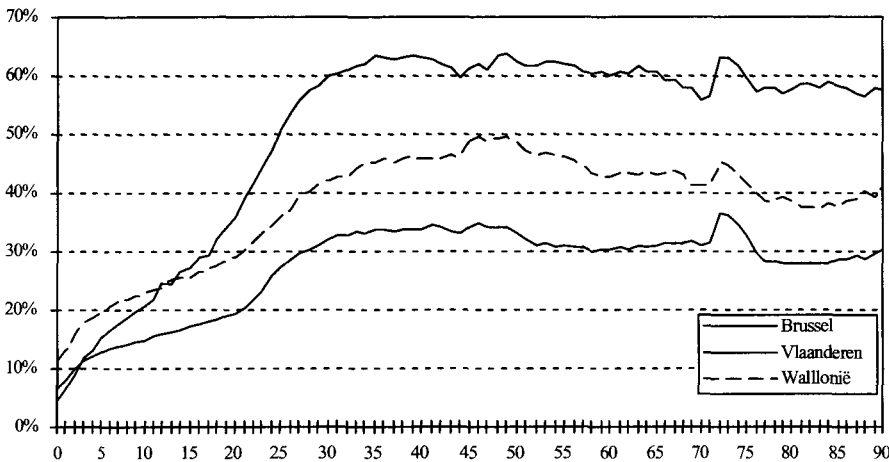
Figuur 35. Aandelen van de niet-autochtonen volgens leeftijd en geslacht. België 1991.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Het valt op dat deze kenmerken van de curve voor de niet-autochtonen, volgens leeftijd, gelden voor de drie Belgische gewesten (figuur 36 en tabel 42). Op gewestelijk niveau liggen de aandelen niet-autochtonen systematisch hoger in Brussel, na 15 jaar. Evenzo telt men, voor alle leeftijden, proportioneel meer niet-autochtonen in Wallonië dan in Vlaanderen (figuur 36). Dat bevestigt de overmobiliteit in Brussel alsook de ondermobiliteit van de Vlaamse bevolking.

Figuur 36. Aandelen van de niet-autochtonen volgens leeftijd in de drie gewesten van België in 1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 42. Aandelen van de niet-autochtonen per leeftijdsgroep in 1991

Geboortegeneraties	Leef-tijden in 1991	Brussel						Vlaanderen						Wallonië							
		Mannen		Vrouwen		Totaal	Mannen		Vrouwen		Totaal	Mannen		Vrouwen		Totaal	Mannen		Vrouwen		Totaal
1987-1991	00-04	2688	2505	5193	8,8%	8,6%	8,7%	16461	15631	32092	9,5%	9,5%	9,5%	16131	15489	31620	15,2%	15,3%	15,2%		
1982-1986	05-09	4876	4544	9420	17,6%	17,4%	17,5%	24049	23184	47233	13,7%	13,9%	13,8%	21379	20599	41978	21,0%	21,2%	21,1%		
1977-1981	10-14	6247	6258	12505	23,2%	23,9%	23,6%	28616	27881	56497	15,6%	16,0%	15,8%	24818	23878	48696	24,0%	24,2%	24,1%		
1972-1976	15-19	8346	8230	16576	30,3%	30,7%	30,5%	33068	32957	66025	17,6%	18,4%	18,0%	30931	29691	60622	27,0%	27,2%	27,1%		
1967-1971	20-24	13643	15217	28860	39,9%	43,8%	41,8%	44885	49233	94118	20,7%	23,7%	22,2%	35906	37817	73723	30,3%	33,2%	31,7%		
1962-1966	25-29	21985	23391	45376	53,7%	56,8%	55,2%	68231	71093	139324	28,1%	30,8%	29,4%	46883	49228	96111	37,3%	40,6%	38,9%		
1957-1961	30-34	22737	23522	46259	60,2%	61,9%	61,0%	75858	76082	151940	32,1%	33,7%	32,9%	53667	54907	108574	42,3%	44,4%	43,3%		
1952-1956	35-39	21258	21748	43006	62,7%	63,6%	63,2%	73065	71572	144637	33,3%	34,3%	33,8%	54610	55929	110539	44,7%	46,6%	45,6%		
1947-1951	40-44	19381	20183	39564	61,3%	62,2%	61,7%	69383	67770	137153	33,4%	34,2%	33,8%	55965	56656	112621	45,2%	47,1%	46,1%		
1942-1946	45-49	15925	16905	32830	62,0%	62,5%	62,2%	58836	58118	116954	33,9%	34,8%	34,3%	41439	42201	83640	48,9%	49,6%	49,3%		
1937-1941	50-54	15205	16054	31259	62,0%	62,2%	62,1%	51866	53870	105736	31,1%	32,4%	31,7%	38424	40831	79255	46,7%	47,5%	47,1%		
1932-1936	55-59	15006	16664	31670	60,4%	61,5%	61,0%	50317	53654	103971	29,8%	31,1%	30,5%	37935	42003	79938	43,9%	45,1%	44,5%		
1927-1931	60-64	14215	17528	31743	59,8%	61,3%	60,6%	46174	51990	98164	29,8%	31,2%	30,6%	38483	43265	81748	43,4%	43,2%	43,3%		
1922-1926	65-69	12691	18137	30828	56,9%	60,5%	59,0%	40522	50041	90563	30,1%	32,3%	31,3%	34903	42374	77277	43,5%	42,6%	43,0%		
1917-1921	70-74	7722	13046	20768	56,2%	60,9%	59,1%	25396	34296	59692	32,5%	34,1%	33,4%	19508	27006	46514	43,3%	42,2%	42,7%		
1912-1916	75-79	6600	13473	20073	55,2%	59,2%	57,8%	19032	31300	50332	28,1%	30,1%	29,3%	14284	24760	39044	39,8%	39,5%	39,6%		
1907-1911	80-84	4037	10775	14812	54,9%	59,7%	58,3%	10662	22243	32905	26,3%	28,8%	27,9%	7721	18017	25738	38,2%	37,7%	37,8%		
1902-1906	85-89	1820	6042	7862	55,5%	58,3%	57,6%	4384	12165	16549	26,2%	30,0%	28,9%	3137	9813	12950	38,4%	38,9%	38,8%		
1897-1901	90-94	496	2177	2673	54,7%	59,0%	58,2%	1254	4244	5498	27,8%	33,0%	31,7%	864	3316	4180	42,2%	40,9%	41,1%		
1892-1896	95-99	93	489	582	61,6%	63,8%	63,5%	203	760	963	30,0%	34,4%	33,4%	101	607	708	39,3%	43,6%	43,0%		
≤ 1891	= 100	14	49	63	63,6%	53,8%	55,8%	27	83	110	45,0%	37,9%	39,4%	12	53	65	46,2%	41,1%	41,9%		
Totaal		214985	256937	471922	47,8%	50,9%	49,5%	742289	808167	1550456	26,1%	27,7%	26,9%	577101	638440	1215541	36,6%	38,0%	37,3%		

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

In het algemeen beschouwd kunnen die curven niet worden gezien als een illustratie van de evolutie van het aandeel van de niet-autochtonen op verschillende leeftijden, voor een bepaalde generatie. Het gaat om aandelen van niet-autochtonen op eenzelfde ogenblik in verschillende generaties, waarbij elke generatie een eigen migratiegeschiedenis achter de rug heeft tegen een eigen conjuncturele achtergrond.

4.2. VERTREK UIT EN TERUGKEER NAAR HET ARRONDISSEMENT VAN GEBOORTE TUSSEN 1981 EN 1991

Als men bij die analyse alleen rekening houdt met de bevolkingsgroep van meer dan 10 jaar in 1991, dan kan men het aantal vaststellen van hen die zijn vertrokken uit en van hen die terugkeerden naar het arrondissement van geboorte tussen 1981 en 1991. Daarenboven worden alleen personen in aanmerking genomen die zich op de bewuste data in België bevonden. Tabel 43 geeft een overzicht van de verschillende migratiebewegingen voor personen geboren in het arrondissement A.

Tabel 43. Autochtonen die hun geboortearrondissement verlaten en niet-autochtonen die terugkeren naar hun geboortearrondissement, personen van meer dan 10 jaar in 1991 en geboren in A

Bewegingen	1981	1991
1. Autochtonen die wegtrekken	A	Niet-A
2. Terugkerende niet-autochtonen	Niet-A	A
3. Blijvende autochtonen	A	A
4. Blijvende niet-autochtonen	Niet-A	Niet-A

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

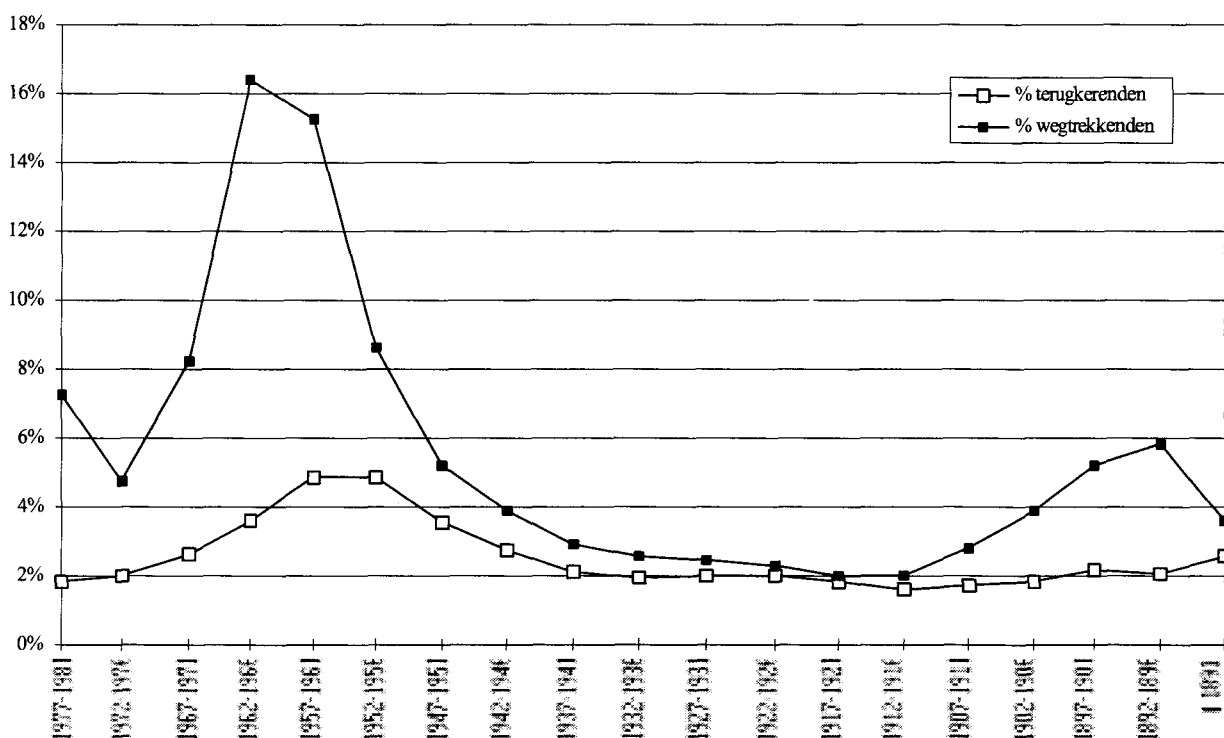
Van de autochtonen van 1981 (=1+3), wonen er in 1991 nog een aantal in hun arrondissement van geboorte (=3), maar anderen zijn eruit weggetrokken (=1) en staan bij de niet-autochtonen van 1991 (=1+4). Sommige van de niet-autochtonen van 1981 (=2+4), keerden terug naar hun arrondissement van geboorte (=2) en worden meegeteld bij de autochtonen van 1991 (=2+3). De evolutie van het aantal autochtonen tussen 1981 en 1991 zal worden geschetst aan de hand van het verschil tussen hen die terugkeerden en hen die wegtrrokken (tabel 44). Dankzij een koppeling van het aantal personen die wegtrrokken en van het aantal dat terugkeerde aan de risicobevolking kan men het percentage berekenen van hen die wegtrrokken ($1/(1+3)$) en van hen die terugkeerden ($2/(2+4)$). Als men echter een juiste balans wil opmaken ten opzichte van de situatie bij het begin van de periode, dan moet men een vergelijking maken tussen het percentage dat terugkeerde ($2/(1+3)$), en het percentage dat wegtrrok ($1/(1+3)$), en anderzijds het aantal autochtonen bij het begin van de periode (tabel 44).

In het algemeen zijn er 2,5 maal zoveel personen die wegtrrokken uit hun arrondissement van geboorte, tussen 1981 en 1991, dan personen die terugkeerden naar hetzelfde arrondissement tijdens die periode van tien jaar. Per leeftijdsgroep zijn er systematisch meer mensen die wegtrrokken dan mensen die terugkeerden, en het verloop van de curve voor de eersten sluit dicht aan bij het klassieke mobiliteitsschema (tabel 44 en figuur 37). Bij de jonge volwassenen tussen 25 en 35 jaar, wanneer de mobiliteit het hoogst is, liggen de aandelen van hen die wegtrrokken uit het arrondissement van geboorte het hoogst en is de verhouding tussen degenen die terugkeren en degenen die vertrekken, het meest negatief. Tussen 35 en 80 jaar dalen de aandelen van hen die wegtrrokken aanzienlijk, waardoor het verschil ten opzichte van de aandelen van hen die terugkeren, kleiner wordt. Tussen 60 en 80 jaar zijn beide percentages nagenoeg gelijk. Na 80 jaar zien we opnieuw een stijging van het aandeel van hen die uit het arrondissement wegtrrokken, maar het percentage van hen die terugkeren, blijft stabiel. Die tendens moet in verband worden gebracht met de "laatste" migraties naar een rusthuis of naar de woning van één van de kinderen buiten het arrondissement van geboorte. Ten slotte ziet men dat de curve van degenen die naar het arrondissement van geboorte terugkeren, veel vlakker is en dat de

hoogste terugkeerpercentages worden aangetroffen bij volwassenen tussen 30 en 40 jaar. De drang om zich opnieuw te vestigen in het arrondissement van geboorte is dus het grootst wanneer men een zekere mate van familiale en beroepsstabiliteit heeft bereikt.

Op basis van deze laatste analyses willen wij proberen de variatie van het aantal autochtonen en niet-autochtonen volgens leeftijd bij de volkstelling van 1991 opnieuw te interpreteren (figuur 35). Zoals reeds gezegd, dient daarbij voor ogen te worden gehouden dat men toen een vergelijking maakte tussen de aandelen van de niet-autochtonen in de opeenvolgende generaties op een bepaald ogenblik (bij de volkstelling in 1991). In de voorgaande benadering wordt ook een vergelijking gemaakt tussen opeenvolgende generaties, maar bestaat de mogelijkheid om het gedrag van die generaties te volgen gedurende een periode van tien jaar, tussen 1981 en 1991, aan de hand van een overzicht van hen die definitief wegtrrokken uit of terugkeerden naar het arrondissement van geboorte.

Figuur 37. Aandelen van wegtrekkenden en terugkerenden, volgens arrondissement van geboorte, tussen 1981 en 1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Op basis van tabel 45 en figuur 38 kunnen beide benaderingen worden vergeleken, voor elke generatiegroep van 10 jaar. Kolom B bevat de balans tussen hen die terugkeerden en wegtrrokken in de tienjarige periode 1981-1991 voor elke generatiegroep, in vergelijking met het aantal autochtonen van 1981. Kolom D is het resultaat dat wordt verkregen als de aandelen autochtonen van 1991 systematisch worden afgetrokken, in afzonderlijke generatiegroepen (kolom C), en bevat een vergelijking van de totale balans qua migratiebewegingen voor beide groepen van personen. Die balans wordt dus beïnvloed door de verschillende conjunctuur die ze sedert hun geboorte hebben "doorgemaakt".

Tabel 44. Personen die wegtrekken uit of terugkeren naar het arrondissement van geboorte tussen 1981 en 1991

Geboortegeneraties	Leeftijdsgroepen in 1991	Autochtonen in 1981 (*) (1+3)	Niet-autochtonen in 1981 (*) (2+4)	% niet-autochtonen in 1981	Weg-trekkenden tussen 1981 en 1991 (1)	Terugkerenden tussen 1981 en 1991 (2)	Autochtonen in 1991 (**) (2+3)	Niet-autochtonen in 1991 (**) (1+4)	% niet-autochtonen in 1991	% terugkerenden (tgo. autochtonen van 1981)	% wegtrekkenden (tgo. autochtonen van 1981)	Balans
1977-1981	10-14	552 636	71 755	11,5%	40 036	10 203	522 803	101 588	16,3%	1,85%	7,24%	-5,40%
1972-1976	15-19	546 479	119 522	17,9%	25 789	11 073	531 763	134 238	20,2%	2,03%	4,72%	-2,69%
1967-1971	20-24	595 163	149 053	20,0%	48 899	15 648	561 912	182 304	24,5%	2,63%	8,22%	-5,59%
1962-1966	25-29	627 267	181 691	22,5%	102 975	22 704	546 996	261 962	32,4%	3,62%	16,42%	-12,80%
1957-1961	30-34	553 723	235 751	29,9%	84 531	26 859	496 051	293 423	37,2%	4,85%	15,27%	-10,42%
1952-1956	35-39	473 214	280 874	37,2%	40 754	22 912	455 372	298 716	39,6%	4,84%	8,61%	-3,77%
1947-1951	40-44	449 235	289 992	39,2%	23 482	16 038	441 791	297 436	40,2%	3,57%	5,23%	-1,66%
1942-1946	45-49	347 746	240 412	40,9%	13 471	9 609	343 884	244 274	41,5%	2,76%	3,87%	-1,11%
1937-1941	50-54	352 381	228 455	39,3%	10 169	7 550	349 762	231 074	39,8%	2,14%	2,89%	-0,74%
1932-1936	55-59	373 936	231 894	38,3%	9 639	7 302	371 599	234 231	38,7%	1,95%	2,58%	-0,62%
1927-1931	60-64	366 245	229 923	38,6%	9 075	7 366	364 536	231 632	38,9%	2,01%	2,48%	-0,47%
1922-1926	65-69	337 296	217 458	39,2%	7 712	6 702	336 286	218 468	39,4%	1,99%	2,29%	-0,30%
1917-1921	70-74	203 382	139 379	40,7%	4 107	3 719	202 994	139 767	40,8%	1,83%	2,02%	-0,19%
1912-1916	75-79	198 261	119 154	37,5%	4 014	3 184	197 431	119 984	37,8%	1,61%	2,02%	-0,42%
1907-1911	80-84	134 144	76 935	36,4%	3 726	2 295	132 713	78 366	37,1%	1,71%	2,78%	-1,07%
1902-1906	85-89	61 530	36 164	37,0%	2 380	1 132	60 282	37 412	38,3%	1,84%	3,87%	-2,03%
1897-1901	90-94	15 469	10 659	40,8%	804	335	15 000	11 128	42,6%	2,17%	5,20%	-3,03%
1892-1896	95-99	2 118	1 840	46,5%	123	43	2 038	1 920	48,5%	2,03%	5,81%	-3,78%
≤ 1891	= 100	193	160	45,3%	7	5	191	162	45,9%	2,59%	3,63%	-1,04%
Totaal		6 190 418	2 861 071	31,6%	431 693	174 679	5 933 404	3 118 085	34,4%	2,82%	6,97%	-4,15%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

(*) Het betreft het aantal autochtonen van het arrondissement van 1981 (68,4 %) getelde personen, en niet het aantal autochtonen van het arrondissement bij de volkstelling van 1981 (72,1 %).
 (**) Het betreft het aantal autochtonen van het arrondissement bij de volkstelling van 1991, personen van meer dan 10 jaar (65,6 % tegenover 67,6 % voor de gehele bevolking).

Uit een vergelijking van deze cijfers (figuur 38) kan het volgende worden afgeleid:

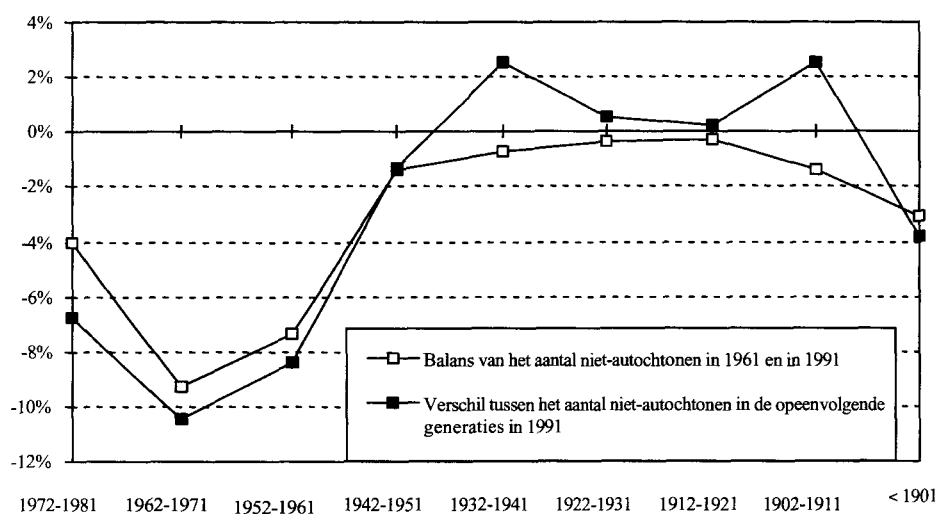
- gedurende de tienjarige periode 1981-1991 kennen alle generaties een verhoging van het aantal niet-autochtonen, ook al is die gering tussen 50 en 70 jaar.
- daarentegen toont het verschil tussen het aantal niet-autochtonen in 1991, in groepen van opeenvolgende generaties, aan dat er meer personen terugkeren, meer bepaald voor twee generaties in het bijzonder. Voor die generaties kan die tendens worden verklaard door het grote aantal geboorten in het buitenland gedurende en na de twee wereldoorlogen. Meer in het algemeen kan de daling van het aantal niet-autochtonen met de leeftijd, bij de volkstelling van 1991, niet worden toegeschreven aan personen die terugkeren, van wie het aantal met de leeftijd zou toenemen, maar aan een uiteindelijke mobiliteit die voor de generaties minder groot is naarmate de leeftijd stijgt. Wel zou het verkeerd zijn te concluderen dat de oudste generaties hebben "geëxperimenteerd", op gelijke leeftijd, met een lager mobiliteitsniveau dan de meer recente generaties.

Tabel 45. Voor een nieuwe interpretatie van de evolutie van de autochtonen volgens leeftijd, bij de volkstelling van 1991

Geboortegeneraties	Leeftijdsgroepen in 1991	A Balans wegtrekkenden en terugkerenden (tab. 44)	B Balans t.o.v. autochtonen in 1981 (tab. 44)	C Aandeel autochtonen in 1991 (tab. 44)	D Verschil tussen opeenvolgende generaties in 1991
1982-1991	00-09	-	-	86,03%	
1972-1981	10-19	-44549	-4,05%	79,24%	-6,78%
1962-1971	20-29	-113522	-9,29%	68,77%	-10,47%
1952-1961	30-39	-75514	-7,35%	60,37%	-8,39%
1942-1951	40-49	-11306	-1,42%	59,07%	-1,31%
1932-1941	50-59	-4956	-0,68%	61,60%	2,54%
1922-1931	60-69	-2719	-0,39%	62,14%	0,54%
1912-1921	70-79	-1218	-0,30%	62,36%	0,22%
1902-1911	80-89	-2679	-1,37%	64,87%	2,52%
≤ 1901	≥ 90	-551	-3,10%	61,06%	-3,81%
Totaal		-257014	-4,2%	67,55%	

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 38. Voor een nieuwe interpretatie van de evolutie van de autochtonen volgens leeftijd, bij de volkstelling in 1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

4.3. VERTREK UIT EN TERUGKEER NAAR DE GEMEENTE VAN VERBLIJF TUSSEN 1981 EN 1991

Op basis van een vergelijking tussen de gemeenten van verblijf in 1981, 1986 en 1991 en de resulterende migratie voor twee opeenvolgende perioden van vijf jaar, identificeren wij vijf categorieën personen volgens hun migraties (beschreven aan de hand van die drie verblijfplaatsen). Wij vermelden daarbij dat alleen zij die zich op de drie data in een Belgische gemeente bevonden, in aanmerking worden genomen. Tabel 46 geeft een overzicht van de verschillende migratiebewegingen van elke persoon die verblijft in gemeente "a" in 1981, waarbij "b" en "c" verschillende gemeenten zijn.

Tabel 46. Heen- en terugbewegingen tussen 1981 en 1991, als betrokkene in gemeente a woont in 1981

Bewegingen	1981	1986	1991
1	a	A	a
2	a	A	b
3	a	B	a
4	a	B	b
5	a	B	c

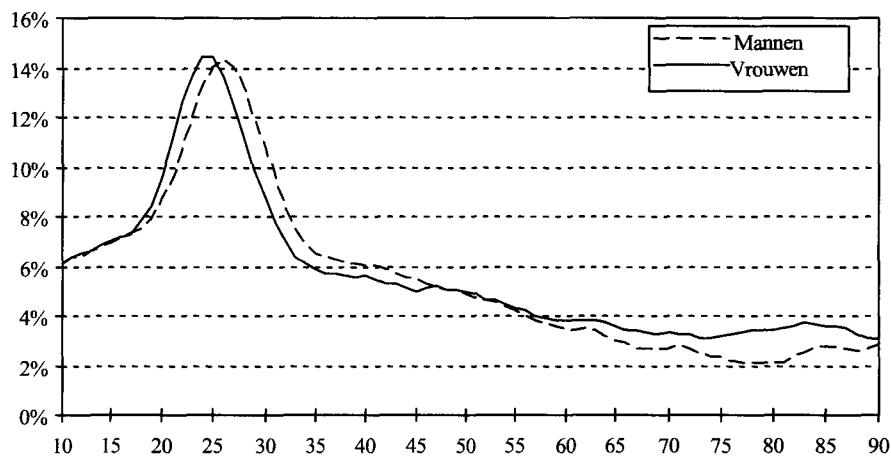
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Laten we in de eerste plaats kijken naar de aandelen van hen die terugkeerden naar de verblijfplaats van 1981, onder de personen die daaruit wegtrokken tussen 1981 en 1986 ($3/(3+4+5)$). Iets minder dan 8 % van hen kwamen terug naar hun gemeente van verblijf. Dat aandeel ligt iets hoger bij de mannen dan bij de vrouwen (tabel 47). Volgens de leeftijd zien wij het klassieke verloop van de migratieschema (figuur 39). Het aandeel van hen die terugkeerden, is het grootst bij de personen die in 1991 tussen 25 en 30 jaar waren. Vervolgens daalt dat aandeel snel met de leeftijd. Het wordt minimaal tussen 75 en 80 jaar. Daarna stijgt het opnieuw, vooral bij de vrouwen. Opmerkelijk is dat de curve voor de vrouwen tussen 18 en 25 jaar de klassieke afwijking vertoont, wat erop wijst dat de vrouwen vroeger migreren en op die leeftijd een overmobiliteit vertonen.

Afhankelijk van het gewest van verblijf waartoe gemeente "a" behoort, bedraagt het aandeel van hen die terugkeerden meer dan 10 % in Wallonië, 7,5 % in Brussel en 6,3 % in Vlaanderen (tabel 48). De aandelen personen die tussen 1986 en 1991 terugkeerden naar de gemeente van verblijf van 1981, zijn voor Wallonië aanzienlijk hoger voor alle leeftijden. Dat betekent dat de gehechtheid aan het gewest van herkomst het sterkst is in het zuidelijk landsgedeelte en minder uitgesproken is in Vlaanderen (figuur 40).

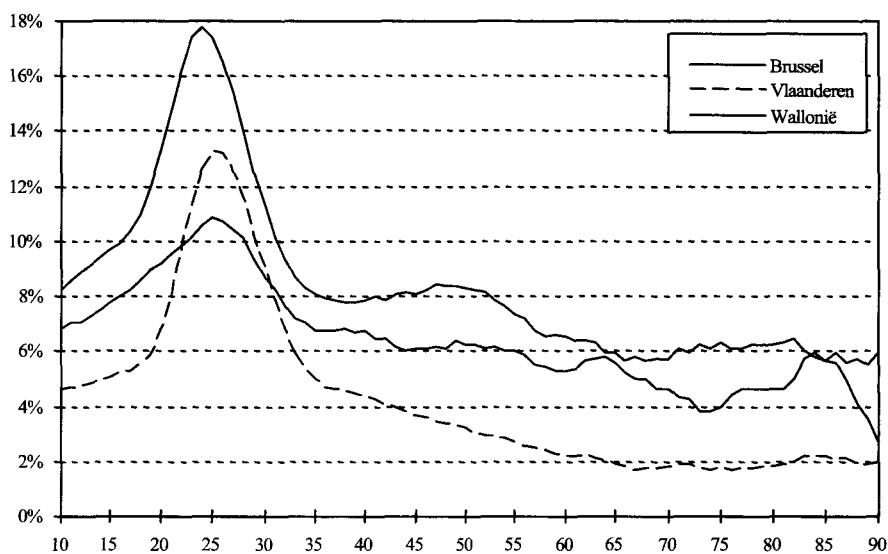
Het probleem van de terugkeer naar de vorige blijfplaats kan ook worden benaderd door de mensen te bekijken die terugkeerden naar hun gemeente van verblijf van 1981 onder de personen die werden geregistreerd als resulterend migrant in de groep resulterende migranten van de periode 1986-1991 ($3/(3+5)$) (tabel 47). Iets meer dan 27 % keerde terug naar de gemeente waar ze in 1981 verbleven, en de verschillen volgens geslacht zijn in het algemeen verwaarloosbaar. Volgens leeftijd zijn er echter grote verschillen tussen mannen en vrouwen (figuur 41). Afgezien van de klassieke afwijking tussen beide curven tussen 20 en 40 jaar, zien wij dat de verschillen tussen beide geslachten toenemen boven de leeftijd van 45 jaar. Bij de mannen blijven de aandelen van de terugkerenden vrij laag tot 60 jaar, maar ze gaan resoluut de hoogte in tussen 45 en 50 jaar bij de vrouwen, om dan stabiel te worden tot de leeftijd van 60 jaar. Ook al blijven de aandelen van hen die terugkeren, hoger bij de vrouwen dan bij de mannen, in beide gevallen stijgen ze sterk tussen 60 en 70 jaar om dan gelijklopend te dalen.

Figuur 39. Aandelen van de terugkerenden naar de gemeente van verblijf van 1981 (3/(3+4+5)), volgens leeftijd en geslacht (voortschrijdend gemiddelde over 5 elementen)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 40. Aandelen van de terugkerenden naar de gemeente van verblijf van 1981 (3/(3+4+5)), volgens gewest (voortschrijdend gemiddelde over 5 elementen)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 47. De problematiek van het vertrek uit en de terugkeer naar de verblijfplaats, aan de hand van een vergelijking tussen de verblijfplaatsen in 1981, 1986 en 1991

België	Mannen					Vrouwen					Totaal					‘Terugkeer’ naar de verblijfplaats van 1981 van hen die migreerden tussen 1986 en 1991 (3/(3+5))						
																Mannen	Vrouwen	Totaal				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	Mannen	Vrouwen	Totaal				
1977-1981	10-14	224619	19634	3205	39804	9308	214151	18699	3059	38054	9028	438770	38333	6264	77858	18336	6,13%	6,10%	6,11%	25,61%	25,31%	25,46%
1972-1976	15-19	259583	18092	2767	29485	7441	244485	19811	2690	27857	7581	504068	37903	5457	57342	15022	6,97%	7,06%	7,01%	27,11%	26,19%	26,65%
1967-1971	20-24	273430	42474	3206	24650	8962	234465	63815	3755	23287	11674	507895	106289	6961	47937	20636	8,71%	9,70%	9,22%	26,35%	24,34%	25,22%
1962-1966	25-29	226515	86774	9941	38205	21130	186802	81273	13702	54860	27924	413317	168047	23643	93065	49054	14,35%	14,20%	14,26%	31,99%	32,92%	32,52%
1957-1961	30-34	200722	47839	13232	78928	30879	197364	39263	10978	82735	29949	398086	87102	24210	161663	60828	10,75%	8,88%	9,81%	30,00%	26,82%	28,47%
1952-1956	35-39	234494	30953	5870	64319	19258	238807	27792	4620	57546	16038	473301	58745	10490	121865	35296	6,56%	5,91%	6,26%	23,36%	22,36%	22,91%
1947-1951	40-44	266916	24127	3462	42451	11420	265629	21127	2846	38475	9408	532545	45254	6308	80926	20828	6,04%	5,61%	5,84%	23,26%	23,23%	23,25%
1942-1946	45-49	222603	15605	1937	26756	6634	224235	14132	1582	24881	5341	446838	29737	3519	51637	11975	5,48%	4,97%	5,24%	22,60%	22,85%	22,71%
1937-1941	50-54	225625	12791	1360	21790	4532	233823	11976	1285	20871	3682	459448	24767	2645	42661	8214	4,91%	4,97%	4,94%	23,08%	25,87%	24,36%
1932-1936	55-59	237334	12011	1051	19992	3477	249723	12372	1100	21092	3233	487057	24383	2151	41084	6710	4,29%	4,33%	4,31%	23,21%	25,39%	24,27%
1927-1931	60-64	228362	11465	784	18850	2689	253228	12333	958	21408	2576	481590	23798	1742	40258	5265	3,51%	3,84%	3,69%	22,57%	21,1%	24,86%
1922-1926	65-69	204089	9242	607	17333	1865	245387	10912	878	21245	2149	449476	20154	1485	38578	4014	3,06%	3,62%	3,37%	24,56%	29,01%	27,00%
1917-1921	70-74	118859	4769	300	10196	901	161719	6759	503	13612	1158	280578	11528	803	23808	2059	2,63%	3,29%	3,01%	24,98%	30,28%	28,06%
1912-1916	75-79	102196	3771	201	7680	566	163877	8498	470	13162	1142	266073	12269	671	20842	1708	2,38%	3,18%	2,89%	26,21%	29,16%	28,21%
1907-1911	80-84	59996	2893	95	4164	328	120709	9281	393	9997	1139	180705	12174	488	14161	1467	2,07%	3,41%	3,03%	22,46%	25,65%	24,96%
1902-1906	85-89	24307	1662	54	1700	195	61335	6719	256	5930	853	85642	8381	310	7630	1048	2,77%	3,64%	3,45%	21,69%	23,08%	22,83%
1897-1901	90-94	5797	557	15	486	64	18020	2463	82	2196	288	23817	3020	97	2682	352	2,65%	3,20%	3,10%	18,99%	22,16%	21,60%
1892-1896	95-99	770	90	2	85	11	3048	414	20	413	61	3818	504	22	498	72	2,04%	4,05%	3,72%	15,38%	24,69%	23,40%
≤ 1891	≥ 100	73	9	2	6	2	316	34	2	43	4	389	43	4	49	6	20,00%	4,08%	6,78%	50,00%	33,33%	40,00%
Totaal		3116290	344758	48091	446880	129662	3317123	367673	49179	477664	133228	6433413	712431	97270	924544	262890	7,70%	7,45%	7,57%	27,05%	26,96%	27,01%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

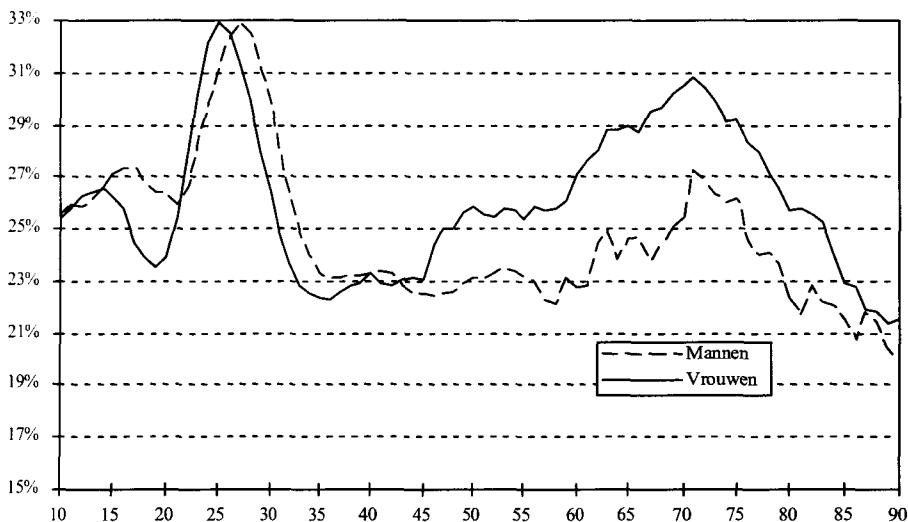
Tabel 48. De problematiek van het vertrek uit en de terugkeer naar de verblijfplaats, volgens gewest, aan de hand van een vergelijking tussen de verblijfplaatsen in 1981, 1986 en 1991

Geboortegeneraties	Leeftijdsgroepen in 1991	Brussel						Vlaanderen						Wallonië					
		Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981			Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die migreerden tussen 1986 en 1991			Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981			Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die migreerden tussen 1986 en 1991			Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981			Terugkeer naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die migreerden tussen 1986 en 1991		
		Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
		(3/(3+4+5))						(3/(3+4+5))						(3/(3+4+5))					
1977-1981	10-14	6,90%	6,76%	6,83%	23,53%	22,84%	23,19%	4,67%	4,63%	4,65%	23,84%	23,48%	23,66%	8,16%	8,21%	8,19%	28,22%	28,12%	28,17%
1972-1976	15-19	7,58%	8,06%	7,82%	23,25%	23,16%	23,20%	4,96%	5,21%	5,08%	24,61%	24,79%	24,70%	9,84%	9,49%	9,67%	30,95%	28,68%	29,81%
1967-1971	20-24	9,08%	9,25%	9,17%	19,60%	17,40%	18,39%	6,28%	7,59%	6,94%	24,56%	23,74%	24,10%	13,08%	13,63%	13,37%	31,90%	28,42%	29,95%
1962-1966	25-29	11,11%	10,76%	10,91%	19,00%	19,01%	19,01%	13,08%	13,63%	13,40%	33,24%	34,83%	34,16%	18,12%	16,43%	17,11%	35,97%	35,84%	35,89%
1957-1961	30-34	9,25%	8,24%	8,72%	19,11%	18,41%	18,76%	10,02%	8,28%	9,16%	31,12%	28,20%	29,75%	12,66%	10,19%	11,41%	32,82%	28,61%	30,78%
1952-1956	35-39	7,32%	6,29%	6,82%	18,54%	17,86%	18,23%	5,37%	4,67%	5,04%	22,57%	21,08%	21,91%	8,34%	7,84%	8,11%	26,77%	26,18%	26,50%
1947-1951	40-44	7,14%	6,36%	6,76%	20,19%	20,14%	20,17%	4,52%	4,13%	4,34%	21,27%	21,17%	21,23%	8,02%	7,68%	7,86%	27,18%	27,12%	27,16%
1942-1946	45-49	6,23%	5,88%	6,06%	18,35%	18,47%	18,41%	4,10%	3,32%	3,73%	21,59%	20,25%	21,00%	7,95%	8,08%	8,01%	26,51%	29,14%	27,68%
1937-1941	50-54	6,03%	6,49%	6,24%	20,38%	23,05%	21,60%	3,24%	3,16%	3,20%	20,30%	22,69%	21,39%	8,12%	8,58%	8,34%	28,20%	31,54%	29,73%
1932-1936	55-59	6,02%	6,10%	6,06%	20,91%	23,40%	22,12%	2,85%	2,59%	2,72%	21,87%	21,67%	21,77%	6,96%	7,78%	7,37%	26,17%	31,03%	28,55%
1927-1931	60-64	5,32%	5,20%	5,26%	21,08%	23,44%	22,25%	2,21%	2,26%	2,24%	20,13%	23,33%	21,71%	5,89%	7,08%	6,53%	26,48%	33,26%	30,01%
1922-1926	65-69	5,69%	5,54%	5,60%	26,55%	26,96%	26,79%	1,75%	2,09%	1,93%	20,76%	24,73%	22,92%	5,30%	6,48%	5,95%	27,93%	35,18%	31,86%
1917-1921	70-74	4,72%	4,49%	4,58%	24,48%	27,33%	26,15%	1,58%	1,92%	1,77%	21,48%	27,02%	24,56%	4,68%	6,47%	5,70%	30,05%	35,52%	33,37%
1912-1916	75-79	3,36%	4,16%	3,90%	22,22%	27,68%	25,87%	1,43%	1,89%	1,71%	23,16%	25,07%	24,43%	5,48%	6,74%	6,32%	32,81%	35,04%	34,36%
1907-1911	80-84	3,95%	4,86%	4,62%	25,97%	26,95%	26,73%	1,22%	2,04%	1,79%	17,54%	20,95%	20,14%	4,38%	6,75%	6,18%	29,66%	31,53%	31,19%
1902-1906	85-89	6,19%	5,74%	5,83%	29,17%	28,11%	28,33%	1,83%	2,35%	2,23%	19,38%	18,15%	18,37%	4,20%	6,03%	5,70%	20,83%	28,82%	27,43%
1897-1901	90-94	1,43%	3,73%	3,32%	10,00%	20,69%	19,12%	2,28%	1,83%	1,92%	18,00%	15,18%	15,77%	5,00%	6,18%	6,03%	26,32%	33,88%	32,86%
1892-1896	95-99	7,69%	4,76%	5,15%	25,00%	26,67%	26,32%	1,64%	2,89%	2,66%	12,50%	18,18%	17,31%	0,00%	6,02%	5,10%	0,00%	36,36%	34,78%
≤ 1891	≥ 100	0,00%	16,67%	11,11%	-	-	-	40,00%	0,00%	5,56%	-	-	-	0,00%	8,33%	7,14%	-	-	-
Totaal		7,68%	7,28%	7,47%	19,96%	19,94%	19,95%	6,35%	6,15%	6,25%	26,90%	26,96%	26,93%	10,30%	10,00%	10,15%	30,57%	30,24%	30,40%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

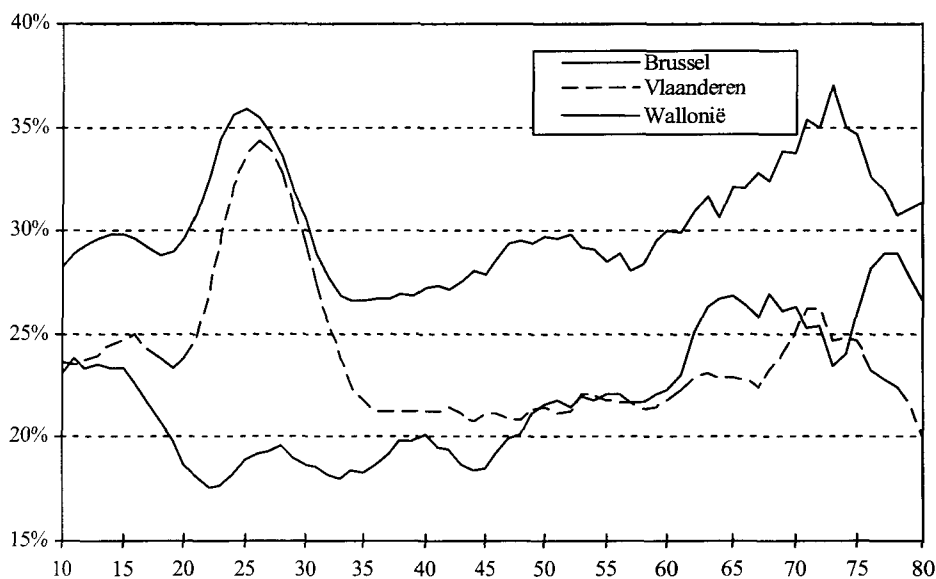
Die aandelen van de terugkerenden blijven het hoogst in Wallonië (30 %), maar de verhouding tussen Vlaanderen (27 %) en Brussel (20 %) ligt nu anders (figuur 42 en tabel 48). Voor alle leeftijden liggen de aandelen van de terugkerenden hoger in Wallonië en de verschillen met Vlaanderen zijn het kleinst tussen 25 en 35 jaar. Er dient rden op gewezen dat de aandelen van de terugkerenden tussen 35 en 70 jaar nagenoeg continu blijven stijgen in Wallonië, maar in Vlaanderen tussen 35 en 60 jaar zo goed als stabiel blijven. In tegenstelling tot de cijfers voor de andere twee gewesten, zijn de aandelen van de terugkerenden in Brussel het laagst tussen 20 en 45 jaar.

Figuur 41. Aandelen van wie terugkeert naar de gemeente van verblijf van 1981 onder wie van gemeente van verblijf veranderde tussen 1986 en 1991 (3/(3+5)), volgens leeftijd en geslacht (voortschrijdend gemiddelde over 5 elementen)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 42. Aandelen van hen die terugkeren naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die veranderden van gemeente van verblijf tussen 1986 en 1991 (3/(3+5)), volgens gewest (voortschrijdend gemiddelde over 5 elementen)

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

4.4. ZAL IEMAND DIE EENMAAL IS GEMIGREERD, NOG MIGREREN?

4.4.1. EVOLUTIE VAN HET AANTAL MIGRANTEN EN MIGRATIES TUSSEN 1981-1986 EN 1986-1991

Met als basis de bevolkingsgroep van meer dan 10 jaar bij de volkstelling van 1991 hebben wij de personen gekarakteriseerd per generatie, tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991, al naargelang die personen 0, 1, 2, 3, 4 of meer migraties achter de rug hebben. De migraties worden gedefinieerd in de ruimst mogelijke zin als wijzigingen van woonplaats. De matrices in tabel 49a kruisen de toestanden tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991 voor de gehele bevolking van alle leeftijden. In de eerste matrix wordt een onderscheid gemaakt tussen sedentairen en migranten; in de andere twee matrices gaat het om gebeurtenissen, met andere woorden wijzigingen van woonplaats tijdens de twee periodes van vijf jaar. We bekijken in de eerste plaats de marges in die matrices.

Van de 8.779.792 personen van meer dan 10 jaar die in 1991 werden geteld, veranderde 71,1% niet van woonplaats tussen 1981 en 1986, tegenover 70,5% in de loop van de daaropvolgende periode van vijf jaar. De grote meerderheid wordt dus gevormd door sedentairen, maar het aandeel van die groep is lichtjes gedaald tussen beide observatieperiodes. 55,1% van die sedentairen veranderde niet van woonplaats tussen 1981 en 1991. Tussen 1986 en 1991 veranderden er weliswaar meer personen éénmaal van woonplaats dan tussen 1981 en 1986, maar de aandelen van de migranten die meer dan éénmaal van woning veranderden, zijn lichtjes hoger tijdens de eerste periode van vijf jaar. Dat betekent met andere woorden dat er meer sedentairen zijn tussen 1981 en 1986, maar ook meer veelvoudige migranten. Dat verklaart waarom er, ondanks een geringer aantal migranten, meer migraties zijn in de eerste periode van vijf jaar. Het gemiddelde aantal migraties per migrant bedraagt 1,57 tussen 1981 en 1986 en 1,53 tussen 1986 en 1991. Het aantal "eenmalige migraties" ligt wel 5% hoger tussen 1986 en 1991 dan tussen 1981 en 1986, maar voor de veelvoudige migraties zijn de verhoudingen omgekeerd: wij tellen respectievelijk 0,7%, 4,9% en 13,6% meer twee-, drie- en vier- of meervoudige migraties in de eerste periode van vijf jaar.

Tussen beide periodes van vijf jaar is er blijkbaar een kleine verandering opgetreden in de demografische gedragingen. Er zijn meer migranten tussen 1986 en 1991, maar ze gaan zich meer als sedentairen vestigen, zoals blijkt uit het lager aantal veelvoudige migraties. Tenzij het zou gaan om een leeftijdseffect, want we mogen niet uit het oog verliezen dat elke generatie 5 jaar ouder is geworden tussen beide periodes van vijf jaar en dat de migratieneiging sterk verschilt naargelang die variabele.

Vervolgens bekijken we de matrices 2 en 3 in tabel 49b en proberen we een antwoord te vinden op de vraag of wie eenmaal is gemigreerd, nog zal migreren. We nemen als basis de sedentairen en migranten voor een bepaalde periode, afhankelijk van hun migratiegedrag tijdens de andere periode van vijf jaar. Wat de sedentairen in de periode 1981-1986 betreft, behield 77,5% die status tijdens de periode 1986-1991. Dat betekent dat de als sedentair beschouwde bevolking tussen 1981 en 1986 ook het minst mobiel is tussen 1986 en 1991. Hoe groter het aantal migraties tijdens de eerste periode, hoe kleiner de neiging om sedentair te blijven gedurende de tweede periode. Bijna 50 % van hen die tussen 1981 en 1986 tweemaal van woning veranderden, is minstens eenmaal opnieuw gemigreerd in de loop van de daaropvolgende periode. Dat percentage bedraagt 63 % voor hen die driemaal migreerden tussen 1981 en 1986, en 77 % voor hen die viermaal of meer zijn gemigreerd. Hoe meer men tijdens de eerste periode is gemigreerd, hoe groter de kans dat het tot veelvoudige migraties komt in de tweede periode. Een voorbeeld: van de sedentairen tussen 1981 en 1986 heeft slechts 0,5% vier migraties of meer achter de rug in de periode tussen 1986 en 1991. Bij de groep die viermaal of meer van woonplaats veranderde tijdens de eerste periode, bevindt 16% zich nog steeds in hetzelfde geval tijdens de tweede periode. Al die bevindingen blijven geldig als wij de matrix "omkeren", met andere woorden als wij kijken naar de migratiegedragingen van de sedentairen en migranten van 1986-1991 in de periode 1981-1986. Het klopt dus dat 'wie eenmaal is gemigreerd, nog zal migreren'.

Tabel 49a. Zal iemand die eenmaal is gemigreerd, nog migreren?
Aantal veranderingen van woonplaats tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991

1. Sedentairen en migranten

1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0	4836685	946353	304404	74233	26774	6188449
1	986323	438974	176243	60704	32148	1694392
2	309845	155245	77635	34534	24890	602149
3	79100	48184	29768	16244	15718	189014
4 en meer	32019	24204	18448	12457	18660	105788
Totaal	6243972	1612960	606498	198172	118190	8779792

2. Aantal veranderingen van woonplaats tussen 1981 en 1986

1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0		946353	608808	222699	118978	1896838
1		438974	352486	182112	146838	1120410
2		155245	155270	103602	117113	531230
3		48184	59536	48732	76903	233355
4 en meer		24204	36896	37371	98196	196667
Totaal		1612960	1212996	594516	558028	3978500

3. Aantal veranderingen van woonplaats tussen 1986 en 1991

1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0						
1	986323	438974	176243	60704	32148	1694392
2	619690	310490	155270	69068	49780	1204298
3	237300	144552	89304	48732	47154	567042
4 en meer	143251	110196	85524	58778	93492	491241
Totaal	1986564	1004212	506341	237282	222574	3956973

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 49b. Zal iemand die eenmaal is gemigreerd, nog migreren?
Aandelen veranderingen van woonplaats tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991

1. Sedentairen en migranten ten opzichte van de totale bevolking

1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0	55,09%	10,78%	3,47%	0,85%	0,30%	70,49%
1	11,23%	5,00%	2,01%	0,69%	0,37%	19,30%
2	3,53%	1,77%	0,88%	0,39%	0,28%	6,86%
3	0,90%	0,55%	0,34%	0,19%	0,18%	2,15%
4 en meer	0,36%	0,28%	0,21%	0,14%	0,21%	1,20%
Totaal	71,12%	18,37%	6,91%	2,26%	1,35%	100,00%

2. Frequentie van de migraties tussen 1986 en 1991 voor de sedentairen en migranten van 1981-1986

1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0	77,46%	58,67%	50,19%	37,46%	22,65%	70,49%
1	15,80%	27,22%	29,06%	30,63%	27,20%	19,30%
2	4,96%	9,62%	12,80%	17,43%	21,06%	6,86%
3	1,27%	2,99%	4,91%	8,20%	13,30%	2,15%
4 en meer	0,51%	1,50%	3,04%	6,29%	15,79%	1,20%
Totaal	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

3. Frequentie van de migraties tussen 1981 en 1986 voor de sedentairen en migranten van 1986-1991

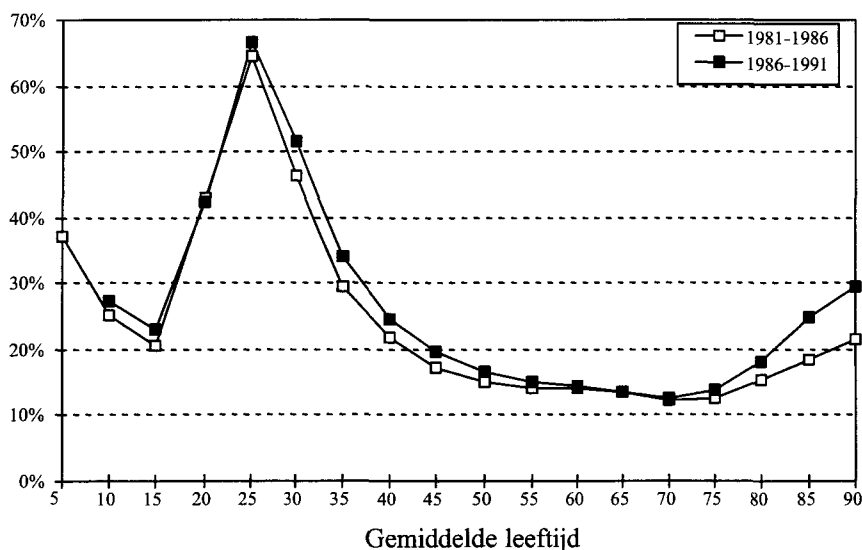
1986-1991	1981-1986					Totaal
	0	1	2	3	4 en meer	
0	78,16%	15,29%	4,92%	1,20%	0,43%	100,00%
1	58,21%	25,91%	10,40%	3,58%	1,90%	100,00%
2	51,46%	25,78%	12,89%	5,74%	4,13%	100,00%
3	41,85%	25,49%	15,75%	8,59%	8,32%	100,00%
4 en meer	30,27%	22,88%	17,44%	11,78%	17,64%	100,00%
Totaal	71,12%	18,37%	6,91%	2,26%	1,35%	100,00%

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

4.4.2. VERGELIJKING, PER LEEFTIJDGROEP, TUSSEN HET AANTAL MIGRANTEN EN HET AANTAL MIGRATIES TUSSEN 1981-1986 EN 1986-1991

Wat is de evolutie van de aandelen van de migranten per leeftijdsgroep van vijf jaar tussen beide observatieperiodes (figuur 43 en tabel 50)? Voor een gelijke gemiddelde leeftijd liggen de aandelen van de migranten bijna altijd hoger tussen 1986 en 1991 dan in de eerste periode van vijf jaar. Dat gaat niet alleen op voor de personen met een gemiddelde leeftijd van 20 jaar en 65 jaar, maar de verschillen tussen beide periodes zijn miniem. Ze zijn ook erg klein tussen 55 en 75 jaar, maar boven die leeftijd gaan ze opnieuw sterk toenemen. Tussen 30 en 50 jaar ten slotte zien wij dat er 11 tot 15 % meer migranten zijn in de periode 1986-1991 dan in de vorige periode.

Figuur 43. Aandelen van de migranten, volgens leeftijd, in 1981-1986 en in 1986-1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

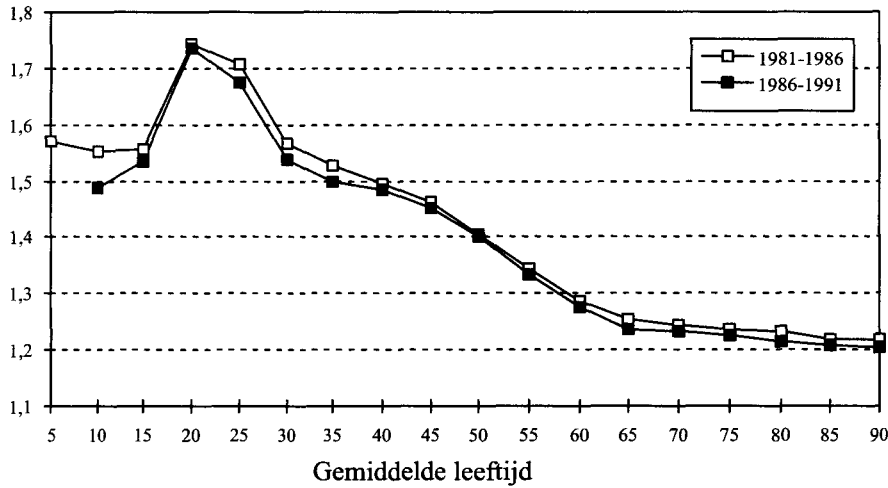
Daartegenover staat dat het gemiddelde aantal migraties per migrant op elke leeftijd steeds hoger ligt in de periode 1981-1986 dan in 1986-1991 (figuur 44 en tabel 50). Afgezien van hen die gemiddeld 10 jaar oud zijn en van wie het migratiegedrag wordt bepaald door dat van hun ouders, zijn de verschillen tussen beide curven het grootst tussen 25 en 35 jaar. Het is logisch dat op de leeftijd waarop de mobiliteit het hoogst is, namelijk tussen gemiddeld 20 en 25 jaar, het gemiddelde aantal migraties per migrant een maximumwaarde bereikt. Die waarde neemt daarna continu af, eerst snel tot 65 jaar en dan trager.

Aan de hand van figuur 45 kunnen beide voorgaande analyses worden samengevat. Voor elke gemiddelde leeftijd hebben wij een verband gelegd tussen de aandelen van de migranten en het gemiddelde aantal migraties per migrant, respectievelijk voor de periodes 1981-1986 en 1986-1991. Wij zien dat:

- afhankelijk van de leeftijd en alleen wat personen ouder dan 25 betreft, er een verband bestaat tussen beide variabelen: in het algemeen mag worden gesteld dat, hoe meer de gemiddelde leeftijd stijgt, hoe meer het aandeel van de migranten daalt en hoe kleiner het gemiddelde aantal migraties per migrant wordt.
- de modale leeftijd verschillend is voor de twee variabelen: de aandelen van de migranten zijn het grootst op 25 jaar, maar het gemiddelde aantal migraties per migrant bereikt zijn maximum op 20 jaar.
- met uitzondering van hen die gemiddeld 20 en 65 jaar oud zijn, liggen de aandelen van de migranten altijd hoger in de periode 1986-1991, maar het gemiddelde aantal migraties per

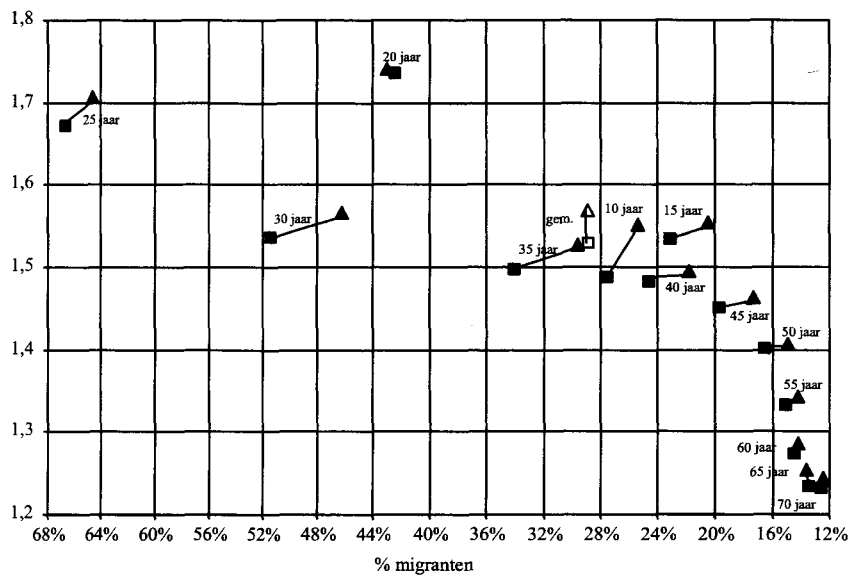
migrant ligt systematisch hoger tussen 1981 en 1986. Dat betekent dus dat men weliswaar op elke leeftijd meer migranten telt in de periode 1986-1991, maar dat ze in het geheel beschouwd minder mobiel zijn dan tijdens de vorige periode van vijf jaar.

Figuur 44. Gemiddeld aantal migraties per migrant, volgens leeftijd, in 1981-1986 en in 1986-1991

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Figuur 45. De aandelen van de migranten en het gemiddelde aantal migraties per migrant, volgens leeftijd, in 1981-86 en in 1986-91

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 50. Aandelen van sedentairen en het gemiddelde aantal migraties per leeftijdsgroep in 1981-1986 en 1986-1991

Generaties	Gemiddelde leeftijd		% migranten		Gemiddeld aantal migraties		Gemiddeld aantal migraties per migrant	
	1981-1986	1986-1991	1981-1986	1986-1991	1981-1986	1986-1991	1981-1986	1986-1991
	1977-1981	5	10	37,2%	27,5%	0,59	0,41	1,57
1972-1976	10	15	25,2%	23,1%	0,39	0,35	1,55	1,53
1967-1971	15	20	20,5%	42,4%	0,32	0,74	1,56	1,74
1962-1966	20	25	43,1%	66,7%	0,75	1,12	1,74	1,67
1957-1961	25	30	64,5%	51,4%	1,10	0,79	1,71	1,54
1952-1956	30	35	46,3%	34,0%	0,72	0,51	1,57	1,50
1947-1951	35	40	29,5%	24,5%	0,45	0,36	1,53	1,48
1942-1946	40	45	21,7%	19,7%	0,33	0,29	1,50	1,45
1937-1941	45	50	17,3%	16,6%	0,25	0,23	1,46	1,40
1932-1936	50	55	15,0%	15,1%	0,21	0,20	1,41	1,33
1927-1931	55	60	14,2%	14,5%	0,19	0,18	1,34	1,27
1922-1926	60	65	14,2%	13,4%	0,18	0,17	1,29	1,24
1917-1921	65	70	13,7%	12,6%	0,17	0,16	1,25	1,23
1912-1916	70	75	12,4%	13,7%	0,15	0,17	1,24	1,23
1907-1911	75	80	12,7%	18,1%	0,16	0,22	1,24	1,22
1902-1906	80	85	15,2%	24,8%	0,19	0,30	1,23	1,21
1897-1901	85	90	18,4%	29,5%	0,22	0,36	1,22	1,20
1892-1896	90	95	21,4%	29,7%	0,26	0,35	1,22	1,20
Totaal			28,9%	29,5%	0,45	0,45	1,57	1,53

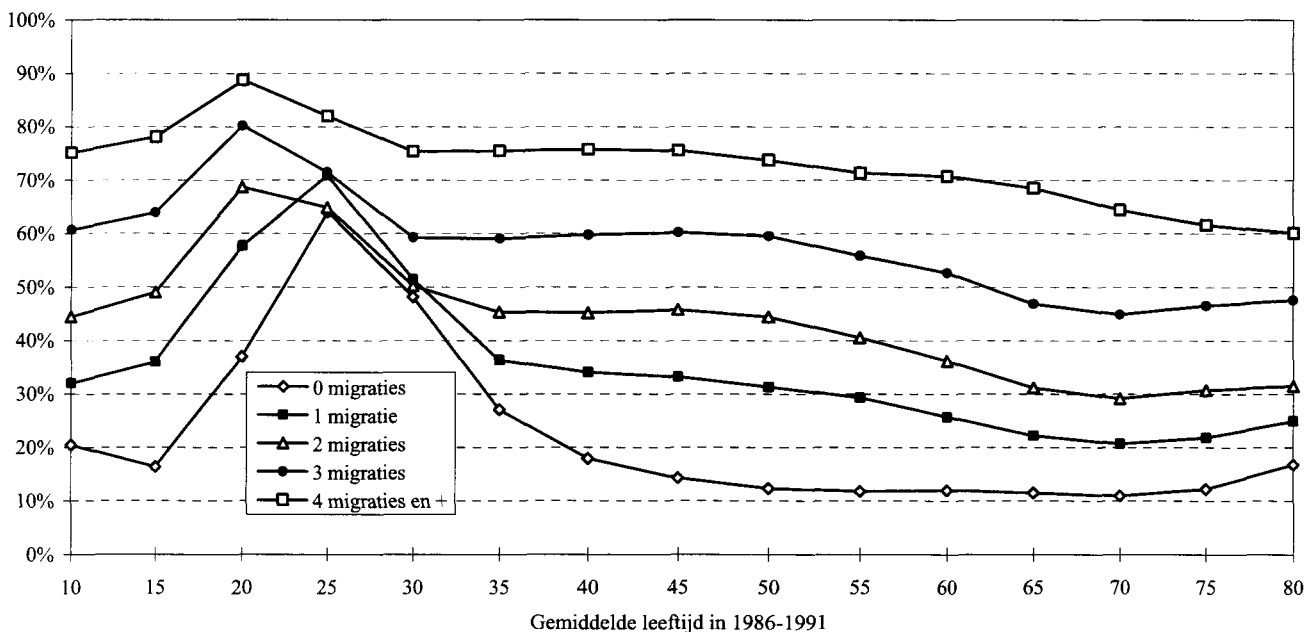
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

4.4.3. LEIDT MIGREREN TOT MIGREREN? ANALYSE VAN DE AANDELEN VAN DE MIGRANTEN EN VAN HET GEMIDDELDE AANTAL MIGRATIES PER MIGRANT IN 1986-1991, VOLGENS DE GEDRAGINGEN IN 1981-1986

We bekijken nu het migratiegedrag per leeftijd in de periode 1986-1991 in het licht van de gedragingen tijdens de vorige periode van vijf jaar. Wij hebben eerst de aandelen van de migranten in de periode 1986-1991 berekend binnen de groep personen die 0 tot 4 of meer migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986 (tabel 51). Zonder onderscheid naar de leeftijd stellen wij bij de sedentairen tijdens de periode 1981 en 1986 naar verhouding het minst migranten in de periode 1986-1991 vast. Hun percentage bedraagt maar 23 %, maar bij de groep personen die in de periode 1981-1986 eenmaal zijn gemigreerd, telt men meer dan 41 % migranten in de loop van de daaropvolgende periode van vijf jaar. Tevens is meer dan 77 % van hen die 4 keer of meer zijn gemigreerd tussen 1981 en 1986, ook minstens éénmaal gemigreerd in de periode 1986-1991. In het algemeen kan worden gesteld dat hoe groter het aantal migraties tijdens de periode 1981-1986, hoe hoger het aandeel van de migranten in 1986-1991.

Hoe ziet dat eruit volgens leeftijd (figuur 46)? De hierboven beschreven relatie geldt in het algemeen voor alle leeftijdsgroepen. Voor elke leeftijd zijn de aandelen van de migranten het laagst bij hen die sedentair bleven in de periode 1981-1986, en het hoogst bij hen die gedurende die periode veelvuldig migreerden. De verschillen zijn het minst uitgesproken bij de groep van personen van wie de gemiddelde leeftijd 25 tot 30 jaar was in de periode 1986-1991, d.w.z. op leeftijden waarop de aandelen van de migranten in alle gevallen hoog zijn. Tevens komen wij tot de vaststelling dat de scharnierleeftijd op 25 jaar ligt voor hen die het minst mobiel zijn (0 en 1 migratie) tussen 1981 en 1986, maar in de overige gevallen zijn de aandelen van de migranten het hoogst op een gemiddelde leeftijd van 20 jaar. Ten slotte is het vooral boven de leeftijd van 35 jaar en, "parallel daarmee" voor de jongeren van minder dan 20, dat de verschillen het sterkst tot uiting komen. Dat betekent ook dat hoe groter het aantal migraties in de periode 1981-1986 is, hoe minder verschillen er zullen zijn tussen de aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en hoe homogener de gedragingen volgens de leeftijd zullen zijn.

Figuur 46. Aandelen van de migranten in 1986-1991 onder hen die x migratie(s) achter de rug hebben in 1981-1986

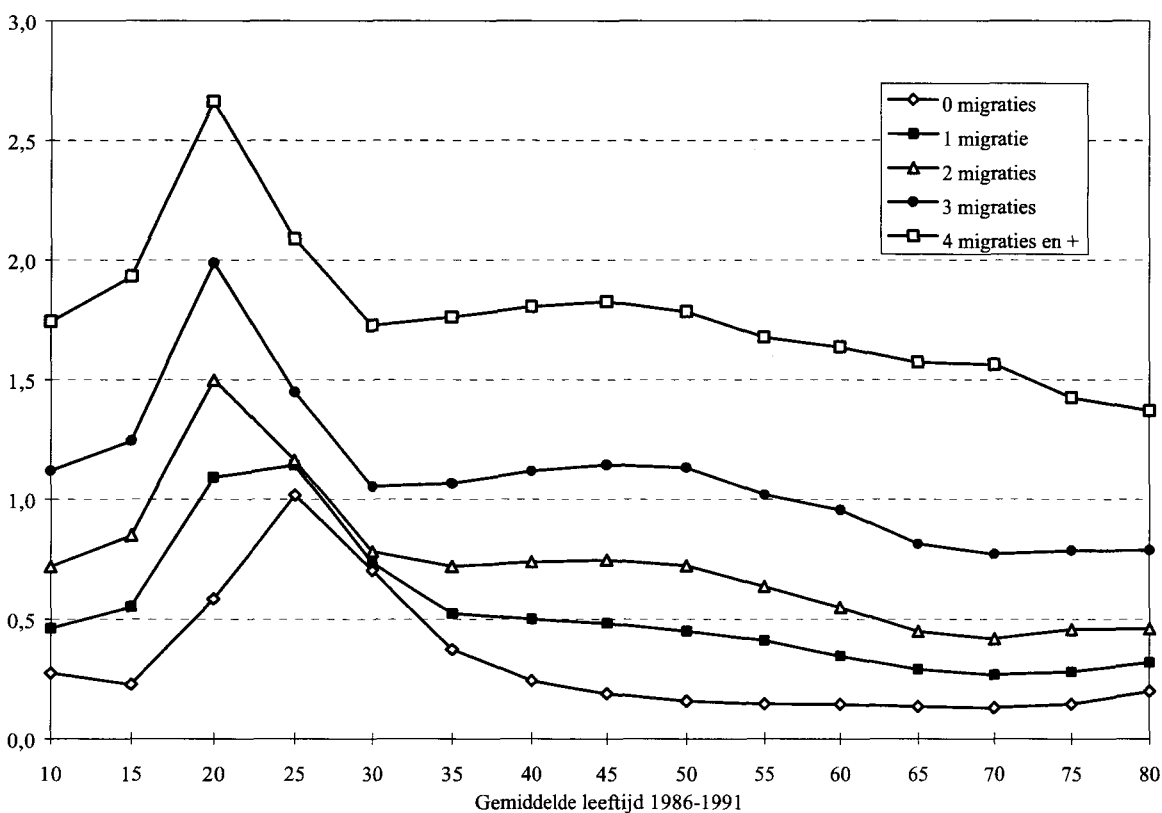
Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 51. Aandelen van de migranten en het aantal migraties per migrant in 1986-1991, onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986

Generaties	Gem. leeftijd 1986-1991	Aandelen van de migranten in 1986-1991 onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986					Gemiddeld aantal migraties tussen 1986-1991 onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986						
		0 migraties	1 migratie	2 migraties	3 migraties	4 migraties en +	Totaal	0 migraties	1 migratie	2 migraties	3 migraties	4 migraties en +	Totaal
1977-1981	10	20,5%	32,0%	44,4%	60,7%	75,1%	27,5%	0,27	0,46	0,72	1,12	1,74	1,49
1972-1976	15	16,4%	36,0%	49,0%	63,9%	78,1%	23,1%	0,23	0,55	0,85	1,24	1,93	1,53
1967-1971	20	37,0%	57,7%	68,7%	80,2%	88,7%	42,4%	0,58	1,09	1,50	1,99	2,66	1,74
1962-1966	25	64,1%	70,9%	64,9%	71,5%	82,0%	66,7%	1,02	1,14	1,16	1,45	2,09	1,67
1957-1961	30	48,2%	51,5%	50,2%	59,3%	75,4%	51,4%	0,70	0,74	0,78	1,05	1,73	1,54
1952-1956	35	27,1%	36,3%	45,3%	59,1%	75,5%	34,0%	0,37	0,52	0,72	1,07	1,76	1,50
1947-1951	40	17,9%	34,1%	45,2%	59,8%	75,7%	24,5%	0,24	0,50	0,74	1,12	1,81	1,48
1942-1946	45	14,3%	33,2%	45,7%	60,2%	75,6%	19,7%	0,19	0,48	0,75	1,14	1,83	1,45
1937-1941	50	12,3%	31,3%	44,4%	59,5%	73,7%	16,6%	0,16	0,45	0,72	1,13	1,78	1,40
1932-1936	55	11,8%	29,3%	40,5%	55,9%	71,3%	15,1%	0,15	0,41	0,64	1,02	1,68	1,33
1927-1931	60	12,0%	25,7%	36,2%	52,7%	70,8%	14,5%	0,14	0,35	0,55	0,96	1,64	1,27
1922-1926	65	11,5%	22,2%	31,1%	46,8%	68,5%	13,4%	0,14	0,29	0,45	0,81	1,57	1,24
1917-1921	70	10,9%	20,7%	29,1%	44,8%	64,4%	12,6%	0,13	0,27	0,42	0,77	1,56	1,23
1912-1916	75	12,2%	21,8%	30,7%	46,5%	61,6%	13,7%	0,15	0,28	0,46	0,79	1,43	1,23
1907-1911	80	16,8%	25,0%	31,5%	47,6%	60,1%	18,1%	0,20	0,32	0,46	0,79	1,37	1,22
1902-1906	85	24,1%	27,0%	32,6%	43,3%	61,3%	24,8%	0,28	0,34	0,46	0,75	1,31	1,21
1897-1901	90	30,0%	26,8%	26,7%	43,4%	38,1%	29,5%	0,36	0,33	0,35	0,74	0,74	1,20
1892-1896	95	30,7%	26,1%	23,2%	30,6%	50,0%	29,7%	0,36	0,31	0,35	0,39	1,60	1,20
Totaal		22,5%	41,3%	49,8%	62,5%	77,3%	29,5%	0,32	0,62	0,83	1,20	1,88	1,53

Vervolgens hebben wij het gemiddelde aantal migraties in de periode 1986-1991 berekend binnen de groep van personen die van 0 tot 4 migraties of meer achter de rug hadden tussen 1981 en 1986 (tabel 51). De resultaten van die analyse zijn op alle punten een bevestiging van alle vroegere resultaten. Het minst mobiel in de periode 1986-1991 zijn de sedentairen uit voorgaande periode, maar hoe hoger het aantal migraties in de periode 1981-1986, hoe hoger het gemiddelde aantal migraties tussen 1986 en 1991. Die relatie is in globa geldig, ongeacht de leeftijd die in aanmerking wordt genomen (figuur 47). Bij wijze van conclusie mag worden gesteld dat deze dubbele analyse — op basis van de migrantenpercentages en op basis van het gemiddelde aantal migraties per migrant — wel degelijk aantoont dat de bewering dat 'wie eenmaal is gemigreerd, nog zal migreren' inderdaad klopt.

Figuur 47. Het gemiddelde aantal migraties in 1986-1991 onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Om ten slotte na te gaan of de sedentairen dan wel de migranten uit de periode 1981-1986 meer kansen hebben om die "hoedanigheid" te behouden in de periode 1986-1991, hebben wij het covariatiepeil volgens de leeftijd gemeten. Aan de hand van een concreet voorbeeld zullen wij onze methode illustreren. Voor elke leeftijdsgroep hebben wij de personen gerangschikt in vier groepen, op basis van hun hoedanigheid van migrant of sedentair in de periodes 1981-1986 en 1986-1991. Het betreft de volgende vier groepen:

- S.S., sedentair in de periodes 1981-1986 en 1986-1991;
- S.M., sedentair in de periode 1981-1986 en migrant in de periode 1986-1991;
- M.S., migrant in de periode 1981-1986 en sedentair in de periode 1986-1991;
- M.M., migrant in de periodes 1981-1986 en 1986-1991.

Als we de gehele bevolking bekijken, zonder onderscheid naar leeftijd, en iedereen indelen op basis van zijn hoedanigheid van sedentair of migrant tijdens de twee observatieperiodes, geeft dat in absolute cijfers de volgende verdeling:

	Sed. 81-86	Mig. 81-86	Samen
Sed. 86-91	4.836.685	1.351.764	6.188.449
Mig. 86-91	1.407.287	1.184.056	2.591.343
Samen	6.243.972	2.535.820	8.779.792

Omgezet in relatieve cijfers, voor 1000 personen, geeft dat het volgende beeld:

	Sed. 81-86	Mig. 81-86	Samen
Sed. 86-91	551	154	705
Mig. 86-91	160	135	295
Samen	711	289	1000

Als er volstrekt geen correlatie is tussen het sedentair of migrant zijn in elk van de twee periodes, zou dat de volgende biproportionele¹ verhouding moeten opleveren:

	Sed. 81-86	Mig. 81-86	Samen
Sed. 86-91	501	204	705
Mig. 86-91	210	85	295
Samen	711	289	1000

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS – RR

Het verschil "delta" tussen de cijfers in deze laatste twee matrices meet het covariationiveau. Voor de sedentairen (S.S.) of migranten (M.M.) tijdens beide periodes bedraagt het covariationiveau 50 (551-501 en 135-85). Als de index voor die groepen van personen positief is, betekent dit dat er wel degelijk een correlatie bestaat tussen hun hoedanigheid van migrant of sedentair in de periode 1981-1986 en hun hoedanigheid in de periode 1986-1991. De sedentairen uit de periode 1981-1986 hebben met andere woorden meer kans om ook tussen 1986 en 1991 sedentair te blijven en de kans om migrant te zijn in de periode 1986-1991 zal ook groter zijn als men reeds tussen 1981 en 1986 migrant was.

¹ $501 = (705 \cdot 711) / 1000$ of $85 = (295 \cdot 289) / 1000$

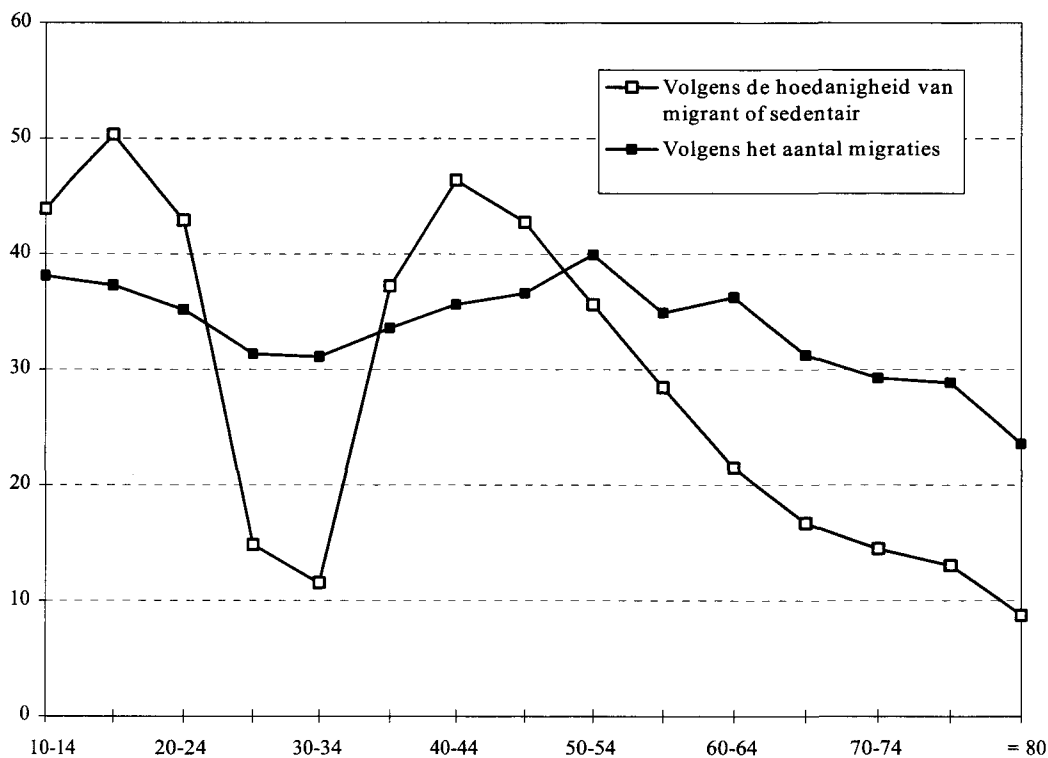
Wij hebben die covariatiecoëfficiënt "delta" berekend voor elke leeftijdsgroep (tabel 52). De waarde van "delta" is steeds positief, wat betekent dat de voordien gevonden relaties in globlo geldig zijn voor elke leeftijdsgroep, maar dan wel met een variabele intensiteit, rekening houdend met de waarde van de covariatie-index (figuur 48). Die waarde is relatief laag voor personen tussen 25 en 35 jaar, dit wil zeggen op de leeftijden waarop de aandelen van de migranten het hoogst zijn in de periode 1986-1991, ongeacht het aantal migraties tussen 1981 en 1986 (figuur 47), maar ook op de leeftijden waarop de mobiliteit sterk terugloopt, onder meer omdat men een eigendom verwerft. De covariatiecoëfficiënt bereikt zijn hoogste waarden tussen 35 en 50 jaar (en inductief tussen 10 en 25 jaar), om daarna af te nemen met de leeftijd.

Wij hebben ongeveer hetzelfde gedaan, maar dit keer op basis van het aantal migraties in de twee periodes (tabel 52). Wij hebben de volgende vier groepen samengesteld:

- 1 mig. - 1 mig. = één migratie in de periode 1981-1986 en één in de periode 1986-1991;
- 2 mig. 1 mig. = meer dan één migratie in de periode 1981-1986, één in de periode 1986-1991;
- 1 mig. - 2 mig. = één migratie in de periode 1981-1986, meer dan één in de periode 1986-1991;
- 2 mig. - 2 mig. = meer dan één migratie in de periodes 1981-1986 en 1986-1991.

Voor elke leeftijdsgroep is de covariatiecoëfficiënt positief en wijst hij op de bestaande correlatie tussen de bevindingen in de periode 1981-1986 en die in de periode 1986-1991. Dat betekent dat zij die in de periode 1981-1986 maar éénmaal zijn gemigreerd, meer kans hebben om slechts één keer te zijn gemigreerd in de periode 1986-1991 (tabel 52 en figuur 48). Evenzo is de kans op veelvoudige migraties in de periode 1986-1991 des te groter naarmate er reeds talrijke migraties zijn geweest in de loop van de daaraan voorafgaande periode van vijf jaar. Ten slotte valt het op dat het covariationiveau dit keer relatief homogeen is volgens leeftijd.

Figuur 48. De covariatiecoëfficiënt "delta" volgens leeftijd

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

Tabel 52. Zal iemand die éénmaal is gemigreerd, nog migreren: vergelijking tussen de situaties in 1981-1986 en in 1986-1991

Leeftijdsgroep	S.S.	M.S.	S.M.	M.M.	Delta	1 mig.-1 mig.	2 mig. en +- 1 mig.	1 mig.- 2 mig. en +	2 mig. en +- 2 mig. en +	Delta
10-14	499	226	128	146	44	363	254	163	219	38
15-19	625	144	122	109	50	354	225	193	228	37
20-24	501	75	294	130	43	293	140	303	264	35
25-29	204	129	365	302	15	337	206	226	231	31
30-34	184	302	171	344	12	365	267	163	205	31
35-39	392	268	145	195	37	376	253	169	202	34
40-44	578	177	126	119	46	380	235	180	205	36
45-49	671	132	112	86	43	391	229	180	199	37
50-54	725	108	102	64	36	409	219	179	193	40
55-59	750	99	100	51	28	446	211	180	164	35
60-64	756	100	103	42	21	489	202	166	143	36
65-69	759	106	99	36	17	535	192	157	115	31
70-74	769	105	95	32	14	560	181	157	103	29
75-79	769	94	107	30	13	574	174	155	97	29
≥ 80	685	103	174	39	9	608	151	162	79	24
Totaal	551	154	160	135	50	371	227	192	210	34

S.S. = sedentair in 1981-1986 en in 1986-1991.

M.S. = migrant in 1981-1986 en sedentair in 1986-1991.

S.M. = sedentair in 1981-1986 en migrant in 1986-1991.

M.M. = migrant in 1981-1986 en in 1986-1991.

1 mig.-1 mig. = 1 migratie in 1981-1986 en 1 migratie in 1986-1991.

2 mig. et +- 1 mig. = 2 migraties en meer in 1981-1986 en 1 migratie en meer in 1986-1991.

1 mig.- 2 mig. et + = 1 migratie in 1981-1986 en 2 migraties en meer in 1986-1991.

2 mig. et +- 2 mig. et + = 2 migraties en meer in 1981-1986 en 2 migraties en meer in 1986-1991.

Bron: Steunpunt "Demografie", NIS - RR

BESLUIT

Wat zijn de belangrijkste resultaten van deze analyse van de ruimtelijke mobiliteit in België?

Hoe fijner de ruimtelijke indeling, hoe groter het aantal migraties en hoe meer die migraties een beslissende invloed hebben op de evolutie van het bevolkingscijfer, op de sociaal-demografische structuren en op mentaliteit en gedragingen. In feite gaat het om een eenvoudige regel. Hoe groter de afstand tussen twee plaatsen, hoe kleiner het aantal migraties tussen die plaatsen. Door de aanpassing van een afhankelijkheidsmodel aan de afstand in de vorm van een Pareto-functie, is het mogelijk de invloed te meten van de afstand op de migratiebewegingen en vooral na te gaan hoe die invloed evolueert in de tijd. Uit de resultaten blijkt dat de rem die door de afstand wordt gevormd, thans een veel grotere invloed heeft op de mobiliteit dan dertig of veertig jaar geleden. Dat betekent dat de migraties over steeds kleinere afstanden gebeuren. Daarenboven werkt de rem van de afstand niet op eenvormige wijze met de leeftijd. De invloed van de afstand is het kleinst tussen 55 en 70 jaar, in die leeftijdscategorie zijn mensen blijkbaar meer bereid een grotere afstand af te leggen in het kader van de migratie bij pensionering.

Sedert het begin van de jaren '60 is de mobiliteit bovendien sterk gedaald. Die tendens geldt op de verschillende ruimtelijk niveaus — de mobiliteit tussen arrondissementen en die tussen gemeenten — en wijst op een meer algemeen fenomeen van sedentarisatie. Bij wijze van conclusie kan dus worden gesteld dat men alsmaar minder en steeds minder ver migreert dan vroeger.

Een analyse van de migratiebewegingen tussen de drie grote gewesten in België is eveneens leerrijk. De intensiteit van de migraties tussen Vlaanderen en Wallonië is gedaald sedert de jaren '50, wat zou kunnen wijzen op een toenemend isolement van beide gemeenschappen of op een alsmaar sterker "barrière-effect" van de taalgrens. Samen met de afstand vormt de taalgrens een hinderpaal voor de mobiliteit. Dat grenseffect kon worden gemeten dankzij het voordien reeds ter sprake gekomen gravitatie-effect via de toevoeging van een index inzake het behoren tot een bepaald gewest. Dat effect heeft zich sterker doen gevoelen sedert het begin van de jaren '50, tussen Vlaanderen en Wallonië, maar die tendens wordt gekenmerkt door hoogten en laagten, die men als evenveel brutale 'migratiereacties' op bepaalde taalpolitieke gebeurtenissen kan beschouwen, zoals bijvoorbeeld de wet van 1963 tot vaststelling van de taalgrens, de "verhuizing" van de Université catholique de Louvain van Leuven naar Louvain-la-Neuve of ook nog de Voercrisis.

Er zijn veel meer uitwisselingen tussen beide taalgebieden en Brussel. Nadat Brussel tientallen jaren lang aantrekkelijk was, werd het sedert 1964 een onaantrekkelijk gewest, waaruit systematisch meer mensen weggetrokken dan er kwamen wonen. Deze stadsvlucht heeft in grote mate bijgedragen tot de positieve migratiesaldi in Vlaanderen en in Wallonië. De evolutie en de schommelingen van die saldi houden in de eerste plaats verband met de fasen in de verstedelijking van de hoofdstad. In het algemeen is Wallonië het gewest dat het meest baat heeft gehaald uit de migratiebewegingen in België: het heeft immers een positief saldo zowel ten opzichte van Brussel als ten opzichte van Vlaanderen. De evolutie van de emigratiecijfers (rekening houdend met de bevolkingsgroepen die kans lopen te migreren) toont aan dat over het geheel beschouwd de neiging van Vlamingen en Walen om naar Brussel te trekken nu kleiner is dan veertig jaar geleden, maar dat de emigratiecijfers voor de migratie vanuit Wallonië naar de hoofdstad steeds hoger lagen dan die vanuit Vlaanderen. Sedert de tweede helft van de jaren '60 zien wij een sterkere neiging van de Brusselaars om uit te wijken naar Wallonië dan naar Vlaanderen. Dat betekent dat er nu een grotere migratieneiging is tussen Brussel en Wallonië dan tussen Brussel en Vlaanderen.

In het tweede deel van deze studie hebben wij de migratieneigingen gemeten op basis van een aantal demografische en sociaal-economische kenmerken. Die analyse steunt op een volkomen nieuwe vorm van

gegevensverzameling: een koppeling van de gegevens van het Rijksregister aan die van de volks- en woningtellingen van 1991. In het kort komt het erop neer dat elke persoon die bij de volkstelling van 1991 werd meegeteld en ouder dan vijf jaar was, op basis van zijn migratiegedrag en zijn verblijfplaats in 1986 kan worden gerangschikt in één van de volgende zes categorieën:

- de sedentairen;
- de intragemeentelijke migranten (inclusief de terugkerende migranten);
- de intergemeentelijke en intra-arrondissementele migranten;
- de interarrondissementele en intragewestelijke migranten;
- de intergewestelijke migranten;
- de internationale immigranten.

De aldus gedefinieerde migranten en sedentairen worden onderscheiden op basis van geslacht, leeftijd, huwelijke staat, nationaliteit, opleidingsniveau, activiteitsstatus en beroep.

Om de mobiliteitsniveaus van de diverse categorieën te vergelijken hebben wij gebruik gemaakt van een methode van indirecte standaardisering teneinde rekening te houden met de verschillen qua leeftijdsstructuur. Vervolgens hebben wij een comparatieve index samengesteld waarbij voor elke categorie het totale aantal geobserveerde migranten wordt geplaatst tegenover het totale aantal verwachte migranten (geraamd volgens standaardisering, met als standaard de reeks aandelen van migranten per leeftijd in België, voor beide geslachten, op 1 maart 1991).

Een resultaat valt onmiddellijk op. Ongeacht de demografische en sociaal-economische kenmerken die in aanmerking worden genomen, zien wij dat het mobiliteitsniveau in Brussel veel hoger ligt dan in de andere twee gewesten. Daarenboven is het aantal sedentairen het hoogst in Vlaanderen. De overige belangrijke resultaten van deze analyse zijn als de volgende:

- wat de bevolking van meer dan 20 jaar betreft, is de intensiteit van de mobiliteit het kleinst bij de ongehuwden en in mindere mate bij de gehuwden. Bij degenen die uit de echt zijn gescheiden, is het mobiliteitsniveau daarentegen bijzonder hoog en bij de weduwnaars en weduwen zien we eveneens een relatieve overmobiliteit. Dat bevestigt dat het uiteengaan van een paar, als gevolg van een echtscheiding, feitelijke scheiding of weduwschap, een niet te verwaarlozen invloed heeft op de neiging om te migreren.
- bij de vreemdelingen ligt het mobiliteitsniveau 50 % hoger dan bij de standaardbevolking. Als een onderscheid volgens nationaliteit wordt gemaakt, blijkt dat het mobiliteitsniveau het laagst ligt bij de Belgen, van dichtbij gevolgd door de Italianen. Bij de andere nationaliteiten zien wij een duidelijke overmobiliteit; de "aangrenzenden" komen eerst, gevolgd door de groep van "andere vreemdelingen", de Turken en de maghrebijnen.
- de variabiliteit van de mobiliteitsniveaus volgens opleidingsniveaus is vrij beperkt. Dat neemt niet weg dat de meest mobiele personen degenen zijn die slechts een diploma lager onderwijs hebben, gevolgd door hen die een universitaire opleiding hebben genoten of een diploma van het hoger onderwijs van het lange type bezitten.
- uit een vergelijking van de mobiliteitsgraad volgens de activiteitsstatus blijkt dat vooral personen die hun baan hebben verloren en een nieuwe baan zoeken, het meest mobiel zijn, en dat zij die nooit hebben gewerkt of een beroep uitoefenen, het meest sedentair zijn. Die analyse bevestigt dat werkonzekerheid een positieve invloed op de mobiliteitsniveaus heeft.
- als wij de beroepen in de primaire sector, waar het aantal sedentairen erg groot is, buiten beschouwing laten, zien wij dat het beroep de variabele is waarvoor de variabiliteit van het mobiliteitsniveau het

kleinst is. Ongeacht het beroep zijn de mobiliteitsniveaus tamelijk homogeen en liggen ze dicht bij de standaard.

Samenvattend kan worden gezegd dat situaties van werkonzekerheid of van familiale en professionele instabiliteit positief zijn gecorreleerd aan het mobiliteitsniveau. In omgekeerde zin gaan stabiele situaties in sociaal-demografisch opzicht over het algemeen samen met een grotere sedentariteit.

In het laatste deel van deze studie wordt een longitudinale analyse van de mobiliteit gemaakt. Aan de hand van een vergelijking tussen de eerste verblijfplaats (de verblijfplaats van de moeder bij de geboorte) en de verblijfplaatsen in 1981 en 1991 hebben wij eerst het probleem bekeken van de terugkeer naar de geboorteplaats of naar de verblijfplaats op een bepaalde vroegere datum. Zo konden wij bijvoorbeeld aantonen dat de neiging om terug te keren naar het arrondissement van geboorte het grootst is wanneer een bepaalde mate van familiale en professionele stabiliteit is bereikt. Een andere interessante vaststelling is dat de aandelen van hen die tussen 1986 en 1991 terugkeren naar de gemeente waar ze in 1981 verbleven, voor alle leeftijdsgroepen in Wallonië veel hoger liggen. Dat betekent dat de band met het gewest van oorsprong het hechtst is in het zuiden van het land en in het algemeen minder sterk is in Vlaanderen.

Ten slotte hebben wij vastgesteld dat de bewering dat 'wie eenmaal is gemigreerd, nog zal migreren' inderdaad klopt. Met als basis de bevolkingsgroep van meer dan 10 jaar op het ogenblik van de volkstelling in 1991 hebben wij de personen ingedeeld per generatie, tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991, naargelang ze 0, 1, 2, 3, 4 of meer migraties achter de rug hadden. Die migraties werden zo ruim mogelijk gedefinieerd, namelijk als veranderingen van woonplaats. De als sedentair gedefinieerde bevolking tussen 1981 en 1986 is eveneens het minst mobiel tussen 1986 en 1991. Hoe groter het aantal migraties tijdens de eerste periode, hoe geringer ook de neiging om sedentair te blijven tijdens de tweede periode. Van hen die tweemaal van woonplaats veranderden tussen 1981 en 1986, is bijna 50% opnieuw minstens éénmaal gemigreerd tijdens de daaropvolgende periode. Dat percentage loopt op tot 63 % bij hen die driemaal zijn gemigreerd tussen 1981 en 1986, en tot 77 % voor hen die viermaal of meer zijn gemigreerd. Hoe meer men tijdens de eerste periode is gemigreerd, hoe groter de kans op veelvoudige migraties in de loop van de tweede periode.

BIBLIOGRAFIE

- Baccaini B., (1994), «Comportements migratoires et cycles de vie», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 61-74.
- Bruyère J., Damas H., (1977), «Migrations entre Brussel et la Wallonie. Etude de la structure par âge des migrants et leur répartition socio-professionnelle», *Population et Famille*, 41, 2, pp. 1-58.
- Courgeau D., (1988), *Méthodes de mesure de la mobilité spatiale*, I.N.E.D., Paris.
- Courgeau D., (1994), «Du groupe à l'individu : l'exemple des comportements migratoires», *Population*, 49 (1), pp. 7-25.
- Cribier F., Dieleman, F. (1993), «La mobilité résidentielle des retraités en Europe occidentale», *Espace, Populations, Sociétés* 3 : 445-449.
- Damas H., Van Houte-Minet M., (1976), «Migrations internes en Belgique (1970), Etude par sexe, âge, nationalité, état civil», *Population et Famille*, 39, 3, pp. 41-107.
- Decroly J.-M., (1989), «L'impact d'une frontière politique sur les comportements et les structures démographiques régionaux», *Revue Belge de Géographie*, 2, pp. 81-118.
- De Lannoy W., Lammens M., Lesthaeghe R., Willaert D., (1999), «Brussel in de jaren negentig en na 2000 : een demografische doorlichting», *Working Papers, Steunpunt Demografie*, 1, 26 p.
- Eggerickx T., (1990), «Les soldes migratoires et leurs conséquences à l'échelon local : le cas de la Région bruxelloise et du centre de la Wallonie (1982-1987)», *Revue Belge de Géographie*, pp. 133-151.
- Eggerickx T., (1995), «Le recensement de la population et la comparabilité internationale des données de migrations internes et internationales en Europe», *Collecte et comparabilité des données démographiques et sociales en Europe, Chaire Quetelet 1991*, Institut de Démographie, U.C.L., Louvain-la-Neuve, Académia/L'Harmattan, pp. 527-552.
- Eggerickx T., (1999), «Le mouvement de périurbanisation en Wallonie et à Brussel. Son impact socio-démographique», *Chaire Quetelet 1999, Population et défis urbains*, Louvain-la-Neuve, 26-29 octobre 1999, 26 p. (verschijnt weldra).
- Eggerickx T., Poulain M., (1993), «Les phases du processus d'urbanisation en Belgique de 1831 à 1990», *Croissance démographique et urbanisation. Politiques de peuplement et aménagement du territoire*, Séminaire international de l'AIDELF, Rabat (15-17 mei 1990), Paris, AIDELF, pp. 83-92.
- Grimmeau J.-P., (1992) «Les migrations et la frontière linguistique en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 253-258.
- Grimmeau J.-P., (1994), «Le modèle gravitaire et le facteur d'échelle. Application aux migrations intérieures de la Belgique 1989-1991», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 131-141.
- Grimmeau J.-P., (1995), «Les migrations entre la Flandre et la Wallonie», *Bulletin du Crédit Communal*, n°192, 2, pp. 23-41.
- Grimmeau J.-P., Van Criekingen, M., Roelandts, M., (1998), «Les migrations d'émancipation en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 235-247.
- Laconte P., Poulain, M., (1985), «Brussel : le ralentissement de la rurbanisation», *Espace, Populations, Sociétés* 1 :144-150.
- Poulain M., (1978), «Du registre de population aux statistiques de migration interne en Belgique : critique des sources et correction des données», *Population et Famille*, n°45, 3, pp. 1-45.
- Poulain M., (1981), *Contribution à l'analyse d'une matrice de migration interne*, Université catholique de Louvain, Recherches démographiques, 3, Louvain-la-Neuve.
- Poulain M., (1994), «La mobilité interne en Europe. Quelles données de comparaison ?», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 13-30.
- Poulain M., (1995) Mesurer les migrations à l'aide d'un registre de population. Quelle comparabilité européenne ?, *Collecte et comparabilité des données démographiques et sociales en Europe*,

- Collecte et comparabilité des données démographiques et sociales en Europe, Chaire Quetelet 1991*, Institut de Démographie, U.C.L., Louvain-la-Neuve, Académia/L'Harmattan, pp. 553-571.
- Poulain M., Van Goethem B., (1982), «Evolution à long terme de la mobilité interne de la population belge de 1948 à 1979», *Population*, n°2, pp. 319-340.
- Van der Haegen H., (1991), «Les franges périurbaines en Belgique, quelques éléments de recherche concernant leur délimitation, leur population et leurs caractéristiques sociales», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 259-270.
- Van Hecke E., (1992), «De evolutie van de migratietendensen 1977-1990 in de Belgische ruimte», *Bevolking en Gezin*, 2, pp. 1-27.
- Van Hecke E., (1992), «Ruimtelijke analyse van de migraties naar leeftijd», *Bevolking en Gezin*, 3, pp. 77-103.
- Willaert D., (1999), «Een nieuwe ruimtelijke indeling voor de studie van interne migratiebewegingen», *Working Papers, Steunpunt Demografie*, 2, 39 p.
- Willaert D., (1999), «Migratieprofielen naar leeftijd voor migratiebekkens en zones in de nieuwe ruimtelijke indeling», *Working Papers, Steunpunt Demografie*, 6, 31 p.
- Willekens F., (1982), «Identification and measurement of spatial population movements», Working paper of the N.I.D.I., n°33.

TABELLEN

Tabel 1	Migranten en niet-migranten volgens de vraag naar de verblijfplaats op een vaste vroegere datum	12
Tabel 2	De belangrijkste vragen in de volkstellingen voor een beter inzicht in de ruimtelijke mobiliteit	16
Tabel 3	Vergelijking van de metingen van de mobiliteit op basis van de volkstelling van 1 maart 1981 (verblijfplaats op 1 maart 1980) en op basis van de bevolkingsregisters in de loop van 1980	17
Tabel 4	Vergelijking tussen de componenten van de bevolkingsbeweging in 1991 en die van de jaren in de buurt	18
Tabel 5	Evolutie van de intragemeentelijke, intergemeentelijke, interarrondissementele en intergewestelijke mobiliteit in België tussen 1988 en 1995	21
Tabel 6	Invloed van de afstand volgens leeftijd	22
Tabel 7	Intergewestelijke migraties volgens de betrokken gewesten: 1954-1995	31
Tabel 8	Verdeling van sedentairen en migranten volgens geslacht en gewest	38
Tabel 9	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens gewest en geslacht	41
Tabel 10	Methode van de indirecte standaardisering	43
Tabel 11	Aandelen van de migranten volgens geslacht	44
Tabel 12	Verdeling van de bevolking, per leeftijdsgroep, in sedentairen en migranten	45
Tabel 13	Structuur per leeftijdsgroep van de migranten en de sedentairen	47
Tabel 14	Aantallen van de bevolking, van meer dan 5 jaar, volgens geslacht en burgerlijke staat	50
Tabel 15	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens burgerlijke staat en geslacht (bevolking van meer dan 5 jaar)	52
Tabel 16	Aantal migranten per leeftijdsgroep en volgens burgerlijke staat	55
Tabel 17	Comparatieve indices (geobserveerde bevolking/verwachte bevolking) volgens burgerlijke staat (bevolking van meer dan 20 jaar)	58
Tabel 18	Verschillen met het gewestelijke gemiddelde	58
Tabel 19	Aantallen van de bevolking, van meer dan vijf jaar, volgens geslacht en nationaliteit	59
Tabel 20	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens nationaliteit	60
Tabel 21	Aantal migranten per leeftijdsgroep en per nationaliteit	63
Tabel 22	Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde/verwachte bevolking) volgens nationaliteit	65
Tabel 23	Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde/verwachte bevolking). Verschillen met het gewestelijke gemiddelde	66
Tabel 24	Aantallen van de bevolking van meer dan 18 jaar volgens geslacht en opleidingsniveau	67
Tabel 25	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens opleidingsniveau	68
Tabel 26	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau	70
Tabel 27	Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde bevolking van meer dan 25 jaar/verwachte bevolking van meer dan 25 jaar) volgens opleidingsniveau	73

Tabel 28	Verschillen met het gewestelijke gemiddelde	74
Tabel 29	Aantallen van de bevolking volgens geslacht en activiteitsstatus	74
Tabel 30	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten volgens activiteitsstatus	76
Tabel 31	Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde bevolking/verwachte bevolking) volgens activiteitsstatus	78
Tabel 32	Verschillen met het gewestelijke gemiddelde	79
Tabel 33	Aandelen van de bevolking volgens geslacht en beroep	81
Tabel 34	Verdeling van de bevolking in sedentairen en migranten, volgens beroep	82
Tabel 35	Aantallen migranten per leeftijdsgroep en volgens beroep	86
Tabel 36	Comparatieve mobiliteitsindices (geobserveerde/verwachte bevolking) volgens beroep	87
Tabel 37	Verschillen met het gewestelijke gemiddelde	88
Tabel 38	Evolutie van de bevolking volgens geboorteplaats	90
Tabel 39	Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement. België 1961-1991	91
Tabel 40	Autochtonen en niet-autochtonen van het arrondissement, van 1970 tot 1991, in de drie gewesten van België	92
Tabel 41	Aandelen autochtonen en niet-autochtonen per leeftijdsgroep. België 1991	94
Tabel 42	Aandelen van de niet-autochtonen per leeftijdsgroep in 1991	96
Tabel 43	Autochtonen die hun geboortearrondissement verlaten en niet-autochtonen die terugkeren naar hun geboortearrondissement, personen van meer dan 10 jaar in 1991 en geboren in A	97
Tabel 44	Personen die wegtrekken uit of terugkeren naar het arrondissement van geboorte tussen 1981 en 1991	99
Tabel 45	Voor een nieuwe interpretatie van de evolutie van de autochtonen volgens leeftijd, bij de volkstelling van 1991	100
Tabel 46	Heen- en terugbewegingen tussen 1981 en 1991, als betrokkene in gemeente a woont in 1981	101
Tabel 47	De problematiek van het vertrek uit en de terugkeer naar de verblijfplaats, aan de hand van een vergelijking tussen de verblijfplaatsen in 1981, 1986 en 1991	103
Tabel 48	De problematiek van het vertrek uit en de terugkeer naar de verblijfplaats, volgens gewest, aan de hand van een vergelijking tussen de verblijfplaats in 1981, 1986 en 1991	104
Tabel 49a	Zal iemand die eenmaal is gemigreerd, nog migreren? Het aantal veranderingen van woonplaats tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991	107
Tabel 49b	Zal iemand die eenmaal is gemigreerd, nog migreren? De aandelen veranderingen van woonplaats tussen 1981 en 1986 en tussen 1986 en 1991	108
Tabel 50	Aandelen van de sedentairen en het gemiddelde aantal migraties per leeftijdsgroep in 1981-1986 en 1986-1991	111
Tabel 51	Aandelen van de migranten en het aantal migraties per migrant in 1986-1991, onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986	113
Tabel 52	Zal iemand die éénmaal heeft gemigreerd, nog migreren: vergelijking tussen de situaties in 1981-1986 en in 1986-1991	117

FIGUREN

Figuur 1	Omvang van de woonplaatsveranderingen (a) in 1995, op basis van de administratieve indeling	20
Figuur 2	Evolutie van parameter β (Beta) in België van 1954 tot 1995	23
Figuur 3	Evolutie van de geobserveerde interarrondissementele migraties en van de verwachte interarrondissementele migraties	24
Figuur 4	Evolutie van de comparatieve index voor de algemene mobiliteit in België van 1954 tot 1995	25
Figuur 5	Evolutie van de intergewestelijke migraties in België van 1954 tot 1995 (absolute cijfers)	27
Figuur 6	Stromen van meer dan 400 migraties tussen de arrondissementen in 1995	28
Figuur 7	Evolutie van het effect van de taalgrens op de mobiliteit	29
Figuur 8	Evolutie van het aantal emigraties vanuit het arrondissement Leuven naar het arrondissement Nijvel	30
Figuur 9	Evolutie van het migratiesaldo tussen Vlaanderen en Wallonië (de positieve saldi komen Wallonië ten goede)	30
Figuur 10	Vergelijking tussen de evolutie van het jaarlijkse aantal emigraties vanuit Brussel naar de overige twee gewesten en die van enkele economische indicatoren (bron ANHYP) (1964=basis 1000)	33
Figuur 11	Evolutie van de gewestelijke migratiesaldi	34
Figuur 12	Evolutie van het migratiesaldo van Wallonië ten opzichte van Brussel (Wallonië->Brussel - Brussel->Wallonië) en van Vlaanderen ten opzichte van Brussel (Vlaanderen->Brussel - Brussel->Vlaanderen)	34
Figuur 13	Evolutie van de gewestelijke emigratie (*100 000)	35
Figuur 14	Verdeling van de Belgische bevolking, ouder dan vijf jaar, in sedentairen en de verschillende types migranten, in de periode 1986-1991	37
Figuur 15	Aandelen van de sedentairen volgens geslacht en gewest	38
Figuur 16	Verdeling van de Belgische bevolking in sedentairen en verschillende types migranten	39
Figuur 17	Aandelen van de migranten volgens leeftijd en geslacht	42
Figuur 18	Relatief aandeel van de migranten op elke leeftijd, volgens gewest	45
Figuur 19	Leeftijdspiramide van de sedentairen en de migranten	46
Figuur 20	Relatieve verdeling per leeftijd van de migranten in België volgens de verschillende categorieën	48
Figuur 21	Relatieve verdeling per leeftijd van de migranten tussen Brussel en de andere twee gewesten	49
Figuur 22	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de ongehuwden en voor de totale Belgische bevolking	51
Figuur 23	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de ongehuwden en de gehuwden	53
Figuur 24	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de gescheidenen en gehuwden	54
Figuur 25	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de weduwnaars en weduwen en bij de gehuwden	55
Figuur 26	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens burgerlijke staat	56

Figuur 27	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep bij de Belgische en vreemde bevolking	62
Figuur 28	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens nationaliteit	63
Figuur 29	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en per nationaliteit	64
Figuur 30	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau	70
Figuur 31	Aandelen van de migranten per leeftijdsgroep en volgens opleidingsniveau	71
Figuur 32	Leeftijdsstructuur van de migranten volgens opleidingsniveau	72
Figuur 33	Aandelen van de migranten volgens leeftijdsgroep en volgens beroep	85
Figuur 34	Evolutie van de niet-autochtonen van het land en van de gemeente. België 1880-1991	89
Figuur 35	Aandelen van de niet-autochtonen volgens leeftijd en geslacht. België 1991	95
Figuur 36	Aandelen van de niet-autochtonen volgens leeftijd in de drie gewesten van België in 1991	95
Figuur 37	Aandelen van hen die wegtrekken en van hen die terugkeren, volgens arrondissement van geboorte, tussen 1981 en 1991	98
Figuur 38	Voor een nieuwe interpretatie van de evolutie van de autochtonen volgens leeftijd, bij de volkstelling in 1991	100
Figuur 39	Aandelen van de terugkerenden naar de gemeente van verblijf van 1981 ($3/(3+4+5)$), volgens leeftijd en geslacht (mobiel gemiddelde over 5 elementen)	102
Figuur 40	Aandelen van de terugkerenden naar de gemeente van verblijf van 1981 ($3/3+4+5$), volgens gewest (mobiel gemiddelde over 5 elementen)	102
Figuur 41	Aandelen van hen die terugkeren naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die van gemeente van verblijf veranderden tussen 1986 en 1991 ($3/(3+5)$), volgens leeftijd en geslacht (mobiel gemiddelde over 5 elementen)	105
Figuur 42	Aandelen van hen die terugkeren naar de gemeente van verblijf van 1981 onder hen die veranderden van gemeente van verblijf tussen 1986 en 1991 ($3/3+5$), volgens gewest (mobiel gemiddelde over 5 elementen)	105
Figuur 43	Aandelen van de migranten, volgens leeftijd, in 1981-1986 en in 1986-1991	109
Figuur 44	Gemiddeld aantal migraties per migrant, volgens leeftijd, in 1981-1986 en in 1986-1991	110
Figuur 45	Aandelen van de migranten en het gemiddelde aantal migraties per migrant, volgens leeftijd, in 1981-1986 en in 1986-1991	110
Figuur 46	Aandelen van de migranten in 1986-1991 onder hen die x migratie(s) achter de rug hebben in 1981-1986	112
Figuur 47	Gemiddelde aantal migraties in 1986-1991 onder hen die x migraties achter de rug hebben tussen 1981 en 1986	114
Figuur 48	Covariatiecoëfficiënt "delta" volgens leeftijd	116

SUMMARY

Migration constitutes the link between the urbanisation process and its different phases (sub-urbanisation, peri-urbanisation....) It is also the main agent of population's spatial redistribution and of habitat extension. Migratory movements largely determine the evolution of the size of cities, towns and villages' population, constantly change their demographic portrait and modify household and family composition. All these transformations gradually lead to changes in the mentality and characteristics of each place. Moreover, in interaction with the housing market, it can also become an agent of the process of spatial social segregation.

Migration is the most intense demographic phenomenon. While there are nearly a million dwelling changes a year, there are, in the same period of time, only a thousand births and the same number of deaths. Though it is the most dynamic and the most easily and rapidly influenced by events, it is also a subject area that little is known about. In comparison to the large amount of publications on fertility or mortality, literature on the population's spatial mobility is relatively scarce and unknown. Several reasons can be given for it. Firstly, there is no consensus on the definition of the concept. Secondly, the phenomenon has an implied spatial dimension -migration is always between an origin and a destination point- and therefore implicates administrative frontiers with which demographers are not always familiar. Thirdly, as most migratory movements take place within short distances, its full dimension can only be grasped by introducing fine levels of spatial aggregation to the analysis. However, the main handicap is that the available data is often not appropriate or reliable. But this problem is not applicable to Belgium, where the "Registre National" continuously observes residential changes.

This book starts by revising the concepts of "migration", "migrants" and "the immobile" followed by the characteristics and limits of the main sources of mobility analysis, i.e. "Registre National" and the census. The study that we present is mainly based on a new way of treating data: the linkage of the "Registre National" data to those of the 1991 population and housing census. While the former describes the migrant's movements during a period before or around the census, the latter present their national, marital, education, activity and professional characteristics.

After this methodological introduction, we explore the main Belgian migratory trends since the Second World War. Is the population now more mobile than in the past? How has the impact of distance on mobility evolved? Is the linguistic frontier between Flanders and Wallonia a barrier to interregional mobility? Has this effect varied trough the last decades?

The more detailed the analysis level, the more changes of address registered, and the greater their influence on the evolution of the population's volume, on the social and demographic structures and on the population's mentality and behaviour. The rule is simple. The greater the distance between two points, the less the movements between them are registered. By adjusting a dependency model in relation to the distance with a Pareto function, the distance effect on migrations can be measured and, more importantly, its impact over time studied. The results show that the influence of distance is having a much more negative impact now than thirty or forty years ago. In other words, movements are now taking place between shorter distances. The effect also varies with age. For example, people seem to travel many more kilometres around the age of retirement (55 and 70-year-olds) than at any other age.

On the other hand, mobility has, as a whole, diminished significantly since the beginning of the 1960's. Moreover, all the different analysis levels are affected by this trend, from those between

“arrondissements” to those between communes, reflecting in this way the growing general tendency to be more immobile. In summary, movements are now fewer and take place between shorter distances.

Much can be also learned from studying moves between the three Belgian regions. Migratory interchanges between Flanders and Wallonia have diminished since the 1950's, leading to the isolation of the two communities or to an in-permeability of the linguistic frontier. Therefore, the language spoken has, similarly as distance has, become an obstacle to migration. This effect has been measured by introducing an index, indicating the regional origin of the person, to the gravity model formerly described. Despite the general radicalisation of the linguistic barrier effect, its evolution, since the 1950's, has not been uniform, going through periods of intensification and stabilisation. Each of these moments can be interpreted as “migratory reactions” to political and linguistic events such as the 1963 law fixing the linguistic frontier, the “move” of the Université Catholique de Louvain to Lovain-la-Neuve or even the Fouron crisis.

Migratory interchanges between the two linguistic regions and that of Brussels are much more abundant. After being attractive for several decades, Brussels became, in 1964, an expulsive region. Since then, out-migration has been constantly superior to in-migration. This urban exodus has largely fed both Flanders' and Wallonia's positive migratory balance. Their expansive and reductive phases are mainly linked to the capital's urbanisation process. Generally speaking, the region that has most benefited from Belgian interchanges is Wallonia as it has a positive balance both with Flanders and the capital. The evolution of migration rates (those that take into account those people who are at risk to migrate) shows that both communities now tend to move less to Brussels than 40 years ago. However, Walloons' rates have always been higher than those of the Flemish. Seemingly, Brussels inhabitants have had, since the 1960's, a greater tendency to migrate to Wallonia than to change their place of residence to Flanders. In other words, Brussels inhabitants presently tend to move more towards the South than to the North.

In the second part of this study, we have measured migration probability depending on a number of demographic, social and economic characteristics. Our analysis is based on the new linkage of the “Registre National” data with those of the 1991 population and housing census. In brief, all people over five years of age registered in the 1991, can be classified depending on their migratory behaviour and their place of residence in 1986 in any of the following categories:

- The immobile
- Migrants within the commune (including return migrants)
- Inter-communal migrants and those within the “arrondissement”
- Migrants between “arrondissements” and within the region
- Inter-regional migrants
- International migrants

Once classified in these groups they have been characterised depending on their sex, age, marital status, nationality, education level, activity status and profession.

In the comparison between groups, different age structures have been taken into account by using indirect standardisation. We have then used a comparative index relating, for each category, the total observed number of migrants with the number expected. The latter estimated by standardisation, the standard being the proportion of Belgian migrants on March the 1st 1991 by age.

The most note-worthy result is that Brussels' mobility level is much higher than that of the other two regions. Moreover, it is so regardless of the characteristic considered. Flanders, on the other hand, is the least mobile. The following are the other significant results:

- Among those over 20, single individuals are the most immobile, followed by married ones. At the opposite side of the scale are the divorced, with the highest mobility rate and, to a lesser extent, the widows and widowers. This confirms that couple dissolution, whether it is by separation, divorce or widowhood, promotes mobility.
- Foreigner's propensity to move is 50% higher than for the standard population. Belgians are the least mobile, closely followed by the Italians. Other nationalities are extremely more mobile, especially those from limiting countries and to a minor extent the "other foreigners" group, the Turkish and those coming from the Maghreb countries.
- Mobility level variability with regards to the education level is relatively low. However, the most mobile are those with only primary schooling, followed by those that have a university degree or have a longer higher education degrees.
- The comparison between activity statuses clearly identifies those having lost their job or looking for a new job as the most mobile. On the other hand, those that have never had a job or those that already have a profession are those which would be the least mobile. Therefore, analysis confirms that job precariousness has a positive impact on mobility.
- The variable profession is the least related to mobility levels, if we exclude professions linked to the primary sector, which are extremely immobile, mobility levels for all professions are quite homogenous and near to the standard.

In summary, unstable situations, whether they are related to the family or professional lives, are positively related to the mobility levels, while situations of social and demographic stability tend to be negatively affected.

The last part of the book presents a mobility longitudinal study relating the individual's first place of residence (that of the mother's place of residence at the child's birth) with that of 1981 and 1991. We have therefore firstly treated returns to the place of birth or to the place of residence at a former fixed date. This has enabled us to show how it is not until a certain family or professional stability has been achieved, that the probability to return to the "arrondissement" of birth reaches its highest. On the other hand, the proportion of people returning, between 1986 and 1991, to the commune where they resided in 1981 is, much higher at any age in Wallonia than in any other region. In other words, it seems that the attachment to the region of origin is strongest in the south and weakest in the north of the country.

Finally, we have been able to verify the assertion "those who have migrated will migrate" by characterising the population over 10 years of age in the 1991 census by generation depending on their number of migrations between 1981 and 1986, and between 1986 and 1991. Migrations have been defined in the widest sense of the term as dwelling changes. Analysis has led us to conclude that the less mobile between 1981 and 1986 are also those more immobile between 1986 and 1991. Moreover, the higher the number of movements done during the first period, the higher the probability to move in the second period. While nearly 50% of those who changed address twice between 1981 and 1986 made a move between 1986 and 1991, the proportion reaches 63% for those who moved three times and 77% for those who moved four or more times during the same period of time. In addition, the higher the number of migrations in the first period, the higher the probability to make new multiple changes in the second period considered.

